

82
ROBERTI WELSTED

DE

Medicina Mentis

LIBER.

LONDINI,

Impensis J. WALTHOE, ex adverso Ex-
cambij Regalis, in Cornhill. MDCCXXVI.

10
a. 2575.

R
 F. G. I.
 MVSEVM
 BRITAN
 NICVM

4 N 7

T. huius generis
 Britannici MALES-
 TATI TUE RE-
 COM OPTIME
 dicitur argumen-
 ti dignas habere, ac perperam
 Principum maxime erga me-
 dendi acie, utique cultores
 gratia eo, utque animi abpule-
 tione Humanis ingenium meus
 primos

R E G I.

T hujusce generis
tentamen MAJES-
TATI TUÆ, RE-
GUM OPTIME,
dicarem, argumen-
ti dignitas utilissimi, ac perpetua
Principum maximorum erga me-
dendi artem ipsiusque cultores
gratia eò usque animum appule-
runt. Humana siquidem mens

primos naturæ honores occupat;
 quâ nihil majus generatur, &
 citra quam ea, quæ genita sunt,
 nullius ferè momenti æstimantur.
 Sapientiæ ipsamet fons & princi-
 pium est, non illius modò, quæ
 urbes condidit, vitâmq; ornat
 civilem, verùm etiam quæ civita-
 tes gubernat ac servat, nec in pa-
 cis minùs officijs, quàm belli mu-
 neribus elucet. Eâdem etiam ori-
 gine natum est crevítque tempera-
 tum illud & æquabile imperij
 genus, ob salubrem tum quæ ad
 Regem cum quæ ad cives pru-
 dentiam pertinet celeberrimum;
 quo fretus incitatúsque populus
 ille magnus sese privatim excolit,
 communémque industriam ad præ-
 clara

clara sibi posterisque præstanda
Auspicijs Tuis feliciter dirigit:
Dum unius ad instar familiæ Bri-
tannia exitiosæ sibi contentionis
oblita, PATRI obtemperare amu-
latione piâ gestit, atque IPSI pa-
riter dilectos liberorum ritu sub-
ditos amplissimâ animi munificen-
tiâ complecti, & singulorum e-
molumentis consulere summâ cum
benignitate suave est. Ea Princi-
pes optimos trahit voluptas, cujus
illecebris curæ pectora eorum agi-
tantes deliniuntur. Tanta qui-
dem grati agnoscimus; & quid-
nî fas sit ex iisdem fausta, magni-
fica omnique laude cumulanda,
qualia majores non nōrunt, ætâl-
que hominum, qui nunc sunt,
nondum

nondum vidit, Britannis augurari?
 Prout felicitatis, quâ jam fruimur,
 præfagia olim animos eorum,
 quotquot in patriam pij extite-
 runt, charissimâ expectatione ob-
 lectabant. Interea nemini inge-
 tia quantumvis commoda patriæ,
 gaudiâque sincerè fluentia potiri
 licet, qui mentis æquè ac cor-
 poris sanitate careat. Consilium
 proinde lustrandi mentem ægram
 atque infirmam, uti etiam conva-
 lescentem & integritati restitutam
 emanavit. Ac dein, quatenus co-
 pia illud exequendi inter labores
 medicos facta fuit, operæ pretium
 videbatur ea colligere, atque in
 ordinem juxta naturæ institutum
 redigere, quæ observata essent.

Hæc

((70))

Hæc jam literis tradita ut non tam
parva habeantur, quin MAJESTAS
TUA recipiat, ac splendore benignè
iisdem collucens Patrocinij
cohonestet, optare liceat subdito,
quo alter non est TIBI de-
vinctior,

Roberto Welsted.

Hæc

Argumenta Capitulorum.

P R Æ F A T I O N I S

Sect.		Pag.
1	 Obilissima ac utilissima pars Medicinæ.	j
2	Modus Medicinæ.	iiij
3	Methodi index.	ibid.
4	Ratio tradendi.	iv
5	Valetudo mentis secunda vel adversa dignoscenda.	vj
6	Valetudo mentis ac corporis se mutuo afficiunt.	vij.
7	Ex poëtis, philosophis, & historicis varia huc transferuntur.	ibid.
8	Educatio huc spectat.	viii
9	Morbi mentis ac corporis intertexti.	ix
10	Mentis humanæ cum aliorum animan- tium facultatibus collatio.	ibid.
11	Discrimen in parte animi inferiori non situm est.	x
12	Brutorum interiora à se invicem dis- crepant æquè ac ab eorum nonnullis humana.	xij
	2	13 Dis-

Argumenta Capitum.

Sect.	Pag.
13 Discrimen eorum ratio.	xij
14 Quatenus hanc participant dignoscere medici est.	xiiij
15 Distributio affectuum secundum facultates.	xiv
16 Morborum nerveorum discriminatio.	ibid.
17 Scribendi causa.	xv
C A P. I. <i>Mentis natura.</i>	
1 Ratio distribuendi facultates.	ibid.
2 Affectus varij corporis & mentis.	2
3 Secunda corporis valetudo menti saepe incommoda.	3
4 Dolor non semper menti incommodus.	5
5 Sedes sensus & modi diversi.	6
6 Mentis facultates, sensus simplex, judex, memoria earumque dotes.	ibid.
7 Imaginationis usus & dotes.	7
8 Discendi modus.	8
9 Obsequium facultatum imperatrici.	10
10 Diversitas ex vario sensu vel pra-occupatione.	11
11 Mentis optima conditio.	ibid.
C A P. II. <i>De valetudine ubi mens praecipue corpori imperat.</i>	
1 Valetudo non firmissima.	ibid.
2 In quali corpore.	ibid.
3 Valetudo menti commodissima.	14
	4 In-

Argumenta Capitulū.

Sect.		Pag.
ix 4	<i>Insensa pituita.</i>	14
jux 5	<i>Item malus habitus.</i>	15
6	<i>Commoda alacritas temperata.</i>	ibid.
vix 7	<i>Quā ratione commodi animi affectus, & negotia.</i>	ibid.
bid 8	<i>Valendo continua vel interrupta.</i>	16
vx 9	<i>Continua varior.</i>	ibid.
10	<i>Interrupta frequentior.</i>	17
I 11	<i>Indoles præstantior.</i>	ibid.
12	<i>Res aduersæ commodæ.</i>	18
13	<i>Exempla Ajacis & Ulyssis.</i>	19
14	<i>Exemplum Alexandri.</i>	20
15	<i>Aliud oppositum.</i>	ibid.

CAP. III. De organis quibus mens corpori imperat.

bid	1 <i>Nervorum systema,</i>	ibid.
7 8	2 <i>Qui primaria sunt organa.</i>	23
3	3 <i>Eorum affectus morbos cæteros imi- tantur.</i>	24
4	4 <i>Sensus partium varius.</i>	25
5	5 <i>Sedes organorum variæ.</i>	ibid.
6	6 <i>Distributio eorum ex genere,</i>	ibid.
7	7 <i>Et modo;</i>	26
8	8 <i>Ex usu;</i>	ibid.
9	9 <i>Ex situ.</i>	27
10	10 <i>Contrarius sensus iisdem organis, & aliorum alijs.</i>	ibid.
11	11 <i>Ratio aversationis.</i>	28

12 *Lucta*

Argumenta Capitulum.

Sect.		Pag.
12	Lucta sensuum contrariorum.	29
13	Ejus remedium educatio.	30
C A P. IV. De varia organorum		
	mentis conditione.	31
1	Organorum triplex conditio.	ibid.
2	Indolentia,	32
3	Panæis contingens diversa à felici tranquillitate.	ibid.
4	Voluptas periculosa.	33
5	Usus ejus commodus.	34
6	Repentè transit in dolorem.	ibid.
7	Conditio diversa prout natura fert voluptatem & dolorem.	35
8	Quare voluptas minùs sincera est.	36
9	Exemplum mero continuantis volup- tatem.	ibid.
10	Qui voluptas animi commoda fiat.	37
11	Quâ ratione corpus voluptates animi commode ferat.	38
12	Exercitatio mentis commoda.	40
C A P. V. De voluptate.		
1	Voluptas ætatis cujusque,	ibid.
2	Et temperamenti;	ibid.
3	Infantia prima.	44
4	Causa ejusdem.	ibid.
5	Proxima ætatis.	45
6	Puerilis.	ibid.
	7 Quales	

Argumenta Capitula

Sect.		Pag.
7	Quales tunc temporis panduntur dotes & voluptatum fontes.	46
8	Eorum summa.	48
9	Adolescentiae dotes & natae inde vo- luptates.	49
10	Amor etque subordinatae voluptates.	50
11	Amor complurium causa.	51
12	Voluptates ab amore pendent.	52
13	Amore mundus continetur ex mente veterum; ejusque potestas.	53
14	Honor ei conjunctus.	54
15	Quomodo voluptatum commoda de- cerpenda.	55
16	Voluptas serae aetatis.	56
17	Illustratur exemplo Socratis.	57
18	Qui & in Prytaneo locum sibi debi- tum censebat.	58
19	Ratio ejusdem.	59
C A P. VI. De Dolor.		61
1	Qualis & quotuplex dolor.	ibid.
2	Sedes diffusa per universum,	62
3	Vel partes.	ibid.
4	Intra latos vel angustos cancellos.	63
5	In nobilibus vel minoris momenti par- tibus.	ibid.
6	Fabrica sedis.	ibid.
7	Ex sede dignoscuntur dolores animi & corporis.	64
8	Ut & dolores singulares.	ibid.
9	Defectus mentis.	65
	a 3	10 Do-

Argumenta Capitum.

Secti	Pag.
10 Dolores erratici.	65
11 Doloris genus ex sede varium.	66
12 Doloris genus.	ibid.
13 Secundum sentiendi modum,	ibid.
14 Et originem.	67
15 Doloris gradus.	ibid.

CAP. VII. Quæ menti bona augent aut minuant. 69

1 Qualibus opus est ad ritè sentiendum.	ibid.
2 Quali ratione sensus imminuitur.	70
3 Sensus augetur dolore & voluptate.	71
4 Dolor ex inedia acutum & asperum reddit.	ibid.
5 Exemplum Epicteti & Stoicorum.	72
6 Aties inde non subtilis.	73
7 Exempla Aristotelis & Horatii.	74
8 Desideria naturalia & acquisita acunt.	75
9 Quomodo emulatio acuit.	76
10 Sanguine puro opus est.	78
11 Cæli aërisque temperies, solique sa- lubritas.	ibid.
12 Collatio eorum cum egestate.	79
13 Et Libertatis cum Servitio.	ibid.
14 Vis mentis promovetur educatione.	80

CAP. VIII. De Educatione. 81

1 Discriminatio bonorum à malis.	ibid.
2 Educatio diversa pro vitæ genere,	82
3 Sylvestris,	ibid.
4 Urbana	

Argumenta Capitula.

Sect.		Pag.
4	Urbana,	83
5	Militaris.	84
6	Exempla Jasonis & Cyri.	85
7	Officium educantis.	90

CAP. IX. De percipiendi facultate. 92

1	Mutatio quævis in percipiendi modo notanda.	ibid.
2	Malum interdum fortius percipere æquè ac torpidius.	93
3	Diversitas juxta subtilitatem vel celeritatem.	94
4	Nec ab his alius est plenior conceptus.	95
5	Vitium stupor.	ibid.
6	Qualis is est.	98
7	Subtilitatis defectus.	99
8	Defectus celeritatis.	100
9	Celeritas nimia.	101
10	Percipio eorum quæ extra vel intra mentem fiant.	102
11	Erratum in ijs, quæ intra mentem fiunt.	103
12	Quæ affectûs vim denotant.	104

CAP. X. De Memoria. 106

1	Memoria conditio in ætatibus singulis.	ibid.
2	Attentio & apprehensio ad recordandum utiles.	107
3	Et exercitatio.	108

Argumenta Capitulorum.

Sect.		Pag.
4	<i>Angustia memoria.</i>	108
5	<i>Memoria juniorum, maturorum.</i>	ibid.
6	<i>Ipsius integritas,</i>	109
7	<i>Vigor.</i>	ibid.
8	<i>Memoria senilis.</i>	110
9	<i>Amor & Ira ad reminiscendum conducunt.</i>	111
10	<i>Mina inimicorum affiguntur memoria,</i>	112
11	<i>Et pericula & egestas.</i>	113
12	<i>Metus nocet.</i>	114
13	<i>Ideo præcavendus.</i>	115
14	<i>Alacritas bona.</i>	116
15	<i>Methodus auxilium memoria,</i>	ibid.
16	<i>Et carmen,</i>	118
17	<i>Et disciplina artificium.</i>	ibid.
18	<i>Artium auxilia.</i>	119
19	<i>Modus repetendi jucundus.</i>	120
20	<i>Historia viri ex cujus memoriâ desuetudine omnia exciderunt.</i>	121
21	<i>Memoriam valere bonum.</i>	122
22	<i>Memoria apud insipientes quandoque valet.</i>	123
23	<i>Angusta memoria commodior quàm larga.</i>	125
24	<i>Memoria angusta cum infidâ confertur.</i>	126
25	<i>Quâ ratione immutatur memoria.</i>	128
26	<i>Quâ ratione memoria fidelitas non declarat aliarum mentis facultatum præstantiam.</i>	129
27	<i>Eadem remedia & memoria & corpori prosunt.</i>	131

Argumenta Capitulum.

	Pag.
C A P. XI. De imaginandi facultate.	133
Sect.	
1 Imaginandi ratio.	ibid.
2 Colores desumpti ex rebus perceptis & memoria retentis variè componuntur.	134
3 Imaginatio sana.	136
4 Ac felix.	137
5 Ratio probandi.	ibid.
6 Opera imaginationis.	140
7 Fortissima cavenda.	141
8 Imaginationis usus.	143
9 Ornatus.	ibid.
10 Poësis ejus opera præcipua complectitur.	145
11 Exemplum abusûs operum imaginationis.	146
12 Operum quorundam distinctio.	148
13 Vitia imaginationis.	149
14 Vitiorum remedia duplicia.	152
15 Quâ ratione eadem juvant.	154
16 Imaginatio malè sana.	155
17 Auxilia.	159
18 Tempora ac regimen operibus imaginationis idonea.	160
19 Fama mentis ab imaginatione pendet.	161

Argumenta Capitem.

	Pag.
C A P. XII. De <i>judicandi</i> <i>facultate.</i>	163
Sect.	
1 Quā ratione judicatur.	ibid.
2 Unde error.	ibid.
3 Ex tribus prioribus facultatibus ve- niens error castigatur.	164
4 Scribendi ars errores memoriales cor- rigit.	166
5 Error à judice venit in ratiocinandi facultatem.	167
6 Eadem utrique facultati organa.	168
7 Mentis veritas.	ibid.
8 Verisimilitudinis gradus.	169
9 Erratur per præcipationem.	170
10 Periculum ejusdem.	171
11 Unde hæc facultas consummatur.	172
12 Laudatur autorum lectio & exami- natio;	174
13 Exinde præcognitio eorum quæ even- tura sunt.	175
14 Non ex hypothefibus.	176
15 Laus Scriptorum Classicorum.	177
16 Præstantia judicis dum in scriptis versatur.	ibid.
17 Vitia ejusdem.	179
18 Puritas fons perspicuitatis.	180
19 Norma puritatis.	181
20 Qualis optanda.	182
21 Judex pro mente totâ,	183
22 Rerum	

Argumenta Capitulorum.

Sect.		Pag.
22	Rerum momenta cognoscit.	185
23	Judicium de Hominibus.	186
24	Hujusmodi disquisitio de iudice per- magni est momenti.	187
C A P. XIII. De ortu atque in- cremento ejusdem facultatis.		
1	Prospectus initij atque incrementi ejusdem.	ibid.
2	Dos illam imitans.	189
3	Quare exemplaria utilia.	190
4	Tardè crescit hæc facultas.	191
5	Sit cura puerorum maxima.	192
6	Varia tentanda.	193
7	Non cogendi juniores sed ratione du- cendi.	194
8	Quæ Libertas judici restituta est.	195
9	Judicia de signis.	196
10	Errores ex malè intellectis signis.	197
11	Quæ à fontibus investiganda.	198
12	Usus artis Criticæ.	ibid.
13	Rerum cognitio adjungenda necessario.	ibid.
14	Judicis maturitas.	200
15	Signa maturitatis ; Constantia,	201
16	Et dorum ad judicem spectantium consummatio,	202
17	Uti & vanitatis castigatio.	203
18	In quali indole.	204
19	Camprobatio bonorum.	205
	20 Ætas	

Argumenta Capitula

Sect.		Pag.
20	<i>Ætas quando viget,</i>	207
21	<i>Atque increfcit.</i>	208
22	<i>Morbi ejusdem.</i>	ibid.
23	<i>Signa eorundem.</i>	209
24	<i>Exemplum.</i>	211
25	<i>Non admittendum vulgi judicium.</i>	213
26	<i>Infipientia.</i>	ibid.

CAP. XIV. De Ratiocinatione. 215

1	Quale fit ratiocinari.	ibid.
2	Simplex ratiocinij genus.	ibid.
3	Ratiocinatio vix alia à numeratione.	216
4	Non alia à judicijs repetitis aut ſup- putatis.	217
5	Quidam laboris ratiocinandi impa- tientes.	219
6	Progreſſus ratiocinationis à numero noto ad ignotum.	220
7	Fallacia non aliter quàm Præſtigia.	221
8	Maxima certitudo ubi nullâ refert.	222
9	Illatio generis uni-verſi vel ſingularis rei.	ibid.
10	Series illationum.	223
11	Ratiocinandi opus præſtantiffimum.	224
12	Errores quantum licet cavendi.	225
13	Iidem morbi hujus atque judicis fa- cultatis.	226

Argumenta Capitulum.

	Pag.
CAP. XV. De retrospectiendi	
& recognoscendi facultate.	228
Sect.	
1 <i>Ius huius facultatis in ceteras.</i>	<i>ibid.</i>
2 <i>Ex suspitione oritur ejus exercitium.</i>	<i>229</i>
3 <i>Tardè maturescit crescitque inquirendo</i> <i>in facultates sibi subjēctas ;</i>	<i>230</i>
4 <i>Etiam in ratiocinia.</i>	<i>231</i>
5 <i>Assimilatur ætheri.</i>	<i>232</i>
6 <i>Prænotio huc spectat ;</i>	<i>233</i>
7 <i>Et quâ ratione.</i>	<i>234</i>
8 <i>Ex ejusdem sanitate colligitur sanitas</i> <i>totius mentis.</i>	<i>235</i>
9 <i>Hic sita est conscientia.</i>	<i>236</i>
10 <i>Indicat bonum.</i>	<i>237</i>
11 <i>Morbi.</i>	<i>ibid.</i>
12 <i>Auxilia.</i>	<i>241</i>
CAP. XVI. De mentis com-	
prehensione ac captu.	243
1 <i>Diversitas comprehensionis.</i>	<i>ibid.</i>
2 <i>Clarius in pueris.</i>	<i>244</i>
3 <i>Qui excolitur.</i>	<i>245</i>
4 <i>Cultus difficultas.</i>	<i>246</i>
5 <i>Qualis sit comprehensio.</i>	<i>247</i>
6 <i>Fundamentum certitudinis.</i>	<i>248</i>
7 <i>Comprehensio intra certos limites re-</i> <i>stricta.</i>	<i>250</i>
8 <i>Comprehensio errorum.</i>	<i>251</i>
9 <i>Mo-</i>	

Argumenta Capitulum.

Sect.	Pag.
9 Modus comprehendendi.	251
10 A principijs quâ ratione cavendum.	253
11 Consensus facultatum verum comprobatur.	254
12 Consensus etiam in ijs circa quâ imaginatio versatur.	255
13 Qualia sunt præjudicia.	257
14 Præjudiciorum vis.	258
15 Axiomatum usus.	259
16 Usus imaginationis ad comprehendendum.	261
17 Ac memoria.	263
18 Affectus.	ibid.
19 Remedia.	264

CAP. XVII. De Sagacitate. 265

1 Dotes ad medicinam spectantes.	ibid.
2 Quæ coalescunt in Medicinæ indolem accommodam.	ibid.
3 Qualis dos Sagacitas.	267
4 Quâ ratione Sagacitas in opere versatur.	269
5 Unde materiam operum adipiscitur.	270
6 Signa quoduplicia sunt.	271
7 Ex conjecturis innotescunt veri indices.	272
8 Ubi sagacitas plus valet.	275
9 Sagacitati debetur medicina.	ibid.
10 Quousque extenditur Sagacitas medica.	276
11 Fun-	

Argumenta Capitulorum.

Sect.	Pag.
11 Fundamenta Medicinæ.	277
12 De Rationali disciplinâ atque experientis.	279
13 Quâ ratione Empirici hoc argumenti tractârunt.	280
14 Sophismata Empiricorum.	281
15 Quâ Empirici opinionem tuebantur.	ibid.
16 Exemplum.	283
17 Exemplum Sagacitatem medicorum ostendens.	285
18 Signorum investigatio admodum laudanda.	286
19 Vitium eidem oppositum.	287
20 Affectus.	288

CAP. XVIII. De Solertia. 289

1 Quâ ratione à Sagacitate contrahitur.	ibid.
2 Solertiæ interpretatio.	ibid.
3 Prima ejus pars.	291
4 Occasionis descriptio.	292
5 Exempla Solertiæ primæ.	293
6 Pars Solertiæ altera.	295
7 Hæc Solertiæ pars Medicinæ utilissima.	296
8 Solertia enitet ex cæteris dotibus.	297
9 Exempla ad Medicinam spectantia.	298
10 Vitium eidem oppositum inertia.	299
11 Affectus.	300

Argumenta Capitem.

Sed.		Pag.
12	<i>Solertia rarior vel plurimum communis.</i>	302
13	<i>Solertia circa scopum versatur,</i>	304
14	<i>Vel Consilia.</i>	305
15	<i>Consilia consilij opponit.</i>	306
16	<i>Solertia juniorum ac seniorum.</i>	308

CAP. XIX. De imperatrice facultate. 310

1	Qualis sit.	ibid.
2	Munus ejusdem.	311
3	Vitia.	312
4	Sanitas.	313
5	Libertas.	314
6	Libertatem adimentia extrinsecus;	315
7	Et intrinsecus præjudicia;	316
8	Et morbi.	317
9	Morbi ejus peculiares.	318

Addenda & Corrigenda.

P A G. 4. lin. 15. *lege pœna.*
 82. ad marg. *lege sylvestris.*
 84. ad marg. *lege militaris.*

P R Æ F A -

PRÆFATIO.

VALETUDINEM mentis *Nobiliss-
ma ac uti-
lissima
pars Me-
dicina.*
integram tueri aut amissam
restituere primum Medi-
cinæ votum est: Ac proinde
affectus organorum, quæ no-
bilissimis ipsius facultatibus inserviunt, in-
sanitatis (a) nomine Romanis dicuntur.
Planè quasi indicarent, hanc maximè semet
sanitati opponere, atque adversâ eidem
fronte pugnare. Neque dubitare licet,
quin solummodo inchoata aut manca ejus-

(a) Nomen insanix significat mentis ægrota-
tionem & morbum, id est insanitatem. Cicer.
Tusc. 3. Quin & sanitas à Cesare furori oppo-
nitur, & apud eum Autorem pluribus in locis
ver' εὐνοῖα mentis aut animi sanitatem denotat.

b

modi

modi ars sit, quæ corporis itinera explorat ac describit, mentis verò rationes negligit ignoratque : Idque non modò propter huiusce dignitatem ; verùm ideo præcipuè, quòd morbi ipsius nec tolli neque intelligi queant, nisi eorum etiam, quibus mens tentatur, cognitio accedat. Utriusque quippe generis morbi plerumque inter se colligati atque impliciti cernuntur ; adeò ut vix unquam graviores corporis affectiones contingant, nisi mens aliquatenus afflicte-
tur. Imò & exinde, quòd mentis affectus satis perspectos medici habeant, oritur exquisita in discernendis accidentium fontibus subtilitas ; atque hinc ipsis pateat, quis eorum sensus sit, & in qualem quæque exitum tendant. Hinc dein nascitur curiosa in morbis regendis felicitas, quæ ad modum naturæ cuiusque spectat ; quò scilicet propositum medentis usque dirigitur. *Modum autem* (ut cum Hippocratis (a) interprete loqui liceat) *neque pondus, neque numerum aliquem, ad quem referas, cognosces ;*

(a) Μέτρον δέ, εἴτε σταθμὸν, εἴτε ἀριθμὸν εἶναι ἄλλον, πρὸς δ' ἀναφέρειν εἶσι τὸ ἀκριβές ἐν ἀν' εὐροίης ἄλλο, ἢ τὸ σώματος τὴν αἴσθησιν. Περὶ Ἀρχ. Ἰητρ.

*certitudinem enim exactam non reperies aliam,
quàm corporis sensum.*

Sensus proinde is est, ad quem medicus respicit, dum qualia, quòtque ac quanta naturæ conveniunt, dispiciat: Exinde itidem quid faciliè, quid ægrè ferre potest, dein quid adjuturum est, & quòusque in remedijs adhibendis conscendere æquum erit, rite colligit. Ea profectò cynosura est, quæ medentibus notatur: Est enim cum meta, tum viæ ad eandem ducentis index; cuius quicumque peritior, is medendi artifex sagacior atque securior evadit. (a) Quapropter operosum est nã exactè condiscere, ut parum in alterutram partem delinquas; quanquam ego etiam eum medicum vehementer laudârim, qui parum delinquat. Certitudinem autem exactam rarò videre contigit.

*Modus
Medicinæ.*

Propterea verò quòd homo rationis particeps sit, ob Divinæ, quæ illum intus agit, auræ particulam; in curationibus eo præsertim respiciendum, ut commo-

*Methodi
index.*

(a) Ibidem.

dum sit nobili huic incolæ templum, atque idonea dotibus pandendis scena ibi comparetur atque decoretur. Dum modi ergo plures curandi proponuntur medentibus considerandi, ratio præsertim habenda non modo hujus qui turtus est, sed & qui mentem convalescentis non minus sanam ac firmam relinquat: Eo scilicet consilio ut, dum vitalis flamma exulscitatur conservaturque, clare itidem post resplendeat, ac mentem pariter fulgor agitudine jam sublatâ ne deficiat. Idcirco autem pars magna consiliorum apud præclaros opifices est, ut mens sibi constet curare, utque ejus functiones supremæ ne lædantur, dum medicamina satis fortia ad sanandum corpus adhibentur: Quod quidem nec fieri potest, nisi, qualiter easdem habere oportet, clare ac penitius intelligatur.

Ratio tradendi.

Ut proinde hujusmodi Medicina dilucidius tradatur, mentis primùm natura exponitur; quibus nempe utitur instrumentis ad opera quævis præstanda, & quænam inter ea diversitas constat: Et quoniam pluribus mens facultatibus ornatur, quales

P R Æ F A T I O.

quales hæ sint, & qualiter in sanitate ejus
 integerrimâ ordo inter easdem à naturâ
 conspicitur: Quippe quæ norma est, ad
 quam vitia exiguntur de eadem deficien-
 tia; ac proinde quò longius prava hæce
 itinera ab ipsâ recedunt, eò deteriora
 dignoscuntur. Inquiritur dein in variam
 organorum conditionem, an voluptas vel
 dolor aut quædam indolentia inter utrum-
 que sita adsit; quoniam triplex ea con-
 ditio multùm ad morbos clarè intelligen-
 dos æquè ac sanitatem tuendam va-
 let. Nimirum voluptas & dolor indices
 à naturâ constituuntur; quæ quidem in-
 terpretantur ea, quæ mens patitur, &
 quæ eidem profutura docent, aut cavenda
 monent. Proximum verò est ut, quæ
 mentem excolant, considerationem me-
 reantur: Quæ nimirum mens peracuitur,
 vel hebes redditur; uti & quæ ex edu-
 catione bona vel mala proveniunt. Nempe
 mens ita ferè se habet, prout primis in-
 stituta fuit annis, ac certaminibus rerum
 varijs accommodisq; exercitata, ad cor-
 poris dotes regendas, uti & ardua dein
 superanda præcipuè valet.

*Valetudo
mentis se-
cunda vel
adversa
diagnosen-
da.*

Propterea hæc in primis curæ sunt, ut, ex quo fonte vitia scaturiunt, pateat; & quâ lege nunc corpori mens imperat, nunc & ei paret; utpote inter quas, dum vivitur, consortio minimè dissolvenda sit. Corporis tamen delicijs modo mens sese fruendis dedat, vix gnaviter munia sibi propria obire, nec clarè percipere, percepta tenere, aut quævis vividè imitari poterit, nedum ad laborem fortiter cogitandi se accingere. Quinetiam lumina ipsius mentis sic obfuscantur, ac demum auctoritas labascit. Proinde verò quænam ejus facultates minuunt augentve consideratione digna sunt, & quæ earum singulas juvant aut lædunt. Ubi sanè quaeritur, qualis secunda est ipsis valetudo, & quæ incommoda; quando universis inter se convenit; vel quo pacto idipsum, quod huic gratum est, illi adversatur; qualis scilicet earum repugnantia, qualisque omnium consensus est; ubi dein sita est veri falsique agnitio, & pariter recti pravique conscientia. Sanitas quippe mentis integerrima facit, ut libertas eidem competat; ubi omnes itidem facultates bene valent, atque intra fines quæque suos se continent.

Obiter

Obiter dein plura observantur, quæ ad corporis etiam valetudinem spectant, quoniam hoc ipsum mente affecta læditur, corporisque iterum valetudo mentem afficit. Unde quidem plura desumuntur, quæ ad medicinam faciendam conducunt, atque ipsi fontes aperiuntur, ex quibus ars olim profecta est; dotæque monstrantur, quibus ad eandem feliciter exercendam opus est.

*Valetudo
mentis ac
corporis se
mutuo affe-
ciunt.*

Quoniam autem novâ hâc agendi methodo multa conquirere oportet, quæ in philosophorum atque historiographorum operibus produntur, nil miri si pomœria, quæ à plerisque arti medicæ designantur, excedere necesse sit. Non enim remedia unice pharmaceutica aut chirurgica hoc negotij exigit; verum quicquid ubique sapientibus reconditur consilij monitive, quicquid ex historiâ non solum medicâ discere licet, universum illud ad hunc scopum rectâ dirigitur. Siquidem omnia mentis opera celeberrima persequuti hujusce instituti ratio videtur, ut conditionem illius præstantissimam dignoscere, eamque, quæ inferior est, dijudicare fas sit.

*Ex poetis,
philosophis,
et histori-
cis varia
huc trans-
feruntur.*

Enimvero opera ejusmodi valetudinem mentis commodissimam atque firmissimam patefaciunt; quæ quidem (uti supra dictum fuit) norma est, ad quam malè sana ipsius conditio exigi debet. Si qua enim vel longiùs de eâdem deflectat, vel ad hanc propiùs accedat, aliquis saltem sanitatis gradus deficiat necesse est. Interea præcipuum inter hæc opera locum Poësis sibi vendicat, qualis consilia sapientium super hâc re complectitur; inania repudiat, & pravè judicata illatave castigat, atque exigit ad normam rectæ rationis, ac proinde iter insigne monstrat ad æquas naturæ leges sancientas; quibus emendari ac dein integrâ præstari queat.

*Educatio
huc spe-
tat.*

Quandoquidem autem hæc fieri nisi ætate quæque suâ nequeant, ideo quæ ad peculiare pertinet ætates subinde monere haud alienum est. Quo pacto etiam de educatione agitur tanquam medendi methodo, & sine quâ non nisi perpauca ingenioque nobilissimo præditæ mentes aut sanitatem servant continuam, aut interruptam recuperant. Cui itidem subtilis cogitandi facilitas, elegans ornatus, ac in universum summæ ejusdem laudes debentur.

Verùm

PRÆFATIO.

ix

Verum huiusmodi de mente disquisitio non modo ad nobilissimam hominis partem speciatim pertinet, quo solo nomine attentionem mereri potest; sed & ad medicinam etiam corporis summe excolendam utilissima est. Vix enim medentis est curiosissime fabricatum corpus solummodo intueri, quatenus ex tubulis sensu unicum præter tactum carentibus constans, per quos vitales fluere consueverunt latices, legesque motuum istorum nosse, causasque morborum in hisce indagare; quamvis neque hoc operis negligere oporteat; at sæpe ultra hæc mentis explorare sensa, morborumque frequenter gravium initia illic deprehendere; causasque pariter inibitas exquirere. Nimirum dolor, cujus origo menti proprie tribuitur, sopitus eum qui ex corpore proficiscitur subinde lenit; atque hic ipse dolor interdum mentis dolorem levat. Imò morbus gravis raro datur, ubi nullum a mente symptoma proficiscitur.

*Morbi
mentis ac
corporis im-
tertent.*

Ut verò superiores duntaxat facultates nomine mentis proprie appellantur, sic ad

*Mentis
humana
cum alio-
collatio.*

rum animantium facultatibus

hasce

hasce solas regendas præsens huiusmodi labor instituitur; quatenus nimirum cætera, quæ ad mentem spectant, his ipsis subijci debent. Reliqua sanè omnia æquè ad bruta animantia ac homines referuntur; adeò ut non desint, qui nonnullis eorum ratione inferioris huiusce præstantiæ plusquam hominibus tribuant. At licèt quædam ex brutis imperfectas mentis humanæ facultatum imagines præ se ferant, propiusve ad eandem accedant, vel ab eadem etiam longiori intervallo distent, nondum tamen constitit, huc usque eadem pervenire, neque arte quâvis vim eorum insitam ad paritatem promoveri.

*Discrimen
in parte
animi in-
feriori non
situm est.*

Idcirco autem haud absolum videtur querere ubi mentis discrimen situm est; ex quo homo reliqua naturæ dignitate animantia superat; quum quoad corpus sæpe non longè aliter habeat: Alia etenim sanguine simili fruuntur, cæterisque panter laticibus, qui ad vitam spectant æquè ad sensum. Nōne brutorum quorundam perinde atque hominum sanguis exardet, spiritusque æquè repletur? Nōne itidem perturbantur, irâ excandescunt, ac furore per-

percita sunt? Nonne mœrent, tristitia ve
ac dolore afficiuntur? Nonne metunt,
atque etiam blandiuntur? Nonne itidem
lata videmus, atque audimus voces gauden-
tium tollentia? (a) Quod quidem adeo
patet, ut antiqui illi fabularum artifices af-
fectus animi primum transferri ex brutis in

(a) Cùm pecudes mutæ, cùm denique secla ferarum
Diffimiles soleant voces variâque ciere

Cùm metus, aut dolor est, & cùm jam gaudia gliscunt.

Quippe etenim id licet è rebus cognoscere apertis.

Inritata canum cùm primum magna Molossùm

Mollia ricta fremunt, duos nudantia dentes:

Longè alio sonitu rabie distracta minantur;

Et cùm jam latrant, & vocibus omnia complent.

At catulos blandè cùm linguâ lambere tentant,

Aut ubi eos jactant pedibus, morsuque petentes,

Suspensis teneros imitantur dentibus haustus:

Longè alio pacto gannitu vocis adulant:

Et cùm deserti baubantur in ædibus, aut cùm

Plorantes fugiunt summissis corpore plagas.

Lucr. Lib. V. Ubi plura ad hanc rem spectan-
tia cernere est.

homi-

PRÆFATIO.

hominem docerent (a). Quapropter in inferiore animi parte non quærendum est inter eadem atque humanum genus discrimen.

Brutorum interiora à se invicem discrepant, æquæ ac ab eorum nonnullis humana.

Patet sanè ex Anatomicis disquisitionibus interiora brutorum inspecta sæpè numero tantum inter se discriminari, quantum à quibusdam ex illis humana. Quidam itaque altiùs explorandum, quod in humanà mente residet, neque alij cuius animantium generi cum humano convenit. Idvero non aliud esse constat, quàm quod hocce rationis particeps sit; cuius quidem omnes conscij sunt, quotquot hominum ordini adscripti sunt.

Discrimen eorum ratio.

Rationem autem ipsani plures participant homines secundum eminentiorem gradum, adeò ut omnes videant agnoscant-

(a) Hor. Lib. I. Od. 16.

Fertur Prometheus addere principi

Limo coactus particulam undique

Desectam, & insani leonis

Vim stomacho apposuisse nostro.

Ad quem locum annotat Scholiastes vetus; Timorem à lepre posuit, à vulpe astutiam, à lupo rapacitatem, & ex reliquis reliqua; unde intelligitur, nihil gravius esse homine.

que.

que. Sunt interim nonnulli, de quibus idipsum non ita constat; iidemque vel ab ipsis natalibus eodem ritu se habuere; vel hoc ipsum munus casu quodam perdiderunt. Hi quidem in ipso naturæ humanæ limine constituuntur; de quibus ambigitur, utrum inter homines absolutos jure merito recenseri queant. De hisce tamen medicum oportet, si quis consulat, respondere; ideoque ad artem pertinet in rationis radices fontesve inquirere. Proximo supra hosce ordine siti sunt, quibus per periodos ratio recurrit, deseritque rursus ad statuta tempora; qui saltem ad lunæ varias phases vulgò aut insanire aut ad sanam redire mentem crediti fuerunt. Verùm etiam plures sanorum sunt ordines; attamen cæteros nonnulli anteire videntur, vel propter ipsa naturæ munera, vel etiam ea, quæ ex educatione ac cultu proveniunt.

Omnes igitur hominum classes dignoscere, & ad qualem quisque pertingat, eatenus medici est, quatenus mentis sanioris integritatem variòsque ejusdem gradus accuratè tenere nemo ritè potest, qui non ex Medicinæ fontibus hanc scientiam haurit. Ac proinde hæc omnia ejusdem professionis sunt,

*Quatenus
hanc par-
ticipant
dignoscere
medici est.*

sunt, quibus recisis isthac foret morila, ac quorum cognitionem utilissimam ex principijs ejus solis depromere fas sit.

*Distributio
affectuum
secundum
facultates.*

Hiscæ ergo de causis varia mentis opera proprijs ipsius facultatibus, quas exerceri quotidie omnes cernimus, tribuere curæ erit; non solum eâ ratione ut singulatim clarè exponantur, atque ex omni parte perspiciantur, prout à naturâ ordinantur; verum etiam propterea quod organa earundem diversa esse ex ipsis affectibus palam fiat. Hinc autem observare liceat, quare iidem homines similibus afficiuntur, quoniam affectus congeneres sunt, organaque sibi mutuo connectuntur; & cur alij diversimodè, quum diversa ijs organa pati liqueat.

*Morborum
nervorum
discriminatio.*

Quoniam interim omnia ejusmodi organa generis nervosi sunt, omnes eorundem morbi huc eo nomine referri videntur; quantumvis alij propius morbos corporis accedant, alij etiam ab hisce longius remoti conspiciantur. Atque ita facultatis locomotricis affectus tanquam in medio siti naturam horum atque illorum participant. Qui vero stricte sensum afficiunt, hi nervorum morbi dicuntur; atque inter ipsos discrim-

discrimen notatur, eorum nimirum quos interna superiorisque mentis facultates patiuntur, de quibus solis nunc differitur; dein quos animus quidem intus patitur, at qui ordine naturæ inferiore constituuntur, utpote quales ab hisce superioribus flecti regique possint; ac postremo, quibus sensus exteriores afficiuntur.

Ex quo autem hæc de mente disquisitio *Scribenti causa.* ostendere visa est, hoc ipsum, quod solum medicinam facientes per innumeras cuiusque naturæ ambages inslar gubernaculi regit, ad mentem illiusque facultates ac dotes adeo pertinere, ut, nisi hasce jugiter intueantur, earumque indicia expendant, in morbis dignoscendis eventibusque prænoscentis cum ratione pergere non liceat, nedum remedijs adhibendis, quæ agris peculiariter subveniant, iisque omnibus consilijs instituendis, quibus sanitati restituere, vel valetudinem quæ singulis conveniat naturis tueri fas sit, occasio quærendi hinc nata fuit, utrum tale argumenti genus arti huic medendi eò usque utilis tam accuratè atque apertè enarratum ubivis scriptorum legere esset, ut opera eidem insumta supervacua foret. At verò fatendum me huc usque non

non tam felicem fuisse, ut auctori medico occurrerem, qui hujusmodi quæsitis perspicuè responsa dederet, & qui mentis imperium, quòusque proferre licuit, statueret, vel etiam viam panderet, quam post nati tererent, ad ejusdem naturam quatenus ad medicinam spectat, atque affectus elucidandum. Plures quidem videmus, qui organorum fabricam & situm investigatione laudatissimâ oculis subjecerunt, eorûmque figuras ad amussim delineârunt. Varia tamen horum sensa, varios usus, variûmque morem ex ipsis perdiscere vix licebat. Ideoque quod ad illam Anatomies partem spectat, ij ad eorûm opera relegandi sunt, quotquot mente complecti velint, quî systema nervosum cultro anatomico denudatum visibus objiciatur. Quin & non levis hæc causa operis impræsentiarum publici juris faciendi accedit, quòd morbi generis nervei invalescunt, uti nuperus auctor (a) doctissimus annotavit, cujus judicium hîc loci laudare liceat; *Credo equidem magnam hominum partem [egestate &] animi demissione oppressam è viris excedere.*

(a) In libro inscripto, *Religio Naturæ* delineata.

DE
M E D I C I N A
M E N T I S.

C A P. I.

Mentis Natura.

ACULTATES hominum
aut ad vitam ipsorum aut ad
sensum & intelligentiam spe-
stant; quarum priores qui-
dem corpori, posteriores ve-
ro menti tribuuntur. Qualis earundem distri-
butio non eâ ratione intelligitur, quasi mens
ad istiusmodi munia organis corporeis mi-
nimè utatur, sed quatenus primaria ipsius

*Ratio dis-
tribuendi
facultates.*

B

organa

organa peculiare obtinent dotes, quibus cæteræ corporis partes destituuntur. Mentis proinde facultates illis, quæ corporis sunt, imperare aut servire possunt, vitamque validius vel languidius afficere, pro naturæ cuiusque vividioris vel torpidioris sensu. Quin & alij insuper hæc, alij aliâ facultate præpollent; nec uno omnes sensu, nec uno sentiendi modo. Cujus notissimum exhibent exemplum, qui musicos tibiæ fidiûmve sonos cantionesque depereunt; quibus auditis, alij aliorum sensuum dotibus eximie adornati vix aut saltem leviter tanguntur. Ac præterea hosce exquisitâ aurium fide, quod ad alia pertinet, frequenter nullatenus carere exinde constat; quoniam iidem sermonis numeros orationumque ac carminum, ubi animus res semetipso dignas, vocibusque feliciter junctas persentit, non sine avidâ quâdam voluptate hauriunt.

*Affectus
varij cor-
poris &
mentis.*

Talis autem mentis natura est, qualis affici ab ijs queat, quæ corpus haud tangunt; at verò, quæ dulcedine aut molestiâ tangunt, mens dum attendit sentiat: Nec tamen iisdem, quibus corpus, perpetuò affectibus laborat. Imò & nonnunquam quæ dolorem ex corporis læsione pariunt, isthæc mentem

let
re,
—
(
cos
sessio
neret
niem
fuera
igitur
volui
vitâ
(b)

mentem levant juvántque : Sicut etiám quæ corpus valenter alunt roborántve, mentem interdum prægravant. Quo fit, ut vigor mentis non sequatur corporis robur ; nec cibi athletici exercitationésque, quales ad sanitatis fastigium perducunt, ad mentis pariter robur utiles deprehendantur. Id quod Pittaci (a) illius sapientis exemplo illustrari potest, qui, singulari certamine cum Phrynone (b) Olympionice instituto, uti maluit consilio quàm apertâ vi, utpote qualis adversarij robur satis Pancratio probatum esset ; ac proinde reti occultè sub scuto allato athletam impedivit.

Et constat quidem secundam corporis va- *Secunda*
letudinem non perpetuò menti bona affer- *corporis*
re ; quin imò frequenter exinde oboriuntur *valetudo*
menti sapientia
incommoda.

(a) Pittacus, qui septem sapientibus apud Græcos adscriptus est, quum de agri Achillitidis possessione inter Athenienses & Mitylenæos armis decerneretur, imperator ipse exercitûs cum Phrynone Atheniensium duce, qui & Pancratiastes & Olympionices fuerat, singulari certamine pugnare instituit. Rete igitur clypeo regens Phrynonem eo, dum non caret, involvit ; ipsoque perempto agrum servavit. Laërt. in vitâ Pittaci.

(b) Olympiade xxxv.

B 2

velut

velut nebulæ, unde hujusce oculi caligant; atque ipsa à vero rerum sensu eòisque aberrat, ut propè adsit periculum amittendi imperium, ipsiúsque facultates imminuendi, si non penitus extinguendi. Quí interdum evenit, ut corpus demum pro consorte honorum, qui menti habentur, ipsi fiat dedecus, nec immeritò ipsius carcer videri possit. Quo cognito antiquissimi philosophi homines in belluas immundas aliáque inferioris ordinis animantia transformandi vires corpori bene pasto ac saginato tribuerunt. Quapropter in pervetustâ illâ disciplinâ, in quâ migratio animæ humanæ in cætera animantia perhibetur, pæna ijs intentatur, qui habenas corporibus laxârint, & hisce quod volupe esset permiserint; ut scilicet in ea animantium genera detruderentur, quorum similia homines studia referrent. Huc pertinet diæterium illud Socratis apud (c) Xenophontem memoratum,

(c) Οἴεσθαι δ' ἔφη [ὁ Σωκράτης] ἐπισιωπῶν, καὶ τὴν Κίρκην ὣς ποιεῖν τοιάτοις πολλοῖς δειπνίζεσθαι τὸν δὲ Ὀδυσσεύα Ἑρμῆ τε ὑποθημοσύνη καὶ αὐτὸν ἐγκρατῆ ὄντα, καὶ ἀποσχόμενον τὸ ὑπὲρ τὸν καιρὸν τῶν τοιούτων ἄπτεσθαι, διὰ ταῦτα ἔ γενέσθαι ὦν. Ἀπομνημ. Βιβλ. Α'.

qui

qui Circen hujusmodi sociorum Ulyssis vulgus apud se cœnans sues reddere aiebat, at Ulysses ipsum Mercurio suggerente, cùm sibi temperantem, tum sese abstinentem ab importunâ ciborum potionumque ingestione propterea suam non fieri. Quoniam verò vinum inter potiones, quæ corpus excitant ad imperium mentis turbandum, præcipua recenseretur, ideo Mineïades solæ Minervæ, sapientiæ ac bonarum artium Deæ cultrices, Bacchi sacra non accipienda, Ovidio (d) referente, censuerunt.

Quin & sæpe dolor, qui læso corpore sentiat, utcunque acutus sit, si non longius, ultra quod facile ferat natura, procedat aut diutius insideat, nonnihil licet roboris decesserit, mentis viribus minimè officit; inìò & hæc debilitas restituere, vel antea languentes erigere atque adaugere consuevit. Quemadmodum ex inediâ dolor ideo

*Dolor non
semper
menti in-
commodus.*

(d) Metam. l. iv. Hujusce rei causâ Poëta ille Bacchi natalitia & colendi ritus per plures libros persequitur. Ubi sanè historiam secundum fabulas tradit adinveniendi usum vini, vitæque de Oriente in Europæ regiones transferendi.

à naturâ inferi videtur, ut ingenium acuat, detque solertiam ac dexteritatem ad ea omnia adipiscenda utilem, quibus ad vivendum opus est.

Sedes sensus, & modi diversi.

Interea reliquæ corporis partes, si excipias nervorum systema, sensus minimè participes sunt, quibus tamen ope nervorum sentiendi facultates distribuuntur. Faciunt quippe fibræ nervæ subtilissimæ integro corpori intextæ, perque varias ejusdem partes transductæ, ut isthoc totum persentiscere videatur. Is verò sensus acutior vel hebetior est, pro cujusque naturâ & pro variâ methodo, quâ percipiendis rebus debilius aut fortius mens assuefacta fuerit. Isque pariter seu capacior sive angustior est non modò propter naturam, verùm & pro more qui per educandi genus introducitur, quique habitum quendam plura simul complectendi quasi de novo creet; cujus demum longo ac perpetuo usu mos ille superadditus firmatur, facilisque redditur.

Mentis facultates, sensus simplex, judex, memoria, earumque dotes.

Quod autem attinet ad mentis facultates, prima recensetur simplex præsentis rei sensus, qui sanè alijs magis alijs minùs viget. De quo dein sensu facultas judex sententiam fert;

fert; quod quidem iudicium, qualecunque illud sit, memoriæ custodiendum committitur. Hæc verò detinere arctius vel laxius consuevit pro rei momento, ac prout iudicatur tanquam aliquid singulare raroque occurrens, vel tanquam tritum ac quotidianum, quodque ideo vix attentionem excitat, nedum recordationem meretur. Unde evenit, ut quanto plura pauciorave retinere valet memoria, tanto maiorem minoremve rerum copiam sufficiat, quandocunque opus est aut examen de singulis instituere, aut etiam hæc singula unà conferre, quo pacto discernatur, quali ratione ad se invicem habent. Propterea memoria non modò rebus magni momenti datur, aut vilibus nullo discrimine oneratur, pro iudicis facultatis diserto ac felici singulas dirimendi habitu, aut pro ipsius vago vel vacillanti ingenio, & inepto decreta sua condendi & disponendi more; sed & expressius ac distinctius primò imagines capere, ac dein pro debilitate vel firmitate suâ magis minusve integras easdem conservare potest.

Verùm aliqua videtur facultas, quæ inter iudicem & reminiscenciam intercedit, quæ
Imaginationis usus
& dotes.

lis sanè plurimum confert cùm ad delineandas tum etiam imprimendas memoriae hæc imagines; adeo ut facilius retineri queant, eoque modo salvæ præstari, quò in promptu adsint exhibendæ, quamprimum uti libet. Ea certè imaginatio est, quæ, quò plus polleat floreâtque, eò fortius imperat cùm facultati judicandi tum etiam reminiscendi. Quippe quæ tam vividè interdum rerum faciem depingit; interdum illarum eòusque similes effingit imagines, quas pro ipsis ostendit obtruditque, ut vix judici libertas relinquatur. Quæ dein facultas, violentis quasi procellis affectuum ab imaginatione suscitatis correpta, eas mox amplectitur, quales sibimet ab ipsâ objiciuntur, non quales reverâ cognoscuntur.

*Discendi
modus.*

Illud autem univèrsum ex discendi modo elucescere videtur; nempe sonos primùm simplices, quales signis vocalibus tribuuntur, sentiunt aures, qui molliùs & levius vel asperius & graviùs easdem feriunt pro variâ organorum fabricâ, nervorùmque auditoriorum temperie ac tono. Accedit dein sonorum à se invicem dijudicatio; eosque singulos juxta hanc distributos habet memoria. Interea quanti sit hosce dignoscere,

De Medicina Mentis.

9

cere, qui tanquam artibus fundamenta substernuntur, quotidie discentibus traditur; ac proinde eosdem repetendo, cæteraque ijs elementa adjungendo, quæ novitate suâ attentionem excitant, principijs disciplinarum iisdem se imbuunt. Quæ eâ tandem promptitudine in mentem revocantur, ut sæpius sponte suâ emanare, potius quam cogi videantur. Veruntamen post hæc initia, quæ assiduè recolendo memoriæ affiguntur, nonnulla singularia sunt, raroque occurrunt, qualia jam tum fortius animus curâ indagandi penitusque cognoscendi acuunt. Deinde plura ejusmodi complectitur memoria, variósque simplicium sonorum ad se invicem habitus, quandoque artis Musicæ elementa discenda sunt. Hinc quanto copiosius sonos eorundemque tonos depromere discipulus valet, tanto facilius conferre, tanto distinctius singulos singulorumque rationes internoscere poterit. Et ne tandem sonorum multitudine memoria laboret, eos solos retinere atque disponere opus est, qui cæteris præstantiores dijudicati fuerint; quod sanè absque certo ordine fieri vix potest: Cujus quidem virtus imaginationi ferè debetur, quæ sonos numeris aptè musicis auditos jungit,

jungit, adeoque eosdem modulatur, ut aures eruditae suaviter mulceant; quorum dein oblivisci ægrè licet. Propterea verò numerosa hæc sonorum modulatio cum tantâ subinde voluptate exhibetur, ut facultatem judicem captam abducatur. Id quod maximè efficit vis imaginandi, quum auxilia cæterorum sensuum, ac præsertim oculorum adhibeat; uti quando signis ipsos coram sonos delineat, quæ dein signa tenaciter eosdem memoriæ imprimunt; ac sæpe conjunctæ hæ vires fortius animos irritant, ut æquam servare mentem arduum sit. Unde demum accidit, ut ad partes à vero alienas nonnunquam judex inclinetur.

Obsequium facultatum imperatrici.

Enimvero mentis natura bene habere nequit, nisi omnes ejus facultates principi auscultent, nec omnino ei vim inferant, impediantve ne rerum species sinceræ, prout nudæ à rebus imprimuntur, eidem offerantur: Ac dein nisi sententiæ, quales maturè non verò præproperè feruntur, in memoriâ custodiendæ reponantur. Quo in negotio imaginandi vis jussis principis obediens, memoriæ præsentissimum utilissimūque auxilium subministrare, quin & ejusdem nutu eas vel singulatim aut etiam conjunctim proferre

proferre valet, siquando hasce inspiciendi aut alijs cognoscendas subijciendi consilium instituat.

Hinc maxima oritur diversitas, prout facultates singulae magis minusve vigent, ac prout sua quæque auxilia judici suppeditant; unde in hoc vel illud iudicium propendet; utrum id fiat propter infirmitatem, vel quod opinione aliqua occupentur, cuius momentum præponderat. Quemadmodum vox supra modum elata surdastro necnon rustico grata est, à quâ tamen aures delicatæ violantur. Varia hinc & harum atque illorum de eadem iudicia; quippe soni vehementia surdastri aures non alio prorsus ritu ferit, quàm quo submissa vox bene sanas consuevit; quâ sit ut clarè eundem audiat, nec graviter ferat. Rusticus tametsi auditus ipsi pariter atque urbano vigeat, clamorem tamen in sylvis cum gaudio tollere assuetus, altam in delicijs vocem habet.

*Diversitas
ex vario
sensu vel
præoccupati-
one.*

Profectò ea mentis conditio admiratione dignissima est, cuius variæ facultates munij quæque suis rite funguntur; ubi nec ulla inter se repugnantia eximias singularum dotes irritas reddit. Quibus sanè nominibus

*Mentis optima
conditio.*

nibus refert (e) instrumentum, siquod dari possit, musicum, quod omnes simul harmonias conjungeret, cujus voces omnes inter se convenirent. Quod quidem organum, etiam si curiosissimè fabricatum, nisi docto musici imperio promptè omnes parerent partes, auribus prorsus foret illaudatum.

(e) Μαξ. Τυρ. Δόγ. ζς. Εἰ ξυνίης παναρμόνιον τι ὄργανον, παντοδαπὰς μὲν φωνὰς, πᾶσας δὲ ἀλλήλαις ἡμολογημένας.

Σ Η Δ Ρ

C A P. II.

*De valetudine, ubi mens præcipue
corpori imperat.*

T acumen mentis vigeat, ac sentiendi facultas integerrima sit, non opus est valetudine firmissimâ, verùm tali, qualis ad labores mentis perferendos idonea evadat. Hæc autem exercitationibus assiduis, quas corporis conditio robusta postulat, minimè gaudet, imò nec cibis potionibúsq; valentissimæ materiæ; at ijs solis contenta est, quæ faciunt, ne malè sit corporis functionibus, atque ut ministrantes utilisque ejusdem partes promptæ & habiles emineant, dum sibi à facultate imperatrice mandata exequuntur.

*Valetudo
non fir-
missima.*

Id verò præsertim accidere solet, dum corpus potius tenue quàm obesum est; quod

*In quali
corpore.*

quod miti atque æquali temperamento ornatur, quàm in quod acre aut calidum dominatur; ubi tamen ingenium non tam frigide placidum, cereum aut ductile repertum fuit, ut dolere, ut commoveri, ut obfistere nesciat, maximè siquando ratio repugnat, aliudque suadet: Ubi itidem vultus constans, tranquillus ac serenus; non levis, perturbatus aut caliginosus: Qui propius ad pallescentem quàm rubicundum, flavumve aut atrum accedit colorem: Ubi denique oculi erecti, intenti, vividè & placide micantes; non relaxati, segnèsvè, truculenti aut ferociter vagi apparent.

*Valetudo
menti com-
modissima.*

Valetudo quidem menti commodissima est; quæ nec tantam alimentorum copiam flagitat, quanta calorem nimis intensum exuscitet, eadèmq; citissimè confecta distribuat; neque qualis ingesta coquere intra debitos temporis terminos haud valens, tenacem morâ pituitam contrahat.

*Insensa pi-
tuita.*

Hæc quippe flatuum parens inimicior præsertim mentis imperio est; quoniam iisdem opportunum corpus non expeditè iussis paret; illa verò exæstuans præproperè rapit, atque ad festinationem incitando res menti oblatas,

oblatus, priusquam satis contemplari ac pendere liceat, præcipites abigit.

Est etiam ubi nervis infirmitas adsit, dum corpori malus dominatur habitus; qui ideo tollendus, ut agilis sit natura atque expedita, oneræque supervacaneorum levetur. Quale quidem accidit, quum sanguis lentore afficiatur, aut viscera nobiliora obstruantur; utpote quæ nervis sæpenumero efficiunt.

Item malus habitus.

Nempe sub eâ corporis præsertim conditione mens optimè munere suo fungitur, quæ alacritatem animi mediocrem suppeditare queat, non verò summam profusissimamve; quoniam natura, quæ facillimè ad lætitiâ solutam altissimamque nunc effertur, nunc & in mœrorem inum deprimi solet; atque ita nec eòusque æquabilis evadit, ut mentis nutui sponte suâ auscultet.

Commoda alacritas temperata.

Profectò huic imperio omnia prorsus ad-
versantur, quæ nimium agitant; sintne animi affectus, qui fluctuum ad instar jactantes in temporariam quandam adigunt insaniam, vel jactatio alia inquieta, quæ ex negotiosâ actione proficiscitur. Illi quidem frequen-
ter

*Quâ ratione commo-
di animi
affectus,
& negotia.*

ter corripiētes subitò mentem agunt præcipitem, at eandem serenam quoque relinquunt, siquando ipsi ultro subsidant, aut fortis viribus pectoris domiti fuerint : Hæc verò si modum non excedat, & mole negotiorum depressoas mentis facultates minimè obruat, hæc variâ ac non infausta rerum molestarum experiētiâ auget, ipsiusque demum mentis imperium stabilit :

*Valetudo
continua
vel inter-
rupta.*

Gradus proinde genúsque valetudinis, ubi æquam servare mentem arduis in rebus licet, prius expetendum ; scilicet constans nec interrupta mentis sanitas : Proximos tamen honores occupant, qui ad saniores redeunt mentem ex animi perturbationibus, quique impeditas negotiorum sollicitudines tandem perrumpentes, mentis auctoritatem sibi stabiliorem deprehenderint ; quæ non tam infesta rerum discrimina sensura est, neque tam graviter prementia, quin immota sede suâ manere poterit.

*Continua
varior.*

Interea prior ea constans ac perpetua mentis sanitas tam rarò observatur, ut Poëta ille Græcus vix nisi sub personâ senis Nestoris eandem describat ; quasi nimirum ad ætatem potius grandem quam adhuc vigentem

gentem pertineret. Nec sanè à Naturâ aberrat, dum longævum eundem tali temperamento præditum, moribus haud ingratiss, dulcium sermonum pariter atque consiliorum utilium autorem celebrat.

Semita verò, quæ per animi perturbationes ad tranquilliorē mentis conditionem ducit, magis quidem videtur trita; quā tamen non sine victoriæ reportatæ laude transitur. Præclaræ quippe mentis est naturæ inæqualis propensionem superare, eandemque imperio regere potuisse. Nec minùs certè mentis robur indicat negotiosam perpetuò actionem sustinere posse, præcipuè si nec acies ejusdem exinde retusa fuerit.

*Interrupta
frequen-
tior.*

Veruntamen indoles ea mentis præstantior videtur, qualis secundā jugiter usa fuit fortunā, neque eādē corrumpi potuit. Periclitatur nempe ipsa gravius, quæ à pueritiā rebus prosperis, iisdemque quæ hæc comitantur blanditijs innutrita fuit, quā quæ adversis pectus fortiter opponere assuevit.

*Indoles
præstan-
tior.*

C

Quod

*Res ad-
versa com-
mode.*

Quod attinet autem ad bonam hominum partem mens corpori adhuc vigenti non tantum imperat, quantum post res adversas sapius tentatas non sine impari congressu, attamen ex quo diligentia ultimùm victrix evasit. Neque alia videtur causa, cur naturis quibusdam mentis imperium non tam clarè eluceat; siquidem eæ fortè sunt, quibus secunda obtigit valetudo, & quibus fortuna favens non nisi speciosam rerum faciem exhibuit, ac minimè in palæstrâ suâ exercuit. Quî dein accidit, ut inhabiles ad luctandum fiant, siqua causa offeratur, nec minùs ad depellenda quàm prævidenda mala valentes. Unde fortunati istiusmodi homines alijs frequentius inutiles videntur. Nec rarò evenit, ut si longævi evaserint, terræ pondus velut incommodum censerî iisdem contingat. Quâ de causâ illud hominibus felix faustumque prædicatur, ut priore vitæ stadio malis obsideantur; ne mens serò cum difficilibus congressura sit, qualia plerique alij devicerint, idque postquam tempora experiendi jam præterierint. Hinc interim constat, cur animosi juvenes sapius ad bonam frugem perducti fuerint, qui in perpetuâ cum rebus

bus adversis luctâ versati, malâque crebrò experti ex hoc tanquam gymnasio eruditi certò prodeunt, nisi fortè ad majora à naturâ haud omnino comparati fuerint.

Quam planè rem Græci veteres in historiâ Ajacis Telamonij atque Ulyssis illustrant: Quorum ille notus corporis robore; hic mentis præstantiâ. Utriusque hujus personæ dotes Ovidius * peculiare cecinit. Ubi quidem advertere obiter liceat, quod Poëta munus illud Palladis abripiendi gloriam Ulyssi sapientiâ insigni non sine sale tribuit, sine quo civitas nec initio condita, neque diu constare nedum florere possit. Postea quando tandem Ulyssi Achillea arma decreta fuissent, subjicit laudatus auctor, Ajacem cætera invictum iram dolorémque sustinere non potuisse. Quæ quidem pervulgata liceat observatione claudere, Ajacem scilicet cònsue excanduisse, ut ipsius ad insaniam adacti furor argumentum nobile Tragediæ Sophocleæ præberet.

Exempla
Ajacis, &
Ulyssis.

* Metam. L. xiii.

*Exem-
plum Ale-
xandri.*

Rectè igitur faciunt illi, quod & secundum naturam fieri consuevit, qui præclara à talibus exempla desumunt, quales primum rebus exerciti adversis fuerant. Secus etiam si gloria parentum in filios traducta, opibus amicisque ipsorum freta, ingentibus perpetuò gestis effulserit; attamen ea nubibus præmaturè obducta, & non rarò vigente adhuc ætate penitus extincta fuit. Quale Alexandro illi magno contigit, qui postquam Philippi patris copijs militibusque veteranis super Persas & Indos imperium protulerat, mediâ ætate furore correptus nomen non nisi insanis affectandum reliquit.

Aliud oppositum.

Quanto verò felicius humano generi cessit heros ille seculi nostri decus? Cui infirmo corpore, mente altissimâ, innumeris obsessa erat adversis juventa; quique sic exercitus libertatis patriæ suæ Britanniarumque vindex esse ausus est; ac non modò ipsas ab injurijs, verum & nomen suum laudisque ab oblivione asseruit. Neque profectò illustrius ubivis historiarum exemplum proditum est, in quo cum valetudo corporis adeo

adeò incommoda cerneretur, tùm integerrimæ mentis vigor acutissimus per totum vitæ laboriosissimæ ac utilissimæ spatium emeretur, quàm quod sacrum Gulielmi nomen exhibuit.

C A P. III.

*De organis, quibus mens corpori
imperat.*

*Nervorum
systema.*

NERVORUM fibræ in omnes corporis partes distributæ, dum eadem integræ manent, dumque tonus servatur aptus, organa videntur, quibus mens ad sentiendum utitur: At si sanguis easdem non perfluat, sensus etiam harum cum vitâ tollitur, Unde idipsum sentiendi facultatem afficit, quo ad vivendum opus est. Attamen quod sensum hebetat, motumve inhibet, non statim vitam partium extinguere potis est. Proinde partibus vivis esse licet, quibus obscurus saltem sensus motusve est; ideoque hisce mens vix, aut languidè saltem, imperat.

Mente

Mente interim sanâ corpore itidem sano, *Qui primaria sunt organa.* quæcunque mens indicat per eadem sentiendi organa ad singula membra deferuntur: Neque tamen mentis mandata membris exequi licet, ultra quod à nervis accipiunt. Quapropter muscoli eòusque solùm moventur, quatenus nervorum, quibus constringuntur, actione ad illud valent; ac si nervi deficiunt, eatenus movendi potestate privantur. Exinde pariter evenit, ut musculi omnesque partes, quæ corpori movendo inserviunt, quadantenus haberi organa mentis queant. Quo fit, ut in nonnullis, quibus vis major est, non modò facultas locomotrix, sed & interiora viscerum organa, facultasque cujus actiones * Naturales nominantur, menti obediat. Unde huic imprimis vis impressa quosdam letho dedit. Interdum etiam pari jure sanguinis rivos afficit, adeò ut latex ipse mente subito commotâ in grumos abeat, ubi causæ † evidentes saltem nullæ innotuerint. Hinc & in febres interdum præcípites agit; quarum

* Vide Cels. in Præfatione.

† Ibid. paulò superiùs.

dein symptomata originem suam altiùs quàm ab humoribus corporis deducunt: Imò nec ab eorundem legibus pendent, neque ad normam reliquarum febrium, quales proximè accedere videntur, tolli consueverunt.

Eorum affectus morbos cæteros imitantur.

Hinc etiam æmulatio illa affectuum nerveorum, quæ ubivis ferè morborum conspicitur; quum vix unus detur, qui imaginem suam in nervoso genere non agnoscit. Nempe omnia mala perinde ac bona in mentis quasi speculum relata, illinc in corporis partes reperiuntur. Quinimo & similitudo tanta nerveorum cum cæteris affectibus se habet, ut non cujusvis sit hosce ab illis protinus dignoscere. Est etiam ubi intertexuntur, & miras naturæ turbas excitant nervei cæteris superadditi, ut vix liqueat nisi attentè consideranti, quale expetit natura auxilium, dum indices diversa monent; quasi scilicet natura vellet contraria & sibi repugnantia, aut certè ipsa in eodem homine duplex videretur. Omnia autem isthæc ejusmodi fiunt, quoniam mens toti ferè corpori, illiusque legibus ac naturæ dominari, omniâque nervorum operâ sentientia sibi met subicere consuevit.

Caterùm

Cæterum nonnullæ corporis partes sensu *Sensus*
 pleniori acutiorique, nonnullæ exiliori at- *partium*
 que hebetiori donantur : Quod quidem in- *varius.*
 terdum evenit propter raritatem aut fre-
 quentiam fibrarum inibi nervearum, qua-
 rum plexus alibi apparent, alibi verò ipsæ
 non tam propè sitæ videntur : Interdum eti-
 am propter earundem intentionem vel re-
 missionem. Quibus itidem causis sanguinis
 viscosioris & depauperati vitium accedit.

Præterea organa alibi ad hanc, alibi ad *Sedes or-*
 illam pertinent facultatem ; cuius videlicet *ganorum*
 exemplum in hisce, quæ ad iudicem ratio- *varia.*
 nésque colligentem peculiari quodam jure
 spectant ; quasi mentis ipsa illic sedes sta-
 biliatur. Id quod in phrenitide videmus,
 quando fomes morbi delitescens ægrotos
 mente moveat, quo demum sublato ad se
 redeunt.

Itaque organa commodè distribui possunt *Distributio*
 pro vario sentiendi genere ac modo, diver- *eorum ex*
 sôque eorum usu, & partibus quibus mini- *genere.*
 strant. Siquidem aliud genus est res in-
 telligentiâ comprehendere, ab eo quod per
 tactum in extremis partibus sentimus : Ali-
 ud

ud iterum imagines rerum tanquam intus depictas clausis aspicere oculis, quales apertis mox intueri licebat, ab illo quod rationes ex alijs, quarum itidem nullas videre imagines fas esset, colligit, & sagaci sensu occulta indagat. Sicuti etiam aliud est videre vel audire; aliud de eo quod videtur auditurve sententiam ferre; aliud itidem ex visis auditivæ ad propositum spectantia deligere; aliud denique ex præsentibus cum ijs, quæ in memoriâ detinentur, collatis, qualia posthac futura sunt, prævidere.

Et modo.

Nec profectò defunt, in quibus omnes mentis facultates suprà descriptas tam apertè vigere, quàm simplices illas videndi atque audiendi, observantibus cernere est. Idcirco ex modis tam variè sentiendi suum cuique genus propriè tribuere æquum videtur.

Ex usu.

Diversus præterea est organis usus; sicut hisce, quæ vel inanitionis, repletionis aut satietatis sensu donantur; cujusmodi sunt, quibus fames & sitis, aut fastidium nauseæ sentiuntur. Qui sanè sensus duplex notari potest; primarius, qualem hi nervi com-

communem cum omnibus cæteris obtinent; veluti, quando aliquid lædat, statim irritati illud à se excutere nituntur; & dein secundarius, qualis ipsis peculiaris videtur. Exemplum prioris in crapulâ cernitur, ubi etiam si cibi potionésque non displiceant, nimia tamen copia ingesta oneris sensum apud hos ipsos parit, unde & rejicere conantur; posterioris verò, si quando medicamentum, quod repurget, assumatur; cujus stimulos, hosce licet nervos urant, reliqui vix sentiunt.

Diversitas porrò nascitur ex locis, ubi sita *Ex situ.* sunt organa, ipsâque partium fabricâ; quam cernere est in hisce, quæ pertinent ad oculos auresve, cæterâque illiusmodi organa, quæ ex admirandâ complurium structurâ oriuntur. Idcirco plura sentiunt organa aliàs atque aliàs sita, quorum nonnunquam sensa sibi invicem contraria videntur: Qualem sæpe videre licet repugnantiam inter hæc, quæ palato, & quæ ventriculo grata sunt.

Ex hisce autem, utcunque quoad præmissas rationes diversa fuerint, nonnulla eodem collineant; sicuti organis, quæ ad olfactum *Contrarius sensus iisdem organis, & aliorum alijs,*

factum pertinent, scopus propè idem est, atque eorum, quæ ad distinguendos sapes apta nata sunt. Siquidem quæ grata sunt alimenta dignoscere tum odore tum sapore licet. Quod ipsum & munus est, postquam ingesta fuerint, ventriculo inservientibus; quibus frequenter ingrata sunt, quæ odore ac sapore oblectârunt. Atque è contrario, qualia & odore insuavi & sapore minimè grato donantur, nervorum fibras ad ventriculum fitas demulcent; cujusmodi sunt absinthia parvulis, quæ Poëta ideo tetra nominat. In hunc modum organa sibi met opponi videntur, aliâque aliorum impetum inhibere. Quo fit, ut aliorum officium sit irritare, dum alia penes sit reprimere. Quemadmodum ex nimia voluptate languor sentitur, quoniam irritamenta voluptatum à naturâ appetitui explendo destinantur, quo dein satiato nil nisi vis postea infertur. Eo scilicet modo organa ad ventriculum sita, quæ voluptatem usque ad satietatem perceperant, exinde nauseant.

*Ratio a-
versatio-
nis.*

Atque ita dum hic nauseandi sensus in mentem revocatur, prohibetur abhinc appetitus. Quî frequenter evenit, ut à crapulâ idem alimenti genus, ex quo quivis
incom-

incommodum senserit, ingratum per longum temporis spatium videatur. Hinc sanè plura alimentorum genera, etiamsi causa data non explicitè in memoriâ teneatur, displicent. Quâ de re fieri solet, ut ea ciborum genera, quæ naturâ suâ dulcia sunt, quibus rarissimè homines crapulam contrahunt, fastidium sui ipsorum, quale quidem diutius duret, vix creent. Imò & alimenta bene multa, à quibus odio quasi naturali homines refugiunt, istiusmodi olim fuisse veri haud absimile videtur, tametsi jamjam in alteram eòusque abierint naturam, ut causa ejusdem fastidij nullum in memoriâ vestigium reliquerit.

Quoniam autem experienciâ seu nostri ipsorum sive alienâ, imò & consilij monitisque innotuit, aliquid subesse mali, quod tamen appetitus non refugit, quale quidem affixum memoria vividè tenet; hinc oritur oppositus in eâdem mente sensus; unde sæpe appetit, quod sibi simul conscit esse incommodum aut ineptum, ac certamen quoddam in se concipit dum huc illuc distrahatur. Sic Ovidius (a) Me-

Lucta sensum contrarium.

(a) Metam. L. vii.

deam amantem describit secum talia reputantem,

————— *Video meliora proboque,*

Deteriora sequor —————.

Ejus remedium educationis.

Quod quum prudentes vidissent, nitebantur homines studiis assuefacere appetitui contradicendi, & tanquam frænis cœrendi ope institutionis atque doctrinæ; quò felicius mens habenas quasi tractando imperium corporis occuparet, ac sæpe in contrarias partes flecteret. Quo tandem pacto vehementiam appetitus regeret, affectusque animi instantis vim moderaretur. Id sanè constat, quòd in nonnullis hæ velut habenæ fortiores, in alijs laxiores adhiberi solent. Cujus quidem celebris ea Socratis agnitio exemplum præbuit; qui quum à Zopyro ex Physiognomiâ omnium libidinosissimus judicatus fuisset, quem Physiognomum Athenienses tanquam falsa loquutum deridebant, minimè eum mentitum fuisse fatebatur, sed naturæ vim se animi virtute oppressisse.

C A P.

CAP. IV.

De varia organorum mentis conditione.

A mentis organorum conditio est, ut interdum voluptate, interdum dolore afficiantur, ac nonnunquam tertium illud inter utrumque adsit, quod indolentia nominatur. Postremum autem ad temperamentum æquabile refertur, quod tranquillè se habet, nullisque omnino affectibus perturbatur; & cujus appetitui ita satisfactum fuerit, ut in præsens saltem tempus nihil molestiam pariat. Quo quidem pacto mens imperturbata corpore utitur sano, neque ulteriora optat, quàm ut non malè sit functionibus sive naturalibus, seu hisce quæ placidè & sine dolore munia sua obeunt.

Organo-
rum tri-
plex con-
ditio.

Tali

Indolentia.

Tali proinde homini jejunus minimè latrat stomachus; qui neque nimia alimentorum copia, eorumve quæ facultatibus prædita sunt valentibus, nedum inter sese litigantibus, humoresque in partes suas provocantibus sese replet. Qualis sanè medius, qui instituitur, vitæ decursus perpetuò ab omni appetentiâ moderandâ ita pendet, ut qui hujusce legibus obstringuntur, ut plurimum in ejusmodi inclinentur partes abstinentiæ, ubi parcè ac simpliciter, potius quàm saturitatis, in quâ lautè ac liberaliter variâ confectis materiâ, vivitur.

*Paucis
contingens,
diversa à
felici tran-
quillitate.*

Verùm isthac degere paucissimis sorte datur, quibus nimirum doloris perinde atque voluptatis expertibus esse contingit. Quale quidem mortalium genus, quod irâ minimè nec amore tangitur, idipsum neque gaudijs frui potest: Siquidem animo frui tranquillo ac placido, dum perturbatione nullâ vehementi commovetur, quoniam secundâ utitur fortunâ, prosperaque favent omnia, non est indolentia; sed tam procul ab eâdem abest, quantum cœlo sudo, leni aurâ & nullo surgente fluctu tranquillitas distat à malaciâ, ubi aquis stagnantibus
naves

naves omni vento destitutæ se ex loco movere non possunt. Enimverò illa felicitas est, quam Epicurus (a) Dijs tribui contendit; hæc doloris absentia quantumvis quietos, non tamen felices homines reddere potis est.

Si quando autem voluptatem per organa diffusam mens percipiat, florem summæ sanitatis in ipso temporis articulo carpit; ideoque in lubrico versatur secunda ejusdem valetudo. Hæc quippe voluptas, cui nimis indulgetur, dolorem certò paritura est. Neque sanè dulcem eum sensum frequenter fert natura, quem quidem rarior usus commendat: Nec itidem, modò intensus sit, diutius, quin mox in molestum abeat. Proinde ut in voluptatem ingenium mentis à rebus arduis asperisque proclive est, sedulò

*Voluptas
periculosa.*

(a) Apparet Divum numen, sedesque quietæ:
Quas neque concutiunt venti, neque nubila nimbis
Adspargunt, neque nix acri concreta pruina
Cana cadens violat; semperque immobilis æther
Integit, & largè diffuso lumine ridet.
Omnia suppeditat porro natura, neque ulla
Res animi pacem delibrat tempore in ullo.

Lucret. L. iii.

ab eâdem cavendum, ne aut gradu modôve, diutino aut etiam frequentiore usu peccetur.

*Usus ejus
commodus.*

Interea sensus ille jucundus animos addit, mentem ipsam languentem reficit, corpûsque pariter vegetum ac florens reddit. Neque sanè habitus integerrimus sine ejus, quod volupe est, usu intelligitur; quo obtinente, mens sponte suâ munere fungitur, nullo cogente, nullo eidem refragante, imò & non sine jucunditatis gratiâ, quæ ex quodam quasi dolore præeunte nascitur. Quemadmodum ex fame sitique molestis desiderijs oritur oblectatio, dum sapor quidem cibi potionisque gratus palatum demulcet, ipsa verò desideria iisdem levantur.

*Repente
transit in
dolorem.*

Quinimo tam facilis fit transitus à sensu hoc jucundo in molestum, ut nec, ubi hic incipit vel ille desinit, certò præfinire sit. Quale abunde patet, dum grata palato, grata etiam in præsens ventriculo ingeruntur. Siquis enim ex appetitu dignoscere velit, ac se securum putet, quamdiu plura in lancibus ad variam epularum copiam instructis ornatisque videat, qualia minimè nauseam creent; næ ille altero illo molestiæ

stia sensu, nisi mox ad exercitationes cateraque profutura auxilia se convertat, vix diu cariturus est. Siquidem palatum vigente appetitu non minus fallaciae obnoxium est, quam quivis alius sensus; quippe cui dulcis arridet interdum rei sapor, quæ tamen stomacho forsân tumultum mox excitare queat. Ac dein quò avidius talem quis appetat, ejusque plus capiat, eò certius post fastidio corripitur. Fibrae scilicet nervæ, etiamsi per ventriculum porrectæ pro sedis suæ diverso munere aliud percipiunt ab ijs, quæ palato inserviunt, voluptate tamen suâ cum hæc tum illæ trahuntur; atque ita periculum ab utrâque imminet.

Quinetiam conditio generis nervosi variè se habet, pro cujusque naturâ, imò & diatâ ac consueto vivendi more; quemadmodum alia prolixam voluptatum seriem, aut etiam dolorem facilius fert; alia verò, quod volupe est, non nisi interjecto frequenter dolore, aut minus gratâ saltem indolentiâ perferre potest. Ex quibus prior quidem valentior morbis gravioribus magis opportuna audit; posterior verò imbecilla valetudine non ita commodâ utitur, sed interea affectibus periculosis minus obnoxia est.

Conditio diversa prout natura fert voluptatem & dolorem.

Quare voluptas minus sincera est.

Quod ad priorem attinet, est ubi voluptas judici mentis facultati non probatur, veluti quæ solis subfellijs inferioris organis jucunda est, verum de quâ superior illa longè aliter censet. Unde nonnihil ingrati frequenter voluptatibus admisceri contingit. Dein verò ad potiones meraciores confugiunt, quibus dictata judicis negligere moris est. Attamen harum ope in aliud tempus differre licet judicis sententiam, non eandem irritam reddere; donec repetitis calicibus hæc quidem facultas tandem subacta cedat. In cujus locum subière peregrini isti spiritus, qui furiarum ad instar exagitant perturbantque mentem; interdum & aciem ipsius retundunt, vigorénique stupore demergunt; interdum quicquid humani reliquum est vi suâ adeò obruunt atque extinguunt, ut, nisi lethum occuparit, in vivo adhuc corpore mentem quasi sepehant.

*Exemplum
mero continuantis
voluptatem.*

Siquidem quibuscumque naturis, ubi voluptas ope meri continuatur, metuendum, ne tale quiddam sibi eventurum sit, quale Socrates Anyti filio prædixit. Nimirum ille adolescens, animo quippe non remissus, in

arte

arte servili à patre eidem apparatâ minimè permanens videbatur. Qui quidem, (a) quum vino delectaretur, neque noctu neque interdiu bibendi finem faciebat; ac tandem nec patria, nec amicis, nec sibi utilis fuit. Anytus ipsa, propter educationem filij pravam, & amentiam suam, etiam post mortem infamis est.

Propterea mentis ea altera conditio potius laudes meretur, quâ ipse voluptates florent; ubi idipsum eandem suaviter tangit utilia pulchritudine suâ atque delicijs non carentia cognoscere; ubi ordinis virtus perspicitur, quatenus confusam re-

Qui voluptas animi commoda fiat.

(a) Apud Xenophontem in Apologîâ Socratis. Locum verò laudatum proximè præcedentia huc transferre alienum non videtur. Ἀλλὰ μὲν τοι φάναι αὐτὸν [τὸν Σωκράτην], ἀνέθηκε μὲν καὶ Ὅμηρος, ἔστιν οἷα ἐν κατελύσει τῶ βίῃ προσηγνώσκειν τὰ μέλ-
λοντα βέλομαι δὲ καὶ ἐγὼ χρησιμώτα τι συνεγε-
νόμην γὰρ ποτε βραχέα τῶ Ἀνύτῃ υἱῷ, καὶ ἔδοξέ μοι
ἐκ ἀρῶς τὴν ψυχὴν εἶναι ὥς φημι αὐτὸν, ἐπὶ
τῇ δολοπρεπεῖ διατριβῇ, ἣν ὁ πατὴρ αὐτῷ παρεσκέυ-
κειν, ὃ διαμενεῖν. Διὰ δὲ τὸ μηδὲνα ἔχειν σπουδαῖον
ἐπιμελητὴν προσπεσεῖσθαι τινὶ αἰσχροῖ ἐπιθυμίᾳ, καὶ
προβήσεσθαι μέντοι πόρῳ πόρνης.

rum variarum & nonnunquam sibi invicem repugnantium in memoriâ molem eleganter disponit, & fulgorem ex fumo elicere amat. Verùm hæ præclaræ mentis dotes non sine exercitationibus assiduâs vigent; at deficiunt, nisi quotidie exacuuntur atque excolantur. Quin & easdem nimium exercitare licet, atque eòusque ejusmodi delicias adamare, ut imbecilla exinde evadant organa, ingeniique vis non interruptis operibus deteratur. Utilis ideo imaginationis opera, quæ severiores disciplinas lepore peculiarique sibi gratiâ condire novit: Utilis itidem propter mille amoenitates, quas perquirat & ad rudem naturæ speciem poliendam effingit; quales scilicet mirâ animum varietate oblectant, caventque interdum levia interponendo, ne mente gravi rerum momento nimis intensâ affixâque, flos egrigiarum dotum depascatur; omniâque dein illustria earundem opera aut immatura pereant, aut tam ingrata propter asperitatem evadant, ut publicis inservire commodis nequeant.

Quâ ratione corpus voluptates animi commodè ferat.

Neque profectò corpus faciliè voluptates mentis exquisitas tolerat, quin minùs valeat,

at, siquando ad eandem excolendam totus homo vires suas dirigere nititur. Ad quam rem in universum feliciter gerendam Socratis consilium plurimum valet, qui hujusce instituti vim in sui ipsius imperio expertus est. Ille enim (a) ex quo tempore intelligere, quæ dicebantur, cæperit, nunquam intermisit tum inquirere, tum discere, quicquid boni poterat. Constat quippe Xenophontem scriptorem omnibus numeris absolutum exhibuisse Socratem tanquam exemplar ijs imitandum, quicumque quidem sapere, non verò suprà quod hominibus par sit, velint. Quod ipsum in (b) nomine ejusdem viri signatè proditum est; quasi indicarent Attici imperio sui ipsius potitum, salvumque illud in ultimum tempus præstantem. Ille; (c) inquit autor laudatus,

D 4

primò

(a) Xenoph. Apol.

(b) Ἀπὸ τῆ σωζειν τὸ κράτος. Quod denotat etiam non modò regnum, sed & victoriam obtinere, ac servare.

(c) Idem ibidem. In quâ descriptione bis allusum est ad posteriorem, quæ nominis compositionem ingreditur, vocem: Verba Xenophontis sunt, Ὁς πρῶτον μὲν Ἀφροδιατεν καὶ γαστρός πάντων ἀνθρώ-

primò rerum Venerearum ac gula supra omnes homines continentissimus erat; deinde hyemis, aestatis, laborum omnium tolerantissimus, atque etiam sic ad frugalitatem institutus, ut quum valde modicum possideret, facillimè contentus ijs esset, quæ habebat. Paulo post; Quia constabat eum talem esse, in spem erigebat illorum animos, qui consuetudine ipsius utebantur, futurum, ut si ipsum imitarentur & ipsi tales evaderent. Nec corpus quidem ipse suum negligenter curabat, ac si qui curarent negligenter, eos minimè laudabat. Itaque improbabat, si quis nimio cibo refertus labores immodicos susciperet; magisque probabat, (a) si quod animus lubenter admisisset, id laborando conficeretur. Nam ejusmodi habitum valetudini non parum conducere, ac animi studium haudquaquam impedire aiebat.

Exercitatio
mentis
commoda.

Post hæc Xenophon objectis respondens addit; Video, perinde atque corporis actiones ab ijs suscipi non possunt, qui corpora non ex-

ἀνθρώπων ἐγχεατέστατος ἢν εἶτα πρὸς χειμῶνα καὶ θε-
ρος καὶ πάντας πόνους καρτερικώτατος, καὶ τὰ λοιπά.

(a) Verba Autoris sunt, Το δὲ ὅσα ἡδέως ἡ ψυ-
χή δέχεται, ταῦτα ἱκανῶς ἐκπνεῖν ἐδοκίμαζε.

ercent

ercent; sic etiam actiones animi non posse ab ijs perfici; qui animum non exercent. Dein postquam asseruerit, exercitatione omnia bona & honesta comparari, maxime verò modestiam, subjicit; In eodem corpore voluptates animo insitæ persuadent ei, ne temperanter ac modestè se gerat, sed quamprimum & ipsis & corpori gratificetur. Cujus rei exempla Alcibiadem & Critiam proponit; qui, quamdiu cum Socrate versabantur, cupiditates inhonestas vincere poterant; postea verò in omnia alia abierunt. Mens quippe varios induit mores pro diversâ organorum conditione, in quâ plurimum valet consuetudo: Hâc enim, quæ acerba antè videbantur, post toleratu facilia, & nonnunquam grata & jucunda tandem evadunt, taliâque sine quibus vix beatis esse licet. Quomodo profectò accidit, ut qui studiis literarum assiduè per plures annos mentem exercere soliti fuerunt, iidem si ipsis incumbere omittunt tam ægrè apud animum ferant, quàm hi, qui laboribus corporeis quotidie assueti eosdem interrumpunt, ac proinde in morbos præcipites ruunt. Imò & mens ipsa languidiùs in rebus cognoscendis versatur, neque cum tantâ alacritate

tate opera sua peragit, quum cogitandi labor in desuetudinem abierit, dulcémque saporem deposuerit; quanta ei adest, quem nulla sine lineâ dies præterijt, nec tamen cogitandi fastidium invasit.

CLASP.

CAP V.

De Voluptate.

VOLUPTAS singulis ætati-
bus accommodatur, quò suaviùs
alliciantur homines ad eadem
peragenda, sibíve concilianda,
quæ natura expetit: Ideóque ad primarium
hunc scopum per varia ævi nostri tempora
dirigitur. Siquidem ita jugiter res habet,
ut quò fortius urget appetitus, eò sincere-
rior dum isthic ritè expletur, fluat volup-
tas.

*Voluptas
Ætatis
cujusque.*

Præterea plura ex hominis, quam bruti
cujusvis fabricâ oriuntur desideria, quibus
voluptates respondent; nonnulla itidem
temperamentis diversis singularia: Quibus
superadduntur mores educatione intro-
ducti usúque confirmati; unde nova inter-
dum nascuntur desideria, quæ peculiarem
quan-

*Et tempe-
ramenti.*

quandam gratiam voluptatibus conciliant,
ac vim ijs asciscunt.

*Infantia
prima.*

Nempe prima infantia motui violento inepta, novo lucis splendore blandâque nutricis loquelâ, lactis dulcedine ac leni gestatione gaudet, neque iisdem initio nisi parcè, atque eatenus ferè, ut repleta somnum capeſſat. Molles quippe adhuc fibræ ad liquorum naturam tam propè accedunt, ut vix ulla vestigia memoriæ impressa teneant, quin citò, tanquam aquei divisi atque iterum nullo inhibente confluentes, unam ferè sine ullis apparentibus signis indiscretam præbeant faciem.

*Causa
eiusdem.*

Ideo verò pauca isthac tunc temporis conducunt, quia nondum amplius vult natura, quàm ut vitæ sensusque tenellæ agantur radices, ac ne vitalis lampas recens accensa idoneo ad sustentandum pabulo destituatur. Qui sit ut ad hoc operis utilia imprimis sola curet. Incipit ergo infans à vagitu auxilium necessarium deſcente, & risu dein blanditur, qui veluti hâc ratione parentibus rependit, quicquid curæ sibi infusum est, charitatesque novas accendit. Unde gaudia hoc ævi tempore

pore sincera & profusa, absque quibus sanitas vix constat, attamen hæc ipsa sine eorundem perinde atque dolorum recordatione.

Proximo ævi stadio dentes se attollunt, *Proxima ætatis.* cæteraque vocis organa ad articulatè loquendum comparantur; pedes ad ambulandum firmiores evadunt, totumque corpus agilius redditur. Idonea igitur huic ætati voluptas est exercitatio levis summe varia, cum organorum vocalium, tum pedum corporisque artuum mollium miræque flexilium. Quin & eduliorum potionumque dulci ferè sapore oblectatur. Quæ videt auditque imitari gestit, præsentibusque lætatur, vix præteriti boni malive memor, futurive cauta. Recordatione tamen simplici rerum sonorumque singulorum præpollet; quæ nondum tam fida, quam mox insequenti tempore. Verum plura nova cum voluptate indies experitur, ac lætitiâ propè perpetuâ, modò adsit sanitas, fruitur.

Deinde quando ad conficiendum alimenta valentiora ætas adhuc firmior comparata fuerit, scopus ad quem diriguntur volupt-

voluptates is est, ut corpus in proceritatē tem evehatur, perinde atque robur adaugeatur. Hinc pueri ludis varijs ad fatigationem agitati lætantur, quos plurimum juvant quaquaversum jactationes. Quippe quibus tramites ad alimentorum facultates intromittendas adaperiuntur, tubulique minutissimi paulatim evolvuntur, atque extenduntur ut ad debitos usque terminos jucundè ampliuntur.

*Quales
tunc tem-
poris pan-
duntur do-
tes & vo-
luptatum
fontes.*

Durante hoc ævi spatio memoriā maximè viget, & quæ complectitur, hæc usque ad seros eidem annos hærent. Quod igitur vitæ tempus singulis rerum generibus nominibûsque addiscendis dicari solet. Qualia quidem facilius ferè tenet, quò alacrius ad ludendum se accingit, & voluptatem exinde vividius sentit, avidiusque percipere studet. Nunc animi dotes superioris ordinis sese spectandas pandunt; imagines novæ ad similitudinem earum, quæ visibus objectæ sunt, effectæ conspiciuntur, æmulique eorum quos audit sonorum toni modulique tentantur, atque omnia, quæ coætanei aut potius sese paulò majore

maiores natu aggrediuntur, admiratur conaturque. Nunc & à falso verum secerne cupit intellectus, ac rectum pravumque sibi conscire incipit : Solertiam ad puerilia tractanda dein adhibet, vimque indagatricem rerum celatarum eòusque ostendit, ut qualis futura sit posthac mentis potestas hâc ætate observantibus patefacere consuescat. Et quid ni inter parvos hosce latentem requiramus scriptorem, quisquis ille sit, qui seculum ingenij fertilitate exculturus est ? Qui scilicet laudibus debitis quidem, sed à coætaneis ipsorum dum viverent propter invidiam negatis, maiores aliquando cumulet ; ac dein eorundem æmulus inter clarissima orbis literati sidera resplendeat. Propterea illiusmodi teneris at fœcundis ingenijs optandum, ut exemplaribus non modò priscorum, verum & nuperorum, imò & hodie aurâ æthereâ vescentium, quibus mens diviniore est atque os magna sonaturum, ne destituantur ; ut, quando ætas adoleverit, memoriâ cum voluptate tenentibus, quos ad vivum suaviter delineent, eorum omnium virtutes repræsentare æmularique libeat.

Nempe

Eorum
summa.

Nempe oportet pueris, qui ad tanta nati sunt, illiusmodi adesse studia; quò felicius à voluptate maturiori ævo, quando robur corporis iusto tempore ad summum perductum fuerit, destinata iisdem nec ingratiè revocentur. Quæ autem ad hæc usque ævi tempora spectant, Paulus (a) paucis complectitur; Posteaquam lacte nutriti infantes desierint, liberiore eis modo & suo ingenio hilariter vivere permittemus; exercitia autem & alimenta leviora. Ab anno sexto & septimo tum pueri tum puellæ, literatoribus blandis humanisque tradentur; tales enim cum animi remissione & gratiâ docent. Animi autem relaxatio ad probam corporis educationem plurimum adfert momenti. Duodecimum annum egressi ad Grammaticos jam & Geometras mittendi sunt; corpusque suum exercere oportet. A quarto decimo usque ad primum & vigesimum mathematicis disciplinis & sapientiæ studio incumbent: Exercitijs pluribus propter corporis robur credentur, ut & animo & corpore laborantes à libidinis impetu coërceantur. His etiam vinum circumcidendum est.

(a) L. I. c. 14. Vertente Guinterio.

Adolescentiæ quippe sanguis postquam accendatur, exinde eandem vim sibi occultè indies crescentem veluti novum quendam voluptate minimè carentem ardorem concipit; quem pari passu comitatur partium symmetria, nec non qui spectantibus laudatur color vividus, vultus serenus, oculi amores jaculantes, venustas, cæteraque quæ jucunda intus omnia commonstrant. Quin & laudibus gaudet, & benevolè cpique merita retribuere æmula, nondum invida, quæritat; quâ ratione virtutum socialium fundamina in eâdem jaciuntur, atque ipsæ ibidem florent. Hic verò amicitiae exurgit fons, qualis per totum vitæ curriculum lætos ferre solet fructus. Simplex interim amoris illecebris trahitur, ei que imperanti libenter pareat. Quâ in re quippe ad conservandum genus utilem voluptatem natura profundit; felicesque operarum conjugaliū dulcedine intensissimâ tangit: Adeo ut hæc à (a) vate, qui Epicuri placita caneret, nomine voluptatis speciatim signetur.

Adolescentiæ dotes & nata inde voluptates.

(a) Lucret. L. I. v. I.

Æneadum genitrix, hominum Divomque voluptas.

E

Amori

*Amor ef-
que subor-
dinata vo-
luptates.*

Amori ergo tanquam principi plures alia voluptates famulantur, quæcunque amœnitate suâ juvant, animos addunt menti, robur corpori impertiuntur, atque ad sanitatis summa perducunt juga. Huc faciunt quæ formam perpoliunt, mundus ille, ornatus, cæteræque omnes elegantia, quæ gratiores reddunt amantes. Proinde Veneris subridenti Gratias Poëtæ canunt comites, ministrantes quæ decent : Sunt verò eadem (a) splendor oculos pascens, morum animi suavitas, atque flos demum ille felicitatis sodalitiæ, qui in convivijis enitet.

(a) Hesiodus docet, Jovem genuisse ex Themide [quæ vox jus fasque denotat] Eurynomen [videlicet latè id ipsum distribuentem] : Dein ex Eurynome tres Gratias, quarum & palpebris amor membra solvens contuentium destillat.

Τρεῖς δὲ οἱ Εὐρυνόμη χάριτας τέκε καλλιπαρῆς

᾽Ωκεανῶ κέρη πολυήρατον εἶδος ἔχουσα,

Ἀγλαίην, καὶ Εὐφροσύνην, Θαλίην τ' ἐρατεινήν.

Τῶν καὶ ἀπὸ βλεφάρων ἔρος εἴβeto δερκομενάων

Λυσιμελῆς καλὸν δὲ ὑπ' ὄφρουσι δερκιδῶνται.

Theog. Hes.

Præte-

Præterea ex hoc tanquam fonte oritur
 volupe illud, quod oculos aurésque & ani- Amor cor-
plurimum
causas
 mum ipsum demulcet. Amoris quippe
 est pulchritudinem undiquaque semet of-
 ferentem venari; nec finibus angustis con-
 tentum esse, verùm omnia longè lateque
 dissita ornare, ex quibus amœnitas ubivis
 visibus grata evadat, aurésve toni suavio-
 res alliciant. Ut taceam cæterorum sen-
 suum oblectamenta, quæ fomites huic ig-
 ni ne desint curant; ab eoque invicem su-
 am vim aciemque exquisitam mutuò ac-
 ciipiunt. Quò nimirum tendunt gustûs
 deliciæ? Quò suaveolentium gratiæ?
 Quò tandem tactûs delicata subtilitas?
 Quales quidem à sensibus perceptæ volu-
 ptates ad animum etiam assurgunt; ve-
 runtamen ab amoris officijs excitantur, at-
 que exinde apud homines tantum valent.
 Quemadmodum disertissimus ille (a) Ro-
 manorum, initio ab auribus sumto, quæ
 oratoris vim maximè sentiunt, ad amussim
 prodidit; *Qualis est hæc aurium, tales sunt
 oculorum & tactionum, & odorationum &
 saporum, quæ sunt omnes unius generis ad*

(a) Cicero Tusc. Quæst. L. 4.

persundendum animum, tanquam illique facta voluptates.

*Voluptates
ab amore
pendentes.*

Proinde ab hâc voluptate pendent non solum modorum ex arte musicâ petitorum gratia & voluptas, ac eorundem ad animum irritandum mulcendûmve aptitudo; sed & hinc suas facundia catenas, sua (ut ita dicam) philtrea mutuatur. Hinc & molles meditatur carminibus numeros Poëtica, quorum vis ex eodem jucundo sentiendi modo elicitur; etiam si idipsum, unde singula ejusmodi perplacent, mentem fascijs amoris devinctam prorsus fugiat. Sudet licet philosophia nobiliores voluptatis causas explorando, vix alias priores inveniet, quam quod in amore insunt ea omnia, quæ tanti apud homines momenti æstimantur; ex cuius celati pharetrâ isthæc infixæ animis audientium tela deprompta fuerint. Inde fit ut sermones salibus conditi, uti & ipsa sapientia severior, qualis cum amore non conjungitur, aures non modò captare, sed & fastidium parere soleant.

Propen-

Propensionem verò in hanc voluptatem à naturâ adeò valentem observârunt vetustissimi scriptores (a) Græci, ut Amorem inter primores Deorum recenserent, ejusque potestatem in cunctorum animum ac providum mentis consilium celebrarent. Unde & omnia primò in pulcherrimum prodijisse ordinem, ac eodem etiam amore coherere; aut si vi fortè divellantur partes, iterum cæco ejusdem impetu ad se mutuò trahi. Amorem quippe senserunt

*Amore
mundus
continetur
ex mente
veterum;
ejusque po-
testas.*

(a) Nempe addiscimus ex Philosophis Poëtarum interpretibus, mundi fabricam ex confuso Chao in telluris solum substratum tanquam basin Jovis imperio, seu Aëri atque Atmosphæra, ubi venti nubésque colluctantur, expansam fuisse, Tartarâque Ditis regna inferiùs depressa; dein verò per amorem constare, partesque ejusdem simul ac universi mundi, alteram in alterius amplexus perpetuò tendentem, contineri: Non secus ac recentiores easdem attrahi monuerunt. In antiquissimo illo Hesiodi opere, ubi Deorum generationem, mundi scilicet fabricationem, complectitur, Chaos, Telluremque & Tartara proximè insequitur Amor;

Ἦδ' ἔρος, ὃς κάλλιπας ἐν ἀθανάτοισι θεοῖσι,

Λυσιμελής, πάντων τε θεῶν πάντων' ἀνθρώπων

Δάμναται ἐν ζήθεσσι νόον καὶ ἐπίφρονα βελήν.

ad primariam pertinere mentis ipsius sedem, stirpemque esse, unde cætera voluptates fructus quæque suos collegerunt. Eundem itidem pariter valere opinati sunt ad universi partes conjungendas, atque ad homines in societatem congregandos; ideoque hunc Deum

——— *Ire per omnes*

Terrasque, tractusque maris, cælumque profundum.

*Planor ei
conjun-
sus.*

Quidnam autem est Patria? Nónne cognatorum, eorúmve, qui in similes consentiunt amores, sedes? Cujus causâ dulce & decorum esse mori honor edicit. Qualis quidem ingenui est animi voluptas, quem nobilis ille ardor dulcedine eatenus tangit, ut labores nullos non perferre, nulla pericula non adire gestiât. Honorem ergo semper comitatur amor, neque sine ipso intelligi potest; maximè verò is, qui militari nascitur gloriâ; unde non abs re Poëta (a) rerum naturam pandens, Veneri

(a) Lucret.

Mavor-

Mavortem æterno devinctum esse amoris
vulnere, cecinit.

Nil miri igitur si eodem ævi tempore,
ubi amor æstuat, & ad summum effer-
tur, omnia civilis vitæ officia præcipue
coli, & cum ejus refluxu negligi consue-
runt. Idem & in disciplinis usu venit.
Unde quoque per hoc ipsum spatium mes-
sis colligitur, & vitæ fruges reponuntur,
quæ ad senectutem alendani conquirun-
tur. Interim omnes hæ voluptates cum
recordatione conjunctæ augentur pro gra-
tâ memoriæ impressione, adeò ut deside-
rium sui relinquere soleant. Reverà bo-
na voluptatum pars, quas sapiens optat,
de eo genere sunt, ut se fruiturum repe-
titis speret, quasque animo revolventi
nulla poenitentia detur causa. Tales ve-
rò habentur, quæ ad sanitatem utiles de-
prehenduntur; nempe quales natura ut sibi
bene sit deposcit. Siquando enim modo pec-
cent, vires pristinae amissæ monent; id-
que dein sentientibus præstolandi causa est,
usque dum eadem restitutæ fuerint. Qui-
bus profectò accedunt animi ipsius vo-
luptates, gaudiaque non immista sensuum
externorum officijs, quæ prudens quisque
sibi

sibi conciliat, quam primum satis diu in vitâ manserit; quas quidem tanquam mentis opes recondit in provectioris ætatis solatia.

*Voluptas
seræ æta-
tis.*

Voluptas quippe seræ ætatis illiusmodi propè videtur, quam Poëta (a) depingit; qualis cernenti magnos juniorum labores, affectusque indomitos reprimen-

(a) Suave mari magno turbantibus æquora ventis,
E terrâ magnum alterius spectare laborem;
Non quia vexari quenkum est jucunda voluptas,
Sed, quibus ipse malis careas, quia cernere suave est.
Suave etiam belli certamina magna tueri,
Per campos instructa tuâ sine parte pericli.
Sed nil dulcius est, bene quam munita tenere
Edita doctrinâ sapientum templa serena;
Despicere unde queas alios, passimque videre
Errare, atque viam palantes quærere vitæ,
Certare ingenio, contendere nobilitate,
Noctes atque dies nicti præstante labore,
Ad summas emergere opes, rerumque potiri.

Lucret.

Libri secundi initio.

Quæ sanè certamina ad mediam ætatem præcipue spectant. At profectò suavissimum futurum est, juvare pariter posse quos ita laborantes cernis: Nec citra idipsum naturæ bonitas sincere fruitur voluptate; quippe cui alienis malis, si non lædi, tamen asperius tangi contingat.

tium,

tium, quibus tanquam fluctibus jactantur, ideo suavis est, quoniam ipsa olim experta istiusmodi mala, miseris succurrere didicit. Siquidem juvat, non solum sese extra isthæc tela positum nosse, sed & consilijs auctoritatèque sapientiæ, laborantes, si non à difficilibus omnino tutos, incolumes tamen eripere, salvosque demum officijs sibi devinctos præstare. Ideoque nil senectuti mente bene sanâ præditæ dulcius est, quàm literas edusque excoluisse, prudentiàmque sibi omnimodâ experientiâ acquisivisse, ut non planè otiosus spectator aut inconsultus in serotinis vitæ scenis appareat.

Quâ re motus Socrates, postquam ad senium devenisset, accusatus nullâ defensione uti voluit, uti testatur Xenophon, qui Hermogenem Socratis familiarem laudat asserentem talia ab ipso fuisse dicta ;

An nescis nulli me hominum ad hunc usque diem vitæ integrius actæ laudem concessisse ? Nam quod jucundissimum est sciebam, mihi vitam omnem sanctè ac justè transactam. Quo fiebat, ut & ipse magnam ex me voluptatem caperem, & animadverterem familiares meos idem de me sentire. At si nunc

etas

*Illustratur
exemplo
Socratis.*

etas mea progrediatur ulterius, scio necessarium esse, ut quæ senectutis sunt mihi quoque contingant; nimirum ut pejus videam, minus audiam, ad discendum minus idoneus sim; eorum verò, quæ didicerim, facilius obliviscar. Jam si animadvertam deteriore me fieri, graviterque hoc feram, quæ dicere possim, me jucundè victurum? Fortassis etiam, inquit, Deus hoc mihi ex benignitate præstat, ut non solum opportuno ætatis tempore vivendi finem faciam, sed etiam ratione longè facillimâ. Nam si modò condemnatus fuero, manifestum est, posse me uti mortis genere, quod lenissimum esse judicatum sit ab ijs, quibus hoc cognoscere curæ fuit, minimumque negotij sit exhibiturum amicis, quod denique in moriente maximum desiderium excitat. Quippe quum nihil indecori neque offensionis in animis eorum qui adsunt relinquitur, & ita quispiam extinguitur, ut & sanum habeat corpus & animum, qui comiter agere cum alijs queat; quæ fieri potest, ut hoc non sit optabile?

*Qui & in
Prytaneo,
locum sibi
debitum
censebat.*

Propterea mos apud Civitates sapienter
& feliciter constitutas invaluit, sedes honorificas senibus, qui bono publico per vitam antea actam consuluerant, tribuen-
das

das curare ; ubi metu egestatis semotum cum dignitate alerentur ; ita tamen ut eorum interesset, tanquam patriæ suæ parentes haberi, & nequid in publica pecetur commoda, à quibus sua etiamnum pendent, prospicere ; atque experientiæ suæ auxilijs quodcumque tractatu difficilia rempublicam administrantibus occurrerent, perpetuò adesse. Hujusmodi locus erat Prytanéum Athenis in arce dignissimus, ubi iudices & magistratus habere consilium solebant. Ibi etiam alebantur publicè, qui bene meriti erant de Republicâ ; qui honos apud Athenienses maximus habebatur. Ac proinde Socrates, postquam sibi rectè factorum coram iudicibus meminisset, *Eorum, inquit, gratiâ, quæ à me gesta sunt, censeo me in Prytanéo ali debere.*

Nempe ea suprema est ultimæ ætati voluptas, ut dignitate apud suos emineat, postquam cæterarum rerum usus eidem vix suppetit. Hoc quippe novum quiddam, quale in vitâ nondum attigerint, fastigium videtur, ideóque velut aliquid ijs ultrà expetendum proponitur. Cujus fanè vice ad opes cumulandas tanquam fidum

Ratio ejusdem.

dum honoris fulcrum ac tutum sibi perfugium, frequenter animum seniores adjungunt. Quod quidem rarò ijs laudi cedit, verùm sæpe odium ac contemptum devocat; utpote qui ea sibi acquirere magnopere nituntur, quibus juniores indigent, dum ipsi jam detinentes uti nequeunt. Quicquid sanè eò tendit, ut (a) alacritatem animo addat, neque dolorem pariat, hoc quidem senibus curæ esse par est; & quodcunque de genere hoc experiuntur, idipsum sibi conciliare prudentiæ esse haud vulgaris videtur.

(a) Verbis videlicet Lucretianis, — *Ut cum Corpore sejunctus dolor absit, mente fruatur Jucundo sensu, curâ semotu², metuque.*

CAP. VI.

De Doloꝛe.

D alteram istam organorum mentis conditionem, quæ cum dolore conjungitur, hinc transeundum. Is autem perpetuò index fit mali alicujus, quod nerveæ fibræ patiuntur, utrùm hoc à corpore ipso læso, vel à primarijs mentis facultatibus integro priùs corpore ipsis inferatur. Siquidem molestiâ suâ veluti apertè declarat sublevando opus esse, dum ad locum ipsum quasi digitum intendat, ubi aliquid adest vitij; unde malè habentes nervi idipsum principi mentis facultati denunciant. Duplici proinde fonte exoritur dolor, ubi aut mens ipsa corpus, aut corpus mentem afficit. Utroque interim nomine læditur corpus; verùm nisi facultatum mentis primariarum organa patiuntur, mens integra manere solet. Quæritur ergo de dolore, quænam

*Qualis &
quæduplex
dolor.*

quænam sit sedes ; utrùm ab initio eidem affixus fuerit, vel omnino moveatur ; dein quodnam illius genus, qualisque gradus sit.

Sedes diffusa per universum.

Quod ad sedem doloris attinet ambitus diversimodè porrigitur ; ac interdum dolorem per universum corpus, interdum per quasdam partes distributum æger sentit : Nonnunquam etiam ubi totum occupavit, vehementia non ubique eadem est. Id quod febricitantibus accidere non inusitatum est, qui nullam non partem laborare, at interdum hæc partes levius quàm illas pati queruntur. Est itidem ubi externæ gravius quàm internæ dolent ; qualiter nonnunquam se habent Rheumatismo laborantes.

Vel partes.

Interdum autem ubi plures patiuntur partes, aliquid ejusmodi ipsis datur commune, ut, dum dolor hisce ingravescat, illæ sublevantur. Quod si fiat, verisimile est itinera inter ipsas, quantumvis celsata, servari aperta, per quæ vitiosa subtus labuntur.

At

At si unica pars afficiatur, aut fines sedis latiores sunt, aut in unum aliquod quasi punctum dolor desinit. Quòd si parti alicui latius insidet, quamvis inibi materia peccans vasa plura premat distendatque, paucioribus tamen leniri sæpe numero potest, quàm alter iste, ubi angustis loci terminis vitiosum altè infixum & coarctatum hæret, quòdque ideo non nisi magno negotio divelli queat.

Intra latos vel angustos cancellos.

Hæ interim partes vel nobiliore donantur forte, aut saltem eâ quæ utilem talibus operam præstet; vel quales in honore eò usque non sunt. Prioris generis sunt capitis pectorisque vel lateris dolores, quique siti sunt in sedibus emunctoriorum, quæ ipsis inserviunt: Qui utpote majoris momenti curam exquisitiorem desiderant, quàm ubi à visceribus nobilioribus remotæ partes, cæteris nimirum paribus, afficiuntur.

In nobilibus vel minoris momenti partibus.

Fabrica autem sedis vel eâ ratione constituitur, quæ citò id quod dolet dimittat, vel quæ detineat, & quali hære hoc ipsum diu consuevit. In hunc modum ventriculus brevi viscosa ægritudinem parientia

Fabrica sedis.

tia rejicere solet, sed qualia sæpe nonnullis non nisi majore nisu pelluntur.

*Ex sede
dignoscun-
tur dolores
animi &
corporis.*

Quinetiam ex sede proficiscitur, quod dolor, quem agrotus corpore læso patitur, dignoscendus sit ab hoc quo animus afficitur, ex moerore vel gravi aliquâ mentis perturbatione, ex amore, odio, iræve aut metu; ex spe vel desperatione, omnibusque qui atræ bili imputantur doloribus, quique pectora affectibus istiusmodi obnoxia sæviùs torquent. Qui sanè tam multiplicem varietatem fortiuntur, quantâ facultas imaginatrix vi prædita sit aliena pro veris fingendi, iisdemque, veluti malis re ipsâ undique urgentibus, principes mentis facultates occupandi.

Ut & dolores singulares.

Ex sede quoque oritur maximè inquietudo atque agritudo, & vertigo ubi omnia circumacta apparent; sicut itidem symptoma illud, quum arcto quodam vinculo colligatus esse sibi ager videtur. Hinc similiter evenit, ut hic torpore laboret, utque ille animum labascentem ejusve deliquium sentiat; ut alij motus involuntarius accidat, qualiter ubi pars se contrahit vel convellitur; alij verò motus impediatur, ut

ut siquando pars nutui mentis aut ægrè aut non omnino obediat. Nec profectò ommittenda est gravis ac perpetua in soporèm proclivitas, vel è cōtrà, quando in vigilijs pertinacibus rigidæ aut distentæ sint nervorum fibræ.

Ad calcem horum subnectendum mentis ipsius ab officio amotionem, quæ per exacerbationes remissionesque dolorum in proprijs locis cernitur; quæ & aliquando eò usque obtinet, ut nulla integritas revertatur. Interdum etiam ad mentis defectum deventum est; qualis fit in morosi, ubi facultas princeps interdum aboletur, aut è medio tollitur vitâ adhuc durante. Quæ quidem ad usum partium, à quarum integritate nobiles mentis functiones pendent, referenda videantur.

*Defectus
mentis.*

Porro ad sedem præsertim pertinet, quòd dolor huic affigatur loco, vel in alia atque alia digredi, aliquando etiam per errorem quasi viam quæritans, videatur. Videndum igitur an erraticus dolor huc illuc divagetur, adeò tamen ut in veterem subinde locum remeet: Ubi advertere est sedem, quam nunc obtinet,

Dolores erratici.

F

pariter

pariter atque illam, quò deferri solet. Qualia quidem Arthriticis itinera notantur, per quæ ab articulis hisce in illos discurrit, revertiturque ad eisdem dolor.

Doloris genus ex sede varium.

Priusquam verò varia doloris genera recenseantur, observare non alienum erit, eadem itidem diversa esse pro singulis sedibus; quale est parturientium, ac stranguriâ laborantium; uti & reliquorum ejusmodi, de quibus suprà mentio facta fuit, dum de sede agebatur.

Doloris genus.

Deveniendum hinc ad doloris genus; siquidem alius continuatur, qualis neque se omnino remittit; alius intermittit: De quo rursus dispiciendum, an brevi recurrat ictibus veluti repentinis verberans pulsansve, an per circuitus quasi præstituto & præcognito revisendi tempore: Denique, utrùm corpore quiescente non afficiat, at, dum movetur, urgeat.

Secundum sentiendi modum.

Præterea autem doloris genus notare est secundum sentiendi modum, veluti hic, qui ægrum, quasi grave aliquid sustineatur, premit; vel ille, qui perinde lædit, ac si quis obtusâ & durâ quâdam materiâ percussus

cussus esset, vel itidem acutâ quâvis, sit-
ne hæc pungens, cædênsve aut lancinans,
mordens aut etiam rodens; aut demum
urens more frigoris, aut etiam æstûs arden-
tis. Huc pertinet id genus dolor, qualis
compressis aut ligatis accidit, aut qualis
distentis aut vellicatis; qualis etiam ulce-
rosis adest.

Quinetiam genus doloris distinguendum *Et origi-*
pro ejusdem origine, utrùm hæc ducatur, *nem.*
eò quòd id deficiat, vel exuperet, quod
natura optat: Quemadmodum fames fi-
tisque habent, quales à morbo non prove-
niunt, ac lassitudo à nimio labore ortum
trahens; ut è contrariò, dolor, qui ex ali-
mentis largiore copiâ ingestis oritur.

Postremò doloris gradum advertere li- *Doloris*
cet, juxta quem intensior aut remissior, le- *gradus.*
vior vel gravior est. Ubi sanè utilissima
est doloris consideranda diversitas, quæ
nascitur ex collatione cum viribus ægri
institutâ, atque accuratâ observatione non
modò quò usque ipse sentiat, verùm &
quàm facilè ferat, vel quantâ cum anxie-
tate eundem toleret. Nec minori illa at-
tentione digna est, ubi notatur, quatenus

superiores mentis facultates aut vegetiores manent aut læduntur; & si posterius isthoc accidat, quanto majori vel minori earundem languentium aut deficientium angori conjungitur. Siquidem ex istiusmodi indicijs discere par est, hinc quidem ad quàm fortia statim remedia confugiendum sit, illinc verò, malumne minùs efficacibus paulatim exterere præstet.

C A P. VII.

Quæ menti bona augent aut minuant.

T facultates mentis debito munia sua modo peragant, temperamentum motûsque circumfluum laticum ad naturas singulas accommodentur necesse est. Siquidem natura alia aliam eorundem temperiem, aliûmque motum exigit, quales ad amussim sibi conveniant. Quin & natura ipsa varios pro ætatibus singulis induit habitus, qui faciunt ut latices calidiores vel frigidiores, tenuiores vel spissiores evadant, utque celerius ipsi vel lentius moveantur. Quo nomine vehementes, exempli gratiâ, liquores aliam nimium naturam acuunt, atque ad insaniam propè adigunt, aliam verò ad acutè satis sentiendum duntaxat excitant. Quod ipsum de iisdem similiter naturis in varijs ætatibus spectatis liquidò constat.

*Qualibus
opus est ad
rite senti-
endum.*

Quali ratione sensus imminuitur.

Ubi igitur temperamentum motûsve laticum eo modo habent, qui naturæ minimè congruit, eadem faciunt, ut sentiendi facultas imminuatur. Nempe isthoc dupliciter fieri consuevit, seu alimentorum talium ingestione, atque exercitatione accommodâ, qualia robur corporis ad summum adaugent, sive penes quorum facultates non est latices evehere ad eum gradum, qui temperie suâ motûque cuius naturæ respondeat. Ab utroque ideo hebetior redditur sensus, quanquam à priori facultas locomotrix simul atque corporis totius vires promoveantur: A posteriore verò vigor potius sentiendi imminuitur, quàm acies facultatis retunditur. Enimvero in hunc ferè modum evenit, ut dum locomotrix facultas assiduâ rapidâque exercitatione robur sibi conciliat, & mobilitate viget, sentiendi facultas ea pati discat & adsuefiat, quæ sensu prius acutiore omnino non potuisset. Exinde itidem fit ut nervi sensum illum acutissimum exuentes magis magisque indies velut callum quendam contrahant; iique non nisi hebetiores reddantur.

Sen-

Sensus interim dolore acuitur aut voluptate ; ille ut valentiùs sic & acerbìùs elaborat, hæc aciem ejusdem subtiliorem reddit. Proinde quod dolore acuitur ingenium, rarò asperitate ; quod verò voluptate, rarò elegantia caret : Prius ferè cum robore, posterius cum ornatu conjungitur. Ad duras igitur res secandum, adversasque vi suâ perrumpendum prioris, ad vitæ civilis studia artésque excolendas posterioris opera utilior fit. Et priori quidem ratione rudes asperæque ac laborum patientes naturæ veluti exasciantur, quæ tamen morum suavitatis sublimiùmque animi cogitatorum expertes manent, quæque florum qui in mente rident cultiori infœcundæ esse consuêrunt, nisi voluptatis dulcedine poliri contigerit.

Sensus augetur dolore & voluptate.

Itaque inedia, qualis dolorem pariat, sollicitam porrò curam adipiscendi alimentum exuscitat : Ea verò, quò pressius urget, palatum minùs delicatum esse, nec vulgaria spernere propè jubet. Ac tametsi, modò appetitui satisfactum fuerit, dolor iste in præsens non ultra exacuatur, memoriæ tamen impressum doloris

Dolor ex inedia acutum, & asperum reddit.

vestigium relinquit. Unde quisquis præmetuit ejusdem reditum ad laborem summo opere incitatur, cujus fructu famem in posterum etiam depellat. Interim acriter ac vehementer urgent eos curarum stimuli, quibus instat rerum summè ad vitam conservandam utilium egestas. Qui autem tam sævâ utitur magistrâ, qualis est ejus experientia, qui quotidie vel fame ipsâ, aut istius mox invasuræ metu torquetur, quantumvis roboris ex improbis laboribus ei accedat, non minus tamen asperitatis mores contrahant oportet. Quo fit, ut stomachus frequenter jejunio depressus mentem vix ad alia quàm crassæ minervæ opera exacuat, neque eandem altiorum capacem reddat; nisi fortè secus se habeat in claris quibusdam exemplis, ubi vis insita, quam doctrina promovit, aliquos supra hominum sortem evexit.

*Exemplum
Epicteti &
Stoicorum.*

Cujusmodi exemplum dedisse Epictetus ille servus philosophus perhibetur, qui interdum victum labore quæritans, nocturnis lucubrationibus nobilem sibi mentem exercitavit, acutamque redditam servavit. Veruntamen ipsius philosophia uti

&

& Stoicorum omnium huic tanquam fundamento ut plurimum innixa est, ut sese abstinendo, dolorémque sustinendo à perturbationibus animi caverent, atque ut tandem ipsi earundem immunes perstarent. De quo philosophandi genere historici observârunt, id ipsum esse temporibus Neronis idoneum, similibusque iniquorum principum moribus ferendis : Nescio verò an ipsius Neronis ingenium hujusmodi disciplinâ non exasperatum fuerit, adeò ut mores Senecæ præceptoris severiores refugeret, atque ab iisdem tandem abhorreret.

Proinde licèt dolori ex appetentiâ naturali orto primaria illa mentis sagacitas debeatur, quæ ad talia conquirenda, qualia vitam simpliciter conservent, utilis videtur ; acies tamen ejusdem hoc pacto obtusior subtiliora vix pervidet, nec mala, quæ velut Vulcani retia laqueive gracies circumtexta sunt, vulgusque ferè latent, persentiscere consuevit. Idipsum igitur in causâ est, cur res domi angusta tantum impedimenti hisce obicit, qui curiosius in rerum fontes variâmqve earum naturam inspicere valent. Ut
pote

*Acies inde
non sub-
tilis.*

te quibus otia non dentur, molliâque vitæ, quæ tales decent, munia; ubi de iisdem digna proferre, & cortices armatos, quibus disciplinarum ferè thesauri integuntur, perrumpere liceat: Qui nec athletico more victuæ educi laterum pulmonisque labores exantlare queunt, neque cerebri adeò felices sunt, ut apud literarum rudes audacter tumultuari & seipsos impudentiâ humo tollere possint.

*Exempla
Aristotelis
& Horatii.*

Hinc ingens illud, quod in Aristotele eminet, ingenium ab Alexandro politum fuit, qui eidem copiam satis largam ex opibus suis suffecit, ut per otium literis cultioribus mentem ornaret, disciplinâque ex naturæ dictatis nitidiore stylo exaratas traderet. Nec aliud planè Horatio, qui sæpe Aristotelis interpres est, accidit; cui otia, quæ voluit, data esse notissimum est. Nempe ingenia hominum morésque aulicos probè novit, & mirâ puritate omnia perscripsit, non tanquam victu solo simplici expletus, qui stomachum latrantem bene leniret, sed quasi à mensis secundis Divi conviva animi sensa verbis disertis exponeret.

Desi-

Desideria quidem à naturâ proficiscentia finibus angustis clauduntur, neque ultra hosce mentem exacuere consueverunt ; at quæ ex ijs procreantur, nec numero, gradu modove finiuntur. Quoniam verò non insolitum est propria cuivis desideria modulo aliorum metiri, neque metas ipsis statuere alias ab hisce, quas noti atque æquales coram erigunt, hinc novum exoritur æmulandi desiderium. Nihil sanè humanas mentes, postquam in arctiorem societatem deventum fuit, vehementius suscitât, quàm æmulatio ; nihil æquè ad ingenia eliminanda prodesse solitum est. Ac propterea videmus communem seculi cujusque sensum exaltari vel deprimi pro exemplaribus, qualia æmulari tunc temporis in more positum erat, utrùm hæc ipsa claro germanæ gloriæ splendore enituerint, vel qualia barbaries in locum eorum suffecerit. Nil igitur miri, si scriptores ævi apud Latinos purissimi, qui inter ipsorum classicos celeberrimi fuere habiti, propè convictores essent : Qui sanè, dum recentes Ciceronis in mente laudes tenebant, atque in Cæsaris succedentisque eidem aulâ versabantur, eò usque

*Desideria
naturalia
& acqui-
sita acu-
unt.*

que saperent. Imperatores dein sequentes pro variâ ac vitiosâ cujusque naturâ ejusmodi ingenia obtundere conati sunt usque ad Trajani ortum. Quo tempore tametsi puritas elegantiaque nunquam reverterentur, attamen libertas Romanos respexit, ac Tacito nobili asperitate suâ brevi licuit perstringere eorum famam, qui patriæ suæ dedecus vixerant, foedissimâque exemplorum spurcitie nomen Romanum dehonestarant.

*Quomodo
æmulatio
acuit.*

Quicumque reverâ æmulus est laudis alienæ virtutes, propter quas alius laudatur, suspicit, & ex animo sibi æquales optat : Unde hujusmodi æmulatio ab amoris affectu tela sua, stimulos, flammâsque accipit. Itaque vicissitudo quædam doloris ac voluptatis in æmulatione probâ recurrit : Adeò ut nunc ille asperitate suâ incitet ; nunc hæc suaviter polire studeat, naturæque germanam amœnitatem superinducat. Quapropter ingenij cultura vix feliciter cedit, ubi exemplaria desunt, qualia ob oculos perpetuum laudata intueri licet. Ideoque simul ac artes eò provectæ fuerint, ut nihil insuper ex earum professione cultu dignum speretur, eadem citò deficiunt ; quoniam ex lan-

guent

guent in pectoribus curæ, dum non perpetuò cotes suppetunt recentes, quales novorum ævi sequentis hominum mentem acutam reddere valeant. (a)

Ad

(a) Velleius hoc Argumentum Libro primo fusiùs tractavit ; & postquam de Græcis scriptoribus ac dein Romanis idem observârit ad oratores ita progreditur. *At oratio ac vis forensis, perfectumque prosæ eloquentiæ decus, ut idem separetur Cato (pace Crassi & caterorum dixerim) ita universa sub principe operis sui erupit Tullio ; ut delectari ante eum paucissimis, mirari verò neminem possis, nisi aut ab illo visum, aut qui illum viderit. Hòc idem evenisse Grammaticis, Plastis, Pictoribus Sculptoribusque, si quis temporum institerit notis reperiet, & eminentia cujusque operis artissimis temporum claustris circumdata. Hujus ergo præcedentisque, inquam, sæculi ingeniorum similitudinis causas cum semper requiro, nunquam reperio, quas esse veras confidam, sed fortasse veris similes : Inter quas has maximè. Alit amulatio ingenia ; & nunc invidia, nunc admiratio incitationem accendit ; naturæque quod summo studio petitum est, ascendit in summum ; difficilisque in perfecto mora est ; naturalitèrque, quod procedere non potest, recedit. Et ut primò ad consequendos, quos priores ducimus, accendimur : Ita ubi aut præteriri aut æquari eos posse desperavimus, studium eum spe senescit ; & quod adsequi non potest, sequi desinit ; & velut occupatam relinquens materiam quærìt novam ; præteritòque eo, in quo eminere non possumus aliquid*

*Sanguine
puro opus
est.*

Ad acuendum autem pro cuiusque naturâ sensum requiritur, ut sanguineus latex liberè canaliculos permeet ; ideòque ut à lentâ quâvis materiâ purgetur. Huc spectat cibi potionisque usus, qualia alimentum non nimis crassum suppeditant. Nec sanè adhibenda sunt ea victûs genera, quæ ex materiâ constantur valentissimâ, quæque ad robur præsertim corporis conducunt.

*Cæli aërisque
temperies,
solique salu-
britas.*

Quinetiam huc faciunt cœlum (b) serenum, & aër minimè crassus, non calore torridus, nec frigore inhorrescens ; non desiccatus, nec humore multo liquefcens. Prodest etiam regionis salubritas, ubi solum propter stagna palustria minimè grave sit ; ubi quoque nec terra pinguis, aut quæ agricolas abunde beare solet. Siqui-

aliquid in quo nitamur conquirimus ; sequiturque ut frequens ac mobilis transitus maximum perfecti operis impedimentum sit.

(b) Etenim licet videre acutiora ingenia, & ad intelligendum aptiora eorum, qui terras incolunt eas, in quibus aër sit purus ac tenuis, quàm illorum qui utantur crasso cœlo atque concreto. Cicer. de nat. Deorum.

dem

dem in agro divite, qui alimentorum copiam profundit, ubi tantâ indigenis solertiâ non opus est, adinveniendi pariter facultas sopiri consuevit ; dum egestas non tam potenter à tergo urget, quin labore minus improbo assiduóque depelli queat.

Quanquam autem ex observatione constet, solum paludosum, crassumque inde aërem menti bona imminuere, atque è contrario egestatem eadem adaugere solitam esse ; posterior tamen plus ad acueundum quàm prius ad hebetandum valet. Cujus rei exemplum non è longinquo petendum, quum Batavorum ager pinguis & paludosus & inferiùs situs sit, qui victum incolis necessarium non præbet ; Atqui nullibi gentium artes magis excoluntur, quæ naturæ incommodis subveniunt. Hinc piscatorum quondam oppidula inter celeberrimas Europæ urbes caput extulerunt, & viri eruditione clarissimi hanc sibi patriam ornârunt.

Collatio eorum cum egestate.

Nec omittenda quidem inter ea, quæ menti bona augent, libertas ; uti etiam, inter hæc, quæ minuunt, servitium : Quorum

Et Libertatis cum servitio

rum prior nobiles eidem dotes alit ; alterum verò egregium illius partum plerumque extinguit, aut incrementum prohibet, atque inutilem sordidumve reddit.

*Vis mentis
promove-
tur educa-
tione.*

Quoniam verò initio nihil in mente comparet, nisi vis ei insita, quæ doctrinâ promovetur, atque in bonam frugem ritè culta maturescit, aut neglecta herbas noxias parturit ; proventus bonorum ac malorum educationi ut plurimum debetur. De quâ proinde agere par est, quatenus ad hoc argumentum illustrandum & absolvendum isthæc spectat.

C A P. VIII.

De Educatione.

PRIMUM in educandis liberis videtur, ut bona innascentia servantur atque excolantur, malæque succidantur; nisi ea sint, quæ utcunque pravi insimulentur, radices tamen esse queant, unde virtutes maximæ emittantur. Tale scilicet quidam in animosis conspicitur, qui audaciâ pectorisque fortitudine sese frequenter in infortunia proripiunt, atque pericula adire coeperunt, quæ licet mala tunc temporis habeantur, postea tamen cognita sunt fuisse initia præclararum rerum à se gestarum, quales patriæ suæ utiles prædicantur; atque, ut nomen suum laudibus effe-
ratur, tandem faciunt. Qui igitur prudens hisce ingenijs medetur, non animos frangit, sed eosdem in usus proprios vertit.

*Discrimi-
natio bono-
rum à ma-
lis.*

*Educatio
diversa
pro vita
genere.*

Discrimen autem præcipuum advertere non alienum erit inter vitæ genera, ad quæ diversa dein educatio adhibenda est; prout hunc vel illum habitum adaptare juvenibus par est. Nempe duo genera sunt, sub quorum vexillis singula reliqua militant; rusticum ac sylvestre, vel urbanum & civile: Quibus accedit militare ex utroque mistum. Hisce igitur adaptare est educandi modum, ita ut animi dotes, quæ in utrovis eminere inter alias possint, in eo genere, quod ratione vel forte datum est, ne desiderentur.

Sylvestre.

Sylvestre autem vitæ genus antiquius fuisse ex veterum monumentis discimus; quippe quod se habet naturæ more rude ac incultum; at non tam bonorum mentis foecundum. Non enim in eo genere varietas tanta est rerum, circa quas cum laude mens versari potest; neque sanè eadem difficiles & impeditæ sunt, quales ejusdem facultates exercendo ad summum acumen & peritiam perducunt, omnesque ipsam vires exerere, ac quæcunque in abdito jacent bona in lucem edere cogant. Siquidem hæc vitæ ratio robori corporis sanitatiquæ summæ conducit, potius

potius quàm intelligendi præstantiæ. Alius propterea erat istiusmodi olim hominibus victus; qualis (a) ex terrâ nascentibus constabat. Is verò victus robustus ac ferinus in alium tandem mutatus est; quoniam multa & gravia ex istius usu homines patiebantur plurimi; quique naturâ debiliore præditi erant. Hi autem urbani ferè erant, apud quos (b) *maiore studio literarum disciplina agitari cepit, quæ ut animo præcipuè omnium necessaria, sic corpori inimica est.*

Proinde ad imbecillas huiusmodi naturas opitulandas si non excogitata saltem exculta fuit medicina. Quibus sanè educatio accommodare debet quæcunque remedia postea usui fore experientiâ cognitum fuit. Principio autem victus ex materiâ

Urbanæ

(a) Οἶον τὰ ἐκ τῆς γῆς φύμενα, καρπὸς τε καὶ ὕλην καὶ χόρτον. — Ὡς γὰρ ἑπασχον πολλάτε καὶ δεινὰ ἀπὸ ἰσχυρῆς τε καὶ θηριώδους διαίτης σώματα, καὶ ἄκριτα καὶ μεγάλας δυνάμεις ἔχοντα ἐσπερόμενοι. Περὶ Ἀρχῆς Ἰητρικῆς.

(b) Cels. in Præfatione.

mediâ convenit, non verò valentissimâ, quæ rarò tuta hisce naturis exhibetur : Exercitationes dein assiduè lenes, ambulatio præsertim ac gestatio ante cibum. Hisce consulendum etiam, ut primas vias perpetuò repurgatas habeant, utque id curarent maximè ne latices puri per minutissimos corporis tramites circulum non absolvant. Atque ita immodica omnia fugere par est, modò hisce cordi sit corpus menti adaptare, idque comparatum habere, expeditum ac prorsus idoneum ad illius principis ministeria alacriter & cum debitâ fide obeunda.

Milavis.

Alterum vitæ genus est militare, ad quod educatio accommodare debet nonnulla ex utroque, ut dum in castris militet, valentissimis utatur juvenis cibo potuque, ac quando in urbe degat, transeat in ea, quæ urbanæ vitæ magis idonea sunt. Huc autem spectat ratio Heroës educandi Homero & Pindaro decantata ; scilicet apud Chironem in campis Thessalæ ; ubi eos non nisi equis insidentes è longinquo speculati incolæ Centauros, quasi ex humano cum equino corpore conjuncto constantes crederent. In scopuli

nempe

nempe antro ibi habitabat Chiron, qui & juventutem disciplinis ornaret, exercitiisque ac diætâ idoneâ roboraret. Medicus interim ille Chiron juxta ejus seculi sapientiam corpus mentemque excoluit, virosque per omnia sanos præstare, dignosque qui postea regnaturi essent, reddere studebat. Pindarus elegantissimo carmine illius modum naturæ convenientem descripsit; ubi tradit, qualis Jasonis educatio esset, antequam regnum Iolci paternum à Peliâ usurpatum peteret: Ea verò ex omnibus conflatur, quæ mentem feritate horrentem in mitem placidamque ac benignam emolliant, & quæ imperatorem bellicâ regemque civili virtute instruant imbuantque.

Hic autem operæ pretium videtur Jasonem Pindari atque celeberrimum illum Xenophontis Cyrum unâ sistere, ut ambo in eadem quasi tabulâ delineati conspiciantur. Quorum quidem priori Chiron (Divinus appellatus) nomen ab arte medendi imposuit, quâ sanum fuisse eum redditum indicavit. Eductus quippe fuerat à primâ usque infantia per viginti in ejusdem antro annos, ac postea in urbem

*Exempla
Jasonis
& Cyri.*

bem Iolcum ab excelsâ illâ regione descendit ; ubi semet patri ostendit, qui eodem virorum jam pulcherrimo gavisus est. Itaque Jason in Theffaliâ, ubi & campi patentes jacent, atque equi alebantur optimi, nutritus erat ; ubi & herbæ viribus valentissimis præditæ vigeant. Ex alterâ verò parte Cyrus in Perside primum vitæ tempus transegit, regione (a) montanâ, ubi quòd equi ægrè alerentur, atque equitatio incommoda esset, etiam equum conspici perquam rarum esset : Ubi itidem multò tum vestitus vilior, tum victus tenuior quàm apud Medos. Postea verò apud Medos, dum puer adhuc esset, stollâ Medicâ delectabatur, & equitationis exercitio nimium quantum gaudebat. Quinetiam apud Pindarum (b) Jason redijt ex antro à Chariclo & Philyrâ, ubi à castis

(a) Ἐν Πέρσαις, διὰ τὸ χαλεπὸν εἶναι καὶ τρέφειν ἵππους καὶ ἵππεύειν, ἐν ὀρεινῇ ἔσθῃ τῇ χώρᾳ, καὶ ἰδεῖν ἵππον πᾶν σπάνιον ἦν. Κύρ. Παιδ.

(b) Τὸν δὲ θαρσύνσας ἀγανοῖσι λόγοις

Ὡδ' ἀμείψθη Φαιῖ διδασκαλίᾳ

Χείρωνος εἰσεν Ἄντροθε γὰρ νέομαι

Πὰρ Χαμῖλοῦ καὶ Φιλύρας ἵνα Κενταύρῳ με κῆραι θρέψαν ἀγνάι.

Ubi notat Scholiastes, Ἡ διδασκαλία Χείρωνος, ἀλήθεια Πινδ. Δ.

Centaury filius educatus fuit : Quorum mulierum fama eatenus inclaruit, ut ipse apud Peliam hanc sibi tanquam gloriam vendicaret. Ibi dum totum temporis spatium decurrebat, neque (a) sibi conscivit factum aut verbum illiberale. Interim hic apud optimas illustrissimasque foeminas Jasonem educandi modus speciatim observatur, statim post factam mentionem Chironis disciplinæ, ex qua verbis suis Jason fidem astruit. Nihil sanè magis asperitatem morum perpolire aptum videtur, quàm apud foeminas illiusmodi cultissimas versatum fuisse. Qualis autem apparuit Jason ex quæstis populi Iolci discimus, ad quem pleno jam foro adiit ; Utrùm ipse Apollo, an verò Mars esset ; quorum prior sempiternum juventæ florem formamque præ se ferebat ; posterior verò, quicquid in militis personâ admirari homines solent. Negabant interim illi cives

(a) Εἴησι δὲ ἐντελέσαις

Ἐνιαυτῆς, ἅτε ἔργον

Οὐ γὰρ ἔπος ἐντράπελον

Κείνοισιν εἰπών.

ibid.

Otū esse vel audacem Epialtā, qui robore suo freti montes montibus imposuere; Diisq̃ue adversi fuere; Negabant esse Tityum raptorem magno & invenuto corpore: Verecundus quippe, non ferox aut immanis Jasonis vultus. Qualiter dein mens habebat ex responso ipsius patet, qui aperit omnia ad se pertinentia minimè verbis gloriam jactans, utpote qui patrimonium solum sibi vendicet, neque illud quidem omne à Peliā occupatum postulet: Quippe qui potius cognitionem inter se Peliāque agnoscens eandem sacram præstare velit, nec armis aut vi quærere, quamvis jure posset. Habeas, inquit magnanimitas viri, Pelia, facultates quas à patre meo abstulisti, neque angunt animi opes tuæ: Quin tu sceptrum Monarchicum soliumque majorum mihi sine molestiā redde. Quum verò Pelias exponeret eam expeditionem, quæ ætati honorique conveniret, ostendit se tam arduis tractandis parem, conciliando sibi fortissimos quosque ævi illius heroës unā cum Orpheo poetā. Unde demum Medeā juvante, quam amore sibi devinxit, eandem regis Colchorum filiam conjugem, ac thesauros unā domum

advex-

advexit. Quod quidem ut certius fieret, (a) Venerem introducit Poëta, primùm dono hominibus avem suam dantem ; qualis, simulac amantis persona pulcritudine ab omni parte absoluta est, eum retia tendere, fabellâ quasi amoris actâ, commonet. Dein pietatem morûmque suavitatem exhibet obiter Poëta, dum Pelia primùm occurrenti, & quisnam esset quærenti imperturbatus responderet ; ast Patrem prius invisere cuperet, inque domo paternâ per dies quinque continuos, regalis more hospitij, consanguineos exciperet.

Jam verò, ut finem hisce exemplis faciam, Cyrus ille laudatus ex legibus Persarum duriter & temperanter (b) se pueri-

(a) Πότνια δ' ὀξυτάτων βελέων

Ποικίλῃν ἴγγα, τε-

τρακινάμον' Οὐλυμπόθεν,

Ἐν ἀλύτῳ ζεύξασα κύκλῳ

Μαινάδ' ὄρνιν Κυπρογένεικ φέρειν

Πρῶτον ἀνθρώποισιν.

Ibid.

(b) Καὶ νῦν δέ ἐτι ἐμμένει μαρτυρία καὶ τῆς με-
τρίας δια τῆς αὐτῆς, καὶ τῆς ἐκπονεῖσθαι τὴν δίαίταν.

Αἰσ-

puerilibus annis habuit ; ubi, cùm pacis jura forensibus judicijs, tùm dein belli, exercitijs venatorijs cognovit ; unde artes varias homines capiendi discere consuevit. Adeò ut populos tandem Orientis volentes sub jugum suum mitteret, omnesque iisdem tanquam Patri obtemperarent.

*Officium
educantis.*

Denique educantis est illiusmodi omnia, quæ inter bona mentis augmentia prius recensita fuerunt, eâ ratione adhibere, quâ mentibus singulis profutura sunt ; nempe eadem, quibus hæc vel illa eget, auxilia subministrando, corpusque perpetuò curando, quò jucundiùs cogitandi labores perferat, atque iisdem lætum potius frui, quàm ægrè ipsos pati videatur. Quale sanè accidere ijs sperandum est, qui ad talia apti nati sunt, si rite ad amuf-

Αἰσχρὸν μὲν γὰρ καὶ νῦν ἐστὶ Πέρσαις καὶ τὸ ἀποκτείνειν,
καὶ τὸ ἀπομύττεσθαι, καὶ τὸ φύσιν μετὰς φαίνεσθαι
αἰσχρὸν δὲ ἔστι καὶ τὸ ἰόντα τε φανερόν γενέσθαι, ἢ τῷ
ἔρῃσαι ἑνεκα, ἢ καὶ ἄλλῃ τινὸς τοιοῦτο. Ταῦτα δὲ οἱ
ἐν ἐδύναντο ποιεῖν, εἰ μὴ καὶ διὰ τὰ μετρίῃ ἐχρῶντο,
καὶ τὸ ὕγρον ἐκπονέοντες ἀνύμισκον, ὡς ἑτέρα ποι ἀπο-
χωρεῖν. Κόρ. Παιδ.

fin

sim habeat corpus, & si hoc quod dolet
haud imperitè tollatur, verùm jucundi
subsequentis sensûs quasi reciproco fluctu
absorbeatur. Neque interim negandum,
quin naturæ quædam stimulis æmulation-
is incitatæ optimè agantur, aliæ itidem
frænis doloris acrioribus felicius interdum
cohibeantur, quæ dein à tristi malorum
experientiâ edoctæ ad illustrissima rerum
humanarum gubernacula non rarò evehun-
tur.

C A P. IX.

De percipiendi facultate.

*Mutatio
quævis in
percipiendi
modo
notanda.*

ACTENUS mentis cultus in universum ; jam de ijs agendum, quæ ad facultates singulas peculiari modo spectant.

Ex illis autem prima est percipiendi facultas, quæ integra quidem constat, dum rebus singulis haud aliter mens afficitur, quàm sanis usu venit. At si modo, huic planè dissimili, quo sani solent, hasce apprehendit, fortiùsve vel languidiùs percipit, quærere æquum est, laborétne eadem vitio quopiam, aut quâ saltem ratione immutari contigerit. Siquidem mutatio quævis, quamdiu res menti subjectæ eadem manent, considerationem meretur, etiamsi facultas ipsa potiùs vigere quàm languescere videatur. Interdum enim fit, ut vitiosum quiddam, quod

quod organum aliquod percipiendi obfidebat, aliò transferatur; quale ijs accidit, quibus hâc quidem parte levatâ, alia dein gravetur : Interdum etiam ut, quicquid perceptioni obfiterat, penitus tollatur ; id quod ex habitu morbido in sanum transeuntibus frequenter contingit. Qualis proinde mutatio licet aliena huic videatur, qui diuturnâ perceptionis læsione affectus fuerit, non tamen diverfa est à more fanefcentibus ufitato.

Malum interea ducendum eft, fortiùs *Malum interdum fortiùs percipere a- què ac torpidius.* quàm par eft res percipi, perinde ac fi torpidius : Utrumque quippe materiam peccantem indicare folet, quæ nifi amoveatur, in hoc vel illud vitium curritur. Quemadmodum fibrarum tonus, feu nimis intendatur vel remittatur, naturæ munij fungendis impar exinde evadit : Quale in vigilijs pertinacibus cernere eft, æquè ac in foporem proclivitate. Atque ita quando ad faftigium fanitatis perventum fuerit, neque ultrâ progredi detur, attoniti homines fiunt, (a) quorum & corpus &

(a) Celf. L. III. c. 26.

mens stupet. Ac si stupor iste sublatus fuerit, læpenumero nervorum resolutio insequitur.

*Diversitas
juxta subtilitatem
vel celeritatem.*

Quod attinet autem ad percipiendi potentiam, magna hominum diversitas notatur, qualis à naturis ipsorum abunde provenit. Inde fit ut leves fugacésque percipiendi causæ nonnullas rarò præterire soleant, quin unico mentis obtutu res integras, cujusmodi sunt, apertè concipiant; alias interdum eadem vix tangant, aut prorsus fugiant; útque alijs itidem species rerum quantumvis adumbratæ, nulla tamen vestigia imprimant. Enimvero singulis debitus subtilitatis gradus præstitui videtur; supra quem transcendentis res minimè percipiuntur; gradúsque celeritatis, ultra quem ipsæ properantes copiam sui ipsarum ad satis diu intuendum non faciunt. Nempe hæc facultas exornatur non subtilitate modò verùm & celeritate: Atque exadversum pariter peccato non caret, si ad crassitiem aut tarditatem spectes. Unde sanè diversitatem, quantacunque ex naturis hominum oritur, duplici hoc genere complecti licet.

Eòdem

Eòdem profectò recidit pleniori, quo nonnulli solent, modo concipere, ac subtilitate & celeritate, quibus idoneè ad res apprehendendas mens comparetur, vigere : Quoniam alij non ita vividè percipienti subtilitas deest ; dum alij cui eadem adest, hoc ipso temporis spatio rem citò nimis prætereuntem apprehendere incassum conari quidem licet, non verò eam assequi penès erit. In hunc modum aut incompleta atque evanida umbrarum ritu vestigia mens percipit, qualia haud altè imprimuntur, aut tanquam indiscreta vel confusa obijciuntur ; unde pingui duntaxat minervâ delineantur.

*Nec ab his
alius est
plenior conceptus.*

Sic intelligitur ferè stupor, qui huic facultati vitio nonnunquam vertitur ; scilicet non quasi apprehensio deficiat ; verùm quòd mens aut aliud agens quod adest negligat ; vel quòd non subtiliter res ipsas inter se distinguat ; ideòque aliam pro aliâ apprehendens monstra frequenter concipiat à rerum naturâ hominúmve consuetudine aliena, iisque inhians, atque talium admiratione occupata, stupore ut plurimum

*Vitium
stupor.*

num notetur. Ad hunc modum Phædrus (a) historiolum tradit mali cujusdam sutoris, quem rex urbis ad confessionem adegit, se non artis prudentiâ esse medicum, verum vulgi stupore factum nobilem : Ubi prius docuerat, quo ritu stuporem vulgo injiceret ; venditavit scilicet antidotum falso nomine, & verbosis famam strophis sibi adquisivit. Hic quippe tumido quodam scenæ inservienti eloquio miras antidoti vires prædicans admirationem sui

(a) Malus quum sutor inopiâ deperditus,
 Medicinam ignoto facere cœpisset loco,
 Et venditaret falso antidotum nomine,
 Verbosis adquisivit sibi famam strophis.
 Hic, quum jaceret morbo confectus gravi
 Rex urbis, ejus experiendi gratiâ,
 Scyphum poposcit ; fusâ dein simulans aquâ,
 Antidoto miscere illius se toxicum,
 Hoc bibere jussit ipsum, posito præmio.
 Timore mortis ille tum confessus est
 Non artis ullâ medicum se prudentiâ,
 Verum stupore vulgi factum nobilem.
 Rex advocatâ concione hæc addidit ;
 Quantæ putatis esse vos dementiæ,
 Qui capita vestra non dubitatis credere,
 Cui calceandos nemo commisit pedes ?

L. 1. Fab. 14.

exci-

excitavit, quæ mentis luminibus officeret, utque ea obtupesceret in causâ esset. Et laudatus ille (a) autor præmissâ proximè fabulâ ostendit, quo pacto adulatoriæ laudes stuporem itidem creant; in quâ corvi à collaudante vulpe stupor deceptus est. Interim percipiendi facultas munus suum tam fideliter obijt vulgo descripto, quàm regi inibi laudato; sed vulgus hanc rem, qualis apparebat, simplex concepit, astutiam verò medicastrî non calluit. Uti etiam in posteriore exemplo, quodnam blandientis vulpis esset consilium corvus ignoravit; at nisi probè vim laudationis

(a) Quum de fenestrâ Corvus fraprum caseum
Comesse vellet celsa residens arbore,
Hunc vidit Vulpes, deinde sic cæpit loqui:
O qui tuarum, Corvè, pennarum est nitor!
Quantum decoris corpore & vultu geris!
Si vocem haberes, nulla prior ales foret.
At ille stultus, dum vult vocem ostendere
Emisit ore caseum, quem celeriter
Dolosa Vulpes avidis rapuit dentibus.
Tum demum ingemuit Corvi deceptus stupor.

Ibid. Fab. 13.

H

sensit.

senfisset, escam ore minimè misisset. Neque enim stupet hæc facultas, dum speciem rerum veram atque sinceram reddit, magis quàm visus, qui rerum faciem, qualiscunque sit, exhibet. Ac propterea observandum, stuporem hujusmodi, quatenus ad simplicem pertinet apprehensionem, ex fortiori perceptione creari, non verò debiliori ; id quod oculis accidit, quum ipsis nimio fulgore perstrictis res subjectæ non discernuntur ; quâ dein ratione eorundem acies stupeat.

*Qualis is
est.*

Quatenus verò ad consilium intelligendum, & quem in finem res ita effectæ fuerunt, ut talem exhibeant speciem, hoc cernere non est hujusce facultatis ; atque ideo neque talis huc pertinet stupor, verum ad eam facultatem, quæ memoriæ fidei antea commissis utitur, atque ex iisdem collatis cum præsentibus indicijis nova sibi sensa elicit ; sententiâque dein suam de ipsis latam aut confirmat, aut errores irrepentes corrigere nititur. Quod interim huc spectat stuporis genus est, qui impedit ne mens res capiat ; utrùm id accidat similes confundendo ; vel in unam
coëun-

coëuntes tanquam à se invicem diversas percipiat ; utpote quod subtilitatis defectum in se complectatur. Exempli gratiâ ; qui agri limites nôrit, universum illum velut integram quandam rem concipit ; ager verò in se jugera forsan plura complectitur ; quo fit ut opus sit singula secernere, & seorsum quæque cognoscere. Quibus iterum singulatim nomina imponuntur, ceu signa agellos denotantia. Et horum quævis discernere, numerum videlicet eorûmque notas vel indicia, hujusce facultatis. Posthæc quoque & agrorum possessores dominosve, & id genus plurima nôsse, quatenus simplicia sunt, eòdem pari jure pertinent. Qualia sanè ipsissima ferè fundamenta sunt, quibus ut plurimum disciplinæ innituntur.

Subtilitatis itaque defectus fit, quum *Subtilitatis defectus.* acies mentis aut non acuitur aut obtunditur : Illud accidit vel naturæ, vel educationis pravaeque inde consuetudinis vitio ; hoc verò aut animi quovis affectu, organove malè habente, aut corporis (a) mor-

(a) Multa enim è corpore existunt, quæ acuant mentem, multa quæ obtundant. *Cicer. Tusc. 1.*

bo. Ad priorem autem acuendam mentis hebetudinem ea profunt, quorum suprà mentio facta est, quando de hâc re consulebatur; prodest itidem educatio accommoda ad animum regendum, perturbationesque, quales mentem obcæcant, defendendas. Quinetiam organi vitium ex corporis morbo sæpe pendet; quo dein sanato, mens ad subtilitatem pristinam revertitur.

*Defectus
celeritatis.*

Celeritatis verò defectus notatur, quum diuturnius temporis spatium ab hisce requiratur, in quo singula percipiuntur, quàm à plerisque alijs, qui eadem apprehendunt; vel quàm ab ijsdem valetudine priùs commodiore utentibus desideraretur. Duplex itaque videtur hujus facultatis tarditas, vel quatenus eadem conferatur cum communi aliorum, vel etiam cum propriâ alicujus, commodiùs tunc temporis valentis perceptione. Quod attinet ad priorem tarditatem, ea frequenter adeò à naturâ pendere solet, ut subsidijs post maturitatem vix eandem adjuves, antehac verò culturâ, ijs quæ acuunt adhibitis, ad festinationem commodam non rarò incitare licet.

licet. Contrà autem si tarditate nunc magis quàm antea percipiendi facultas laboraret, morbus sanè is est, qui dein remedijs arcendus.

Neque certè percipiendi celeritas vitio *Celeritas nimia.* semper caret, verùm sæpe malum ex nimia festinatione oboritur; qualis junioribus frequenter accidit: Ea interim frænâ cohibenda; studiisq; ubi properare non datur, impedienda; quò lentiori & firmiori pede in argumentis diutius perpendendis iisque incumbendis moram trahentes progrediantur. Nempe ex celeritate isthâc præproperâ sæpenumero oritur habitus ille ex rerum conspectâ facie ea, quæ subter latent, quasi aperta opinandi. Cujusmodi quidem mentes, nisi institutione emendentur, viros postea non nisi puerorum dotibus ornatos commonstrant; qui dein in seniores levi suâ garrulitate notatos transire consuêrunt. Etenim quando ætas majora ab ijs deposcat, ipsi ad ludendum ac circumvolitandum per sementis tempestatem soliti virilis participes messis fieri nequeunt, ac propter otiosam inanitatem à consortio dignorum pelluntur. Horum sa-
H 3 nè

nè hominum mentes æquis passibus profectum corporis non comitantur ; ac, quando hoc annosum evaserit, illæ ex ephebis minimè excefferunt.

*Perceptio
eorum quæ
extra vel
intra men-
tem fiunt.*

Perceptio autem vel eorum est, quæ extrinsecus afficiunt, vel quæ intra mentem fiunt. Prioribus nimirum accensentur, quæ non modò corporis exteriora, verùm & interiora tangunt sentiendi organa, præter illa à quibus mentis superiores pendent facultates. Enimvero omnem sive externorum sensuum seu interiorum perceptionem ritè habere par est, ubi mens feliciter opus suum transigere poterit. Dispiciendum igitur utrùm aliud pro alio sentiant ; ac utrùm qualiter unumquodque habet, idipsum percipiant. Quòd si in rebus tritis & maximè vulgaribus dignoscendis apprehensio vacillet, adeò ut hæc pro illâ sine hæsitatione percipiatur, aliter ac fieri solitum est, hæc facultas gravissimè lædi exinde patet ; quâ quidem ratione funditus non rarò evertitur, ita ut spes eam redintegrandi nullatenus concipi queat. Hinc igitur evenit, ut ad morborum exitum salutarem vel infausum præcognoscendum perceptionis integri-

tegritas plurimum valeat, atque ut notissimas usu res minimè dignoscere gravior mentis alienatio jure habeatur, eoque deterior, quò propius earum notitia ad ipsa apprehensionis initia accedat.

Eòdem etiam spectat, ubicunque erratur in percipiendis rebus intra mentem gestis; veluti quando imagines inibi reconditæ pro rebus ipsis apprehendantur, aut mens hæc efflictim depereat, memoriæque præteritarum repræsentatâ desiderio earundem flagret. Quippe prout sanis quandoque accidit, ut quiddam valde optatum desideratūque menti per somnium tanquam præsens objiciatur, imò & quibusdam haud ita peritis sed tamen spe plenis, ut faciliè credant, quicquid adesse sibi volunt; sic etiam ægris nonnunquam evenit, ut ipsi quoque eadem quæ volunt & ardentè cupiunt, se tanquam videre, ac sentire per delirium opinentur. Nec diri istius symptomatis alia videtur causa, quod febri laborantes non rarò urget, qui viridaria umbrosa lymphâ scatentiâ delirantes sibi in conspectu adesse putant. Siquidem talia propter æstum, quem sentiunt, ijs exop-

*Erratum
in ijs, quæ
intra mentem
sunt.*

tantur, qualia Agesipolidi Spartanorum regi, narrante Historiographo (a); qui adultâ jam æstate ardore quodam ignis instar urente corripitur. Et quia non ita pridem Bacchi fanum apud Aphytem viderat, mirificè opacorum illorum tentoriorum, limpidarumque ac frigidarum aquarum desiderio teneri cæpit. Quamobrem virvus quidem eò delatus est, sed die à quo cæpisset septimo, extra fanum vivendi finem fecit. Quo sanè ritu hâc febri correpti in hujusmodi loca, qualia coràm intueri sibi videntur, etiam in lecto jacentes se proripere nî prohibeantur, student.

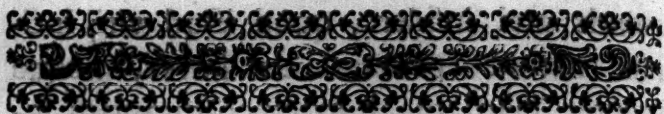
Quæ affectus vim denotant.

Nec profectò percipiendi facultas leviùs læditur ab ijs, quæ metus objicit, uti in morbis, qui nervos afficiunt: Qualia nonnunquam totos ferè exercitus occupârunt. Quum verò eadem horûmve similia morbos consequantur, inter pessimæ notæ signa meritò recensentur. Quóque longiùs à vero rerum sensu hanc facultatem abducant, eò plus periculi imminet. Idque etiam aggravatur, quando nullæ metûs causæ extra morbos ipsos dentur. Hoc quippe

(a) Xenophonte.

morbi vehementiam declarat, eumque altè
mentis arcu insidere, quòd istud vitij inti-
mis naturæ penetralibus hæret, neque
propter injuriam ab extraneo quopiam fo-
mite illatam, sed à mentis ipsius organis
gravius aliquid passis procreatur,

CAP. X.

De Memoria.

*Memoria
conditio in
etatibus
singulis.*

OSTEAQUAM mens singula perceperit, quæcunque attentionem mereantur, ea memoriæ dein custodienda committit.

Siquidem nulla datur recordatio, ubi attentio prius non excitata fuit. Id quod crebrâ repetitione primâ ætate fieri consuevit. In hunc quippe modum infantes, qui recens nati vix quidquam, quod ijs occurrit, in memoriâ tenent, paulatim eorum, quibuscum affiduè versantur, faciem vocemque subinde intuendo atque audiendo memoriæ affigunt. Recordandi enim facultas in sequenti ætate se pandit, ac sensim augetur usque ad adolescentiæ vigorem. Proinde ut experientiâ rerumque usus plura advertere monet, qualia juvenes fugiunt, isthæc sanè postea homines memoriæ tradunt quæ utilia esse observârunt, qualiâve præcipuè
sibi

sibi curæ sunt. Ac procedente tempore eorum ferè senes meminerunt, quæ ipsi curant; cæteraque vix aut leviter mentem tangere, aut vestigia non altè eidem imprimere consuêrunt.

Hinc igitur constat attendere priùs ac fortiter apprehendere eum oportere, quàm memoriæ committere; siquis, ut fidem hæc præstitura sit, optet. Ideoque qui memoriam fidam fore sperat, curabit antea ut rem prorsus intelligat, quàm custodiæ memoriali tradere annitetur. Frequenter quippe evenit, ut qui se rei cuiusvis oblitos queruntur, nunquam hanc satis calluisse deprehendantur. Et nil dein miri si eadem superficie tenus impressa, nec sanè admodum intellecta, ex custodiâ pariter negligenti dilabatur. Enimvero plenioris rerum perceptionis opera talis videtur, qualis eas ordinatim ac propriè secundum classes, vel genera ad quæ referuntur, disponat. Quo quidem pacto vix memoriæ oneri sunt, præ illis quæ singulatim & seorsum ab alijs loca sibi vendicant, neque connexæ hærent, aut aliquatenus ad eas pertinent, in quantum saltem cognitæ fuerunt. Pari dein jure si momentum earum

non

Attentio & apprehensio ad recordandum utiles.

non perpendatur, custodia curâ ac vigilantia destituetur, prout ejusmodi notitia consideratur.

Et exercitatio,

Quapropter curiosius attendere atque perspicere oportet, dein usu assiduo memoriam exercitare; quæ exinde vires colligit veluti quævis alia facultas: Cui si digna duntaxat mandentur, quæ opus erit sapius in mentem revocare fida magis indices futura est.

Angustia memoriae.

Veruntamen nimis sollicita de paucis cura angustam reddit memoriam, utpote quæ totam mentis attentionem occupent. Adeo ut si quis paucis retinendis assueverit, vix ille plurimum postea meminisse valeat. Vis quippe memoriæ in complectendis rerum simul plurimarum vestigijs cernitur: Hæc tamen non tantâ semper tenacitate gaudet, quantâ ea quæ angustior est,

Memoria juniorum, maturorum.

Aliud enim videtur res bene multas comprehendere; aliud diutius non nisi selectas retinere: Illud quidem genus junioribus tribuitur; hoc verò illis, quibus facultas iudex maturuit: Qui nimirum sum-

summa rerum mente agitantes, ea sola decerpunt servanda, quæ majoris sunt momenti, qualiâve distinctiùs habere expedit. Unde talium memoria tanquam pretiosorum thesaurus apparet; quando secùs nugarum rerùmque vilium farrago cum cæteris indiscreta expersque examinis videatur.

Quanquam igitur posse plurima haud *Ipsus integritas.* ægrè in memoriâ unâ recondere ostendat robur vigentemque ætatem, vitio tamen hæc ipsa caret, quæ ea sola tenet, quibus opus sit ut sententia ritè de ijsdem feratur. Inanis siquidem spes est, quæ vigorem in ætate jam vergenti velit; ubi optima ea ducenda est memoria, ex quâ nulla apprimè utilia ejus fidei credita, modò eorum numerus vires non excefferit, elabuntur.

Itaque modò memoria pro viribus tenax *Vigor.* sit, integram eam censere licet, quamvis tot tàmque à se invicem diversa, quot juvenis addiscere valebat, jam senior tenere nequeat. Notandum interim memoriæ vires non esse æstimandas ex rerum numero, nisi ipsæ singulatim reponantur, inter quas nulla intercedit menti agnita affinitas cognatiõe,

natióne, & ubi nulla alia datur causa; quare ad hoc vel illud genus referuntur, aut ad aliam aliámve classem pertinent. Nempe ex eo quædam oritur reminiscendi ars, quòd varia in unum aliquid collecta in memoriâ dein, quasi singulare hoc ipsum esset, recondantur: Verùm quod artis est, id naturæ licèt opituletur, non tamen hujusce vim auctam esse demonstrat.

*Memoria
senilis.*

Quod attinet autem ad memoriæ tenacitatem, alia est senilis ab eâ, quæ priori ævo competit: Hæc quippe res eidem recenter impressas vividius habet; illa verò se quondam vigente peractas potius recordari consuevit: Imò & grandævus, quæ intermediæ sunt, frequenter ex memoriâ excidunt; dum earum, quæ primo vitæ tempore fierent, accuratè reminisci queant. Cujus rei ratio videtur, quòd dum validius attentio sibi excitaretur affectuum animi vehementiorum ope, qui tunc temporis corripuerunt quando in fortunæ palæstrâ exercerentur, res ab alijs gestæ insigniùs in se designatæ ac quasi collimatæ pectus intimiùs tangerent, atque amariùs urerent. Hæc dein eosdem quiete jam fruente neque negotijs divexatos, verùm extra tela ejusmodi

ejusmodi positos non tam vivide percutiunt ; idque quoniam ad studia, quæ virorum ingenia incendunt, senes eorundem minimè æmuli vix postea animum adjungunt. Quibus vita quidem producta sæpius scenam eandem apparavit ; qualem proinde nonnunquam ad extremum usque fastidium spectare sibi forsan inauspicatò contigerit. Quemadmodum illud, quod mirâ novitate ferit, animum fortiùs irritat, mentémque ad advertendum atque apprehendendum allicit, altiùsque memoriæ hærentia sui vestigia relinquit.

Animi porrò affectus, à quibus præfer- *Amor & ira ad reminiscendum conducunt.*
tim res impressas memoria tenet, amor iraque sunt ; quorum prior si quid amplectatur, vix unquam idipsum à pectore divelli sine acerrimo dolore potest : Utpote qui tanquam amantis partem admisit, quodcunque in mentem illius auspicijs irrepsit. Posterior verò ipsâ vi suâ in memoriam radices hujusce rei agere solet, quæ ad irascendum commovit ; cujus causa nisi tollatur, at in irritatione persistat, tum demum iræ iste furor in obfirmatum exire odium consuevit.

Nihil

Mina inimicorum affiguntur memoria.

Nihil ergo memores valentiùs reddit, quàm inimicorum minæ, quas quidem tota mens advertit, quippe metu sibi infensissimorum excitata ; quocirca omnes in subsidium facultates cientur. Nempe hæc, quæ imagines fabricatur, metu ac interdum terrore occupata personam quamvis formidandam exhibet, quæ rarò, qualiter reverà habet, appareat, at potiùs tanquam mille mala complectens ; quæ graviora scilicet vel leviora æstimantur pro inimicitiarum gradu modòve, quem hostis ingenio congruere, non incredibile eo ritu affectis videtur. Illa, quæ judicis partes sustinet, quando hostem esse decreverit, quodcunque ab ipso dein provenit, etiamsi sub commodi specie offeratur, damnat. De verbis mox innoxijis venenum elicitur ; laudésque tanquam illecebræ hamum obducentes creduntur. Sententiam dein profert, cavendum esse ab omnimodâ in posterum injuriâ, quæcunque ex istius parte inferri possit. Nimirum id ipsum curat prælagiendi facultas, quæ per vigil singula non sine maleficij formidine lustrat, atque itidem ex eodem petitis fonte aggravat. Atque ita qualia isthæc intelligit, talia memoriæ princeps demum facultas

cultas altiùs imprimenda atque arctiùs custodienda tradit.

Propterea pericula undiquâque imminentia tenacitatem memoriæ præsertim tuentur; adeò ut iisdem, ultra quàm facile credi potest, fida esse observetur, qui per rerum discrimina victum quæsierint, quique auxilijs destituti fuerint, qualia ex arte reminiscendi alijs adfunt. Quod sanè patet ex illis, qui artem numeros scriptis designandi minimè addidicerunt, attamen accuratiùs eosdem memoriâ tenent, imò & rationes insigni rerum varietate redditas difficiles atque implicatas, distinctè quasi descriptas calluisse deprehensi fuerunt. Quorum enim reminisci nequit quispiam necessitate adactus? Quantum illius memoriæ viribus tribuendum est, qui nullam aliam aut vitæ sustentandæ aut etiam ipsius tristitiæ demulcendæ rationem novit, quàm quæ exinde proficiscatur, aut ex eo pendeat, ut memoria minimè fallat? Quod quidem videre est in hisce, quibus natura visus negavit; qui tametsi non semper tenaciori supra cæteros memoriâ dotati sint, subinde tamen admiratione dignissimam ejusdem potentiam ostendunt;

I quæ

quæ sanè utilissimi sensûs, quo carent, vicem ijs præstat.

*Mentis ne-
ces.*

Quæcunque interim de solitudine superius dicta sunt atque anxietate, quâ mens ad res custodiâ continendas exuscitatur, eadem ad metum non ulterius referuntur, quàm prout aliquis ejusdem gradus homines magis attentos, cautos ac vigilantes reddit. Idem quippe nimius memoriæ officit; propter quem plura mox excidunt, quæ eidem mandata fuerint, aut præstò non sunt evocanda, quotiescunque eorum præsentia utilissima habetur. Siquidem iste affectus (a) mentem ab advertendo reliqua abducit, omnesque ejus facultates eòusque occupat, ut, quasi alienæ non suæ parerent menti, illius non hujus mandata exequantur. Unde id solum, quicquid præcipitur, frequenter objectum manet menti, qualis gradu metûs intenso corripitur; quamdiu saltem hic ipsi imperat.

(a) Pavor omnem sapientiam ex animo expectorat. *Ennius apud Ciceronem.*

Propre-

Propterea ne meticulosi fiant homines, *Ideo præ-*
 idipsum per educationem non ita mol- *cavendus.*
 lem (a) curare æquum est : Ubi labor
 necnon dolor, cæteraque qualia à natu-
 rà proficisci solent, neque vitari omnino
 possunt, tanquam extimescenda teneris pro-
 poni non debent ; ideóque talis laudanda
 est, quæ potiùs contra timiditatem pectus
 muniat, quàm eidem obnoxium reddat.
 Indigna enim viro ea perturbatio flam-
 mam indies crescentem extinguet, sine quâ
 ad maturum evehi vigorem non licet.
 Imò nec sine eâdem nervorum systema fir-
 mum futurum est, nedum inconcussum
 manere poterit ; à quo memoriæ tenaci-
 tas in primis pendet. Enimverò ea, quæ
 ut mens sui sit juris faciunt, memoriam
 juvant roborantque, adeò ut inibi distincta
 varijs ac proprijs quæque notis colluceant.
 Ex quâ imaginum memorialium propriâ
 claritate fit, ut jussu facultatis principis in
 promptu suppetant, quâsque ipsa velit,

(a) Mollis illa educatio, quam indulgenti-
 am vocamus nervos omnes & mentis & corpo-
 ris frangit. *Quintil.*

hæ inter alias emineant; planè quasi animo præfenti obsequium præstarent.

*Alacritas
bona.*

Adhibentur autem utiliter ad memoriam firmandam ejusmodi auxilia, quæ animi alacritatem pariunt, nec tamen corpus prægravant. Inde fit ut meraciorum usus perpetuus nimiusque memoriam debilitet; non solum eo quod efficiat ut mens levius singula advertat, sed quia facultates ipsius lædit, tonumque ipsum nervorum resolvit: Quum tamen modicus ac tempestivus eorundem usus recordandi facultatem non minus vegetam, nec tenacitatem ejus magis infidam reddit.

*Methodus
auxilium
memoria.*

Nec filuisse itidem hic loci est artem, quæ plurimum ad reminiscendum valet, qualis sanè maximè ab analogiâ pendet; ubi singula, licet ferè numero carentia, quæ coacervata aut confusa nunquam recordari posse speres, à primarijs iisque paucis fontibus deducendo, & in ordines naturæ eorum proprios redigendo, affinitatemque & cognationem servando, memoriâ haud ægrè teneri queunt. Libet certè digitum ad analogicam methodum potissimum intendere, quia ope ejusdem mens

perci-

percipit disciplinarum fructus; ideóque naturæ magis consentaneum videtur eosdem pari ratione in memoriâ asservare, ac eâ per quam primùm collecti ac traditi fuerint. Qualis quidem methodus non multum ab isthâc abludit, quæ in gentium deducendis prosapijs à generum singulorum capitibus obtinet; ubi eâdem stirpe oriundæ ad generis autorem referuntur, atque ita quasi colligatæ tanquam unum aliquid memoriæ mandantur. Hâc profectò arte quispiam ad discendum idoneus non modò voces linguarum, quibus clarissimi autores vetustis temporibus æquè ac recentioribus opera sua ditârunt, adornâruntque, tenere potest, sed & res ipsas, quas denotant, quatenus in rerum naturâ plerumque conspiciuntur, mente simul complecti. Idque laboris intra eosdem temporis terminos conficere ferè licet, qui adolescentiæ literarum studiosæ præstitui consueverunt. Quo more solenniter nec non usu repetito in consuetudinem tandem abeunte, potestas quædam, prout experienciâ ac discernendi facultate quisque floruerit, ex arte nascitur, & quæ veluti occulto & incredibili modo in immensum nonnunquam crescit.

*Et car-
men.*

Quinetiam inter artis hujus adminicula
fuere carmina, quæ memoriter vix ullo la-
bore recensentur. Etenim inventa ejusmo-
di non modò ad docendum conducunt, ve-
rùm etiam ad animos mulcendos oblectan-
dòsque; eoque tendunt ut alliciant per-
suadeantque; ac demum ut quicquid disci-
plinæ, instituti aut consilij traditum est, il-
lud memoriæ affigatur. Ubi certè nu-
merorum modorùmque ex Musicâ petito-
rum ope plura utilia scitûque digna me-
moriæ mandari possent. Hujusmodi erat
priscum illud Hesiodi carmen, in quo tan-
quam perpetuo anni temporum rationario
variâ cœli faciem, quatenus ea ad rusti-
ca spectat opera, tradit. Simili consilio
idem Senex historiam naturæ, quatenus in
sacris gentilitijs adumbraretur, Deorum
Generationis nomine descripsit.

*Et discipli-
na artifi-
cium.*

Prout autem antiqui Musicam excolen-
tes, ut ita dicam, memorialem, sapientia-
que monita & consilia prius grata redden-
tes, quasi hac arte condita asservare aggre-
ssi sunt; sic philosophi sequentibus seculis
ad idem præstandum artificio quodam in
disciplinis usi sunt, quas polito ac soluto
sermone tradiderunt. Inibi quidem artifi-
ore

ore formâ & intra angustiores cancellos
molem materiæ copiosioreni cogere, & in
peculiares sibi met thesauros recondere po-
tuerunt : Quæ etiam in usus varios nul-
lo negotio depromenda, sicuti quoque
imbecillissimæ culvis memoriæ, utpote e-
laboratè pressæque & concinnè disposita,
custodienda foret. Nempe omnia illic vel
unico pendebant filo, vel saltem ita inter
se cæteris devincta, ut uno aliquo disci-
plinæ velut ramo mōto reliqui connexi
inter sese motibus quique suis trepida-
rent.

Exinde itidem aliæ in auxilium venere
artēs, quales dum depingerent res ipsas
vividius adjecto ornatu proprio, variisque
qui singulas decerent loco & habitu, me-
moriæ ad retinenda, quæ jam addidicerat,
vires suppeditarent. Sic illi aures, sic o-
culos in memoriæ subsidium conduxerunt, at-
que utile jucundo miscuerunt, ut quic-
quid amœnum, quicquid singulis volupe
esset, isthoc ut simul non modò fortem
conceptionem, sed & distinctam recorda-
tionem adjuvaret. Siquidem omnes istius-
modi artēs non nisi varij videbantur osten-
dendi atque attentionem excitandi modi;

Artium
auxilia.

utrum iidem fierent per singulorum sensuum peculiares ac unà conjunctas voluptates, vel per rationum similitudinem, à quarum unâ cognitâ proluxæ rerum series ordinatim ita dispositæ essent, ut & mens diversitatem ex juxtâ collatis, ac similitudinem propter res ipsas cognatas eâdem aut pari ratione se habentes pervideat teneatque. In hunc modum salubres mentidapes, aliâ atque aliâ formâ subministratas non exsatiare visum est, sed perpetuò tanquam de novo apparatus eidem placere.

Modus repetendi jucundus.

In quantum proinde modus quivis novus res easdem exhibendi in se complectitur præcognitarum repetitionem; ubi & hæc recolere, ipsasque denuo, quæ in memoriæ tabulas relatæ sunt, concinnare frequentius oportet; in tantum is ad earum reminiscenciam utilis est. Quo in negotio qui tum peculiarem sibi cogitandi methodum, tum animum suum fortius ferientia aut pectus blandius tangencia advertunt, hi talia rectius ad amussim suam disponere poterunt, qualia memoriter callere optant. Eoque tandem pacto hisce studiis ad memoriam adhibitis, quâ ratione

com-

commodissimè juvent, tenacem ejusdem firmitatem, quatenus per naturam licet, ipsi adipiscantur, fruique valeant.

Quò clariùs autem liqueat, quomodo ex *Historia* memoriâ res delentur, atque iterum ibi *viri ex cu-* renovantur, historiam cujusdam ex nostrati- *jus memo-* bus hîc describere fas sit; qui postquam ad *riâ desue-* maturam ætatem pervenerat, vernaculæ lin- *tudine om-* guæ oblitus est, ac dein eandem addidicit. *nia exci-* *dernunt.* Hic quippe vir peregrè profectus est in regionem, ubi rex legibus solutus tunc temporis rerum potiretur, ibique suspicione nescio quâ obortâ hunc cene nuditatem publicam ac solitudinem illic factam explorare, in carcerem causâ indictâ repentè coniectus est. Situs carceris insularis erat, semotus interfluente undâ ab hominum sedibus; atque intus ita factæ ædes, ut seorsum ab aliis custodiri posset: Ubi neque facies cujusvis conspecta est, nisi ipsius, qui victum eidem quotidie afferre solitus est, homuncionis clavibus onerati, quem neque vocem unquam edentem audivit. In editissimo carceris cubili subter tigna stratus est lectus; & per parietem pedes aliquot crasum dubiam lucem interdium rima angusta intromittebat. Illic concluso neque legere neque

neque scribere licebat, neque intueri aliquid ultra cameræ hujus angustias; ubi neque quendam loquentem exaudierat, nec ipse loqui per sex ferè menses ausus fuerat. Absumto dein hoc tempore penitus libertatis oblitus fuerat, neque gravis tandem arcta ibi custodia, cui jam assueverit, videbatur: Adeò ut desiderio nullo aut diei splendoris aut humani consortij in posterum tangeretur. Et hæc quidem fortunâ vir ille plures pòst annos utebatur, donec oblivione prorsus obrutus fuisset. Postea inertem demum respexit libertas, quo tempore hic jam prorsus alieni juris factus, neque pedibus ad incedendum nec linguâ ad eloquendum uti potuit: Verùm paulatim ad se rediens atque in patriam navigans verba sermonis olim sui apud nostrates iterum didicit; in primis quidem hæsitante velut infans conatus aliorum dicta retulit, gestivitque mirè quædam recognoscere, ac reminisci. Attamen biennium circiter excurrit, priusquam loqui promptè & expeditè, quomodo antehac valeret.

*Memoria
an valere
bonum.*

Nil proinde miri, si medici ad memoriæ ægrorum firmitatem spectant, antequam de morborum difficilium exitu sententias suas

pro-

proferant ; nisi causa aliqua subfit, cur memoria deficiat, qualis hæc ipsa supra tradita, qualisque desuetudini non ægrotationi debetur. Accurata interim recordationi præteritorum à se gestorum temporumque ac locorum plurimum tribuendum est ; tametsi non modo perceprix, verum & imaginatrix atque ipsa facultas iudex à vero rerum sensu aberrant. Senilem tamen imbecillitatem æstimare par est ex eorum oblivione, quæ in priori vitæ parte jam juvenes didicerant, potius quam ex hisce, quæ nuper fuere menti subjecta : In junioribus verò ad oblivionem potius recenter exhibitorum spectandum.

Interea dum memoriam intuemur, quanti scilicet momenti sit ad res cognitatas ^{Memoria apud insipientes} menti subjiciendas, utpote sine cujus ^{quandoque valet.} operâ præsentia sola eidem sese sistunt, observare non abs re erit, eos, qui memoriæ felicitate gaudent, haud perpetuò ingenij acumine dotari, imò & memoriam fidelem insipientiæ comitem non raro inveniri. Qualis sanè rei causa esse potest, quòd memoria hominum vulgarium singulis indiscriminatim collectis referciatur, ex quâ farragine quum trita nemini non nota

nota abunde depromant, hæc statim evilescant, atque ut ipsi pariter autores tanti non habeantur, faciant. Nec quidem mirum videri potest, si qui sine delectu cumulârunt, eadem etiam sine ipso proferant. Neque enim sapientiæ esse censetur, memoriam ostendere vilium ac nullius pretij rerum onere cumulatam. Quod si, ut non rarò evenit, hæc vilia apud ipsorum possessorem valent longè suprâ quàm apud cæteros, qui istiusmodi rerum pretij iudices agniti sunt, deridendum sæpe talem propinant. Nec illud profectò tacendum, quod nonnunquam eveniat, ut memoriæ bonorum pauperrimi laudatos propter eadem invidiâ prosequantur; ideoque talia depretient, ubicunque tot tantorumque copiam memoria florens suppeditat, opibûsque suis affluit, quibus æmuli indigent. Nempe tales sæpe thesauros ipsi per totam forsan vitam sedulam ac negotijs deditam conquissiverunt, tanquam hosce quos attentione atque recordatione dignissimos existimârunt: Alij verò, quibus occasio eosdem nanciscendi non data, aut quibus elapsa fuit, nunc quasi despectui habentes videri volunt. Ac hisce quidem modis dotes naturæ sæpe sordent aut
contem-

contemnuntur, scilicet vel usu eorundem imperito, ac non ritè excolendo aut propriam ipsis dignitatem conciliando; vel etiam eo quòd tantum valeant, invidiam apud istos, qui desiderant, pariunt; qui dein, quicquid ars diligentiaque efficere possunt, eodem omnino utuntur, ut minoris aestimentur, útque naturæ largitio fructu careat; quæ tamen dotes omne pretium excedere æquis aestimatoribus videri possunt.

Veruntamen larga opum memoria tantum requirit culturæ, attentionem tam strictam tamque exquisitam perspicacitatem, *Angusta memoria commodior quàm larga.* cujus ope res nauci ac sordentes re-
dundantésve penitus expungantur; ut talem vix tam probè custoditam atque tam pulchrè commodèque ordinatam invenias, quàm quæ angustis finibus contenta est: Ubi scilicet pauca, quâ licet arte quóve ingenij studio, disponuntur, ornantur, & ad omne opus comparantur, quodcunque à recordatione sperari potest. In hunc modum sententias non ita multas ad normam sensûs communis prudentiæque prolatas, probè intellectas atque in memoriâ repositas plerisque ad fructus scientiæ

entia decerpandos utiles fieri : Quî quidem, earundem virtute atque operâ ad se se regendos per vitæ suæ stadia adhibitâ, successibus minimè carent ; dum illi qui dotibus longè superioribus ornantur, tametsi laboribus assiduus mentis facultates ad torturam usque fatigent, vix æquis passibus hosce comitari ad altiora assurgentes queant.

*Memoria
angusta
cum infideli
confertur.*

Neque etiam pauca, quæ angustæ tali memoriæ mandantur, evadere solent, nec inibi manentia confundi ; quoniam ea sunt quotidiani apud negotiantes usûs, ideoque frequentius repetita denuo experienciâ confirmantur. Interim præter hoc ipsum memoriæ aliud genus est, quod rarò itidem rerum illic conditarum ingenti numero laborat ; idque vulgò infidelitatis arguitur, quod & cum ingenij acumine ferè conjunctum observatur. Itaque eæ mentes quæ vividè sentiunt, quâ ratione res ad se invicem habent, & quâ conveniunt, quâve dissident, neque ulterius ad naturam earum advertunt, quàm quatenus hæc uno eodémque momento animum percellit, citò easdem dimittunt nec tempore satis longo detinere solent, quo alti-

us

us memoriae infideant hæreantque. Enimvero talibus nova ocyus nascuntur, quæ tanquam tenues quædam flammæ repente oculos perfringunt, & repente sine indicij in auras evanescent. Qualia quidem sensa sicut haud segniter mentes alienas irritant, ita etiam ab ijs memoriae idque non per incuriam traduntur: Quoniam meteororum ad instar ex improvviso oborta lumenque suum insuetum jaculantia mentes presentium & nil tale opinantium mirum in modum occupant; neque profecto post enarrata minus audientes capiunt. Hinc igitur ingenij oritur potentia, quod facultates tardiores aut dormitantes argumentis raptim adinventis, confestim separatis vel connexis expergeficit; quæ quidem vulgi opinione nihil ejusmodi referrent. Qualia sane quò fortius excitent atque acrius irritent, eò vividius sentiuntur, eò facilius tenentur: Quam tamen mentem, unde proveniunt, non insolita & non affixa prætereant, quæ dein ad nova statim creanda se convertit, potius quam ad prius edita accuranda animum adjungat. Atque ita ad recenter nascentia protinus se conferendo, nec præterita recolligendo, nil miri si tali accidit ut sæpe foetus suos quasi

quasi expositos derelinquat, atque in alios leviter amores transeat. Quod subito enim in mentem venit, id ipsum neque diu ibi manere solet; atque ita prompta atque ad novos semper excipiendos hospites parata ingenia, cum voluptate eos amplexantur, at non diu cum iisdem versari cupiunt. Unde demum memoria tanquam nimium lubrica talibus objicitur.

Qua ratione immutatur memoria.

Observandum præterea quod memoria vires magis à corporis robore pendeant, quam quæ ad aliam quamvis mentis facultatem pertinent: Quod quidem in causâ est, cur isthæc augetur, atque deflorescit, prout corporis vigor increscit, aut flaccescit. Ad hunc modum infantium recens natorum memoria vix quicquam retinet; nec ab eodem ritu longè deflectit ejusdem in senectute extremâ conditio: Hæc quidem rerum quarundam gestarum primum eidem affixarum tempus ferè in ultimum recordatur, sed recenter impressarum obliviscitur; illi verò eadem excidunt postquam fuere impressa, nisi perpetuò renoventur: Sicut ipsa ad nova discendum apta est, priorum immemor; dum altera ab immutatione ac novitate abhorret, quia magis ea tenet

tenet, quæ primùm didicerat. Hæc autem diversitas nasci videtur ex organis primùm humidis ac mollibus, dein exiccatis ac rigescentibus; unde demum flecti vix queant, planè quasi ad postremum quoddam memoriæ sceleton referrent; ubi stamina ad primi toni normam diriguerunt, & parum admodum, quod tempore intermedio accesserat, jam residuum est. Mediâ interim ætate utraque retinet memoria, prout recentius vel superius singula gesta fuerint; quando sanè hæc facultas, perinde atque corpus vegetum, arcè quæque comprimit, ostenditque eadem, prout priori vel posteriori tempore in ipsam relata atque signata fuerint.

Hinc itidem constare potest, quâ de re *Quâ ratione memoria fidelitas non declarat aliarum mentis facultatum præstantiam.* memoria insignis non semper declarat reliquarum mentis facultatum præstantiam; quin, quod subinde notatur, intelligentiâ minimè clari dotentur memoriâ fidâ ac tenaci: Idque quoniam juniores sæpe eadem fruuntur, nec eò prudentiores aut saniori mente præditi inde deprehendantur; neque sanè ij perpetuò sunt, quibus imaginatio magis vegeta observatur. Mens quippe florente jam corpore minùs excolitur, nec pariter atque illud augetur,

K

neque

neque pleniùs percipere aut aptiùs decernere, aut senſa vividiori aut utiliori modo proferre atque enarrare poteſt. Atque ita quantumvis viro qualis puerorum eſt indoles prævaleat, & quamvis memoriâ teneat more forti, diſtincto atque diutius durante res in eandem relatas; hæ tamen inutiles evadunt inopiâ virium cæterarum mentis facultatum; quæ quidem hæſce ſeu notas ſive indicia testimoniâve in uſus varios dextrè ad amuſſim perſpicuèque adhibeant. Enimvero memoria optimè habens bibliothecæ aut mentis armamentarij virtutes complectitur; ita ut prior, perinde ac poſterior, sæpe inutilis domino maneat, qualis ad memoriæ vel bibliothecæ inſtructiſſimæ uſum indoctus imperitùſve accedit. Quandoquidem autem memoria intra mentem armamentarium eſt, ad eandem homines meritò ſpectant tanquam commodam futuram cæteris facultatibus opitulandis atque augendis: Quamprimùm verò aliud conſtiterit, defectus iſtiusmodi mentis citiùs retegitur, ejùſque infirmitas apud vulgus proditur, quæ tapacis memoriæ operâ uti neſcit. Neque alia videtur cauſa cur imaginandi
facul-

facultas aliquando memoriæ viribus impeditur; veluti cum fructibus alienorum operum in memoriam affatim translatis, obruta multitudine eorum variâ jacet imaginatio, neque sua edere potest, verum forti recordatione sermonum atque apud autores descriptorum ab operibus suis abducitur; mens quippe nec alia concipere aut advertere didicit, nisi qualia ab alijs prolata novit. Hic proinde mentis morbus ex tali ortus memoriâ, non dissimilis illi corporeo videtur, quo alimenta facie haud immutatâ apparent, postquam per intestina effluxerunt. Novi sanè adolescentem, qui quamvis amaret, amasiâque sibi devincire poësi studeret, sic tamen memoriæ viribus subactus est, ut nullos pangere posset versus, nisi ex hemistichijs poëtarum compilatos, quæque omnibus ferè primis labijs Poëtas salutantibus notissima essent. Querebatur sibi eodem ritu dum cætera componeret accidere, atque se posse autorem recolligere locutionum, omniumque ferè, dum scriberet, sententiarum, quales sibi in mentem venirent.

Illud siquidem patet, quòd memoriæ do-

Eadem remedia & memoria & corpori profunt.

ris valetudine pendeant, quódque eadem in universum remedia adhibenda sint ad ipsam restituendam, quodocunque aut imbecillitate aut defectu quovis laboret, atque hæc ipsa, quæ corpus juvant. Exinde verò fit, ut firmitas atque promptitudo memoriæ certius evadat sani corporis ac vitalium functionum integritatis indicium, quàm cujusvis aliüs ex mentis facultatibus vigor ; tamen etiam pro concessio habeatur, quòd ex isthac mentis sanitas non semper pariter declaratur.

CAP. XI.

De imaginandi facultate.

TRIQUE facultati percipien- *Imaginan-*
 di ac reminiscendi jam crescenti *di ratio.*
 accedit imaginatrix, quæ velut
 in speculo imagines concepto-
 rum menti exhibet, juvâtque ut alijs fa-
 cilè concipienda prodat. Cujus quidem
 operam cùm ad percipiendum tum ad re-
 cordandum subinde mens adhibet; ast
 quæ tota pendet à rebus jamjam percep-
 tis, quas memoria eidem suppeditat. Quî
 fit ut errores perceptionis ac memoriæ
 lapsus in imaginationem pertranseant, eam-
 que à verâ rerum facie depingendâ abdu-
 cant, haud secus ac propria ipsius faculta-
 tis inepta indoles imbecillitasve, aut orga-
 norum ejusdem intemperies. Dein verò
 quò feliciùs imaginandi vis partes sibi pe-
 culiâres

culiaries agit, ac imagines ijs quæ percipiuntur similiores effingit, eò plus periculi ab errore menti imminet, ne imaginem pro re ipsâ amplectatur.

Colores desumpti ex rebus perceptis & memoriâ retentis variè componuntur.

Paucis interim perceptis hæc facultas variè utitur ad opera sua formanda, non aliter quàm pictor ex coloribus haud ita multis diversimodè commistis imagines innumeras reddere potis est. Quin & quæ ex maximè communibus notissimisque desumuntur, hæc fortissimè mentem movent. Proinde quò longiùs ab hisce deflectit imaginatrix, eò minus vigoris ostendit; utpote quæ non ita palàm res facit, quum non sit cuiusvis eas intelligere per similitudines ab hisce desumptas, quæ in conspectum omnium minimè veniunt, sed in abdito paucis nota jacent. Vera proinde imaginandi vis in delectu eorum cernitur, quæ in naturâ rerum sita aut vulgari usu, aut etiam hominum opinione celebria jam facta frequenter attentionem excitant; unde ipsa scilicet satis ubique cognita, ad alia aperienda atque illustranda quæ obscura sunt, dextrè transferri queant. In hunc modum imaginandi potentia colores figurâsque, sonos, sapores, odores ac facultates cæteras corporibus

poribus quibusdam à naturâ vel arte peculiare sensibus perceptas secernit, utiturque ijs separatis ad depingenda quæ opus sunt; planè quasi pictores coloratorum corporum genera singulatim comparant, quibus juxta artis suæ leges ritè commistis, in tabulis speciem formæ cujusvis similem delineant. Ubi sanè accidit ut, si colorata ejusmodi corpora non in tantum appropinquant ad rei ipsius colorem, quantum ad dignoscendum ab alijs omnibus satis est, hæcce dein corpora minùs utilia ad pingendi consilium futura sint; unde si hæc sola artifex apparavit, imago saltem ratione coloris deficiet, quamvis ars aliter pictori non desit. Eâdem prorsus ratione si res perceptæ nimis raræ sint, aut si quæ aptæ sunt ex memoriâ dilabantur, etiamsi imaginandi facultas munere suo præclarè fungi valeat; attamen inter alias haud facilè eminebit, utpote quæ idoneorum indiget. Verùm non modò coloribus destituta facultas muneri defutura est, sed & si exemplaria optima non suppetunt, qualia æmuletur. Hujusce siquidem facultatis peculiaris dos est imitari quæcunque proponantur, idque utrùm æmulationem mereantur, necne; ideóque

pro exemplaribus vel pulchris & consummatis, vel deformibus, aut ineptis atque imperfectis isthæc plus minúsve valebit.

Imaginatio sana.

Itaque hæc facultas bene habere censenda est, quando ad similitudinem rerum ipsarum imagines exprimit, neque ab ipsis, nisi causa detur, divagatur. Quòd si nullis astricta regulis longè latèque effrænis expatietur; talis certè imaginationis conditio vix sanitatis secura esse potest. Hujus quippe facultatis est principis jussis parere, seque secundum naturæ ordinem inferiorem gerere; adeò ut si quando rationis dictatis aliena ex imaginatione prodantur, verendum jure merito sit, ne ex parte saltem aut ad tempus mens solio deturbetur. Et quidem cuivis videre est, intelligendi potentiam magis minúsve firmam esse pro pleniori vel exiliori modo, quo imaginationi ratio dominatur. Cujus rei causa videtur, quòd totum mentis bene sanæ imperium eâ facultatum ordinatione consistat, ut quævis inferior supremæ obtemperet; quæ quò severius servatur, eò tutiori mentis sanitate hominem beat.

Felix

Felix nimirum mentis ille est, qui in *Ac felix.*
imaginationis speculum inspicere potest
ideo solummodo ut apertiùs rem cognoscat,
aliisq; depictam exhibeat; felix interim
si quòusque imaginandi vi utitur clarè nô-
rit, quique ejusdem operâ carere, ubicun-
que velit, potest. Nempe soli germanâ
dotantur mentis fortitudine, quâ discipli-
nas superat, atque scientijs utilioribus pe-
nitiùs imbuatur, qui imaginationis auxilio,
si quando opus sit, fruuntur; at verò ima-
gines illius à rebus ipsis prorsus discernunt.
Siquidem illud omne, quod ex imagina-
tionis operibus discere licet, ad summum
terminos similitudinis minimè excedit:
Atque ubi res similes internoscere opor-
tet, speculum hujusmodi minoris momenti
est; ac illic sedulò cavendum, nequis eo-
dem abutatur.

Ad res itaque ipsas ceu exemplaria re- *Ratio pro-*
spicere fas est, quandocunque de hujusce *bandi.*
facultatis operibus sententia feratur; qui-
bus sanè, modò hæc per omnia respon-
dent, præstantissima est ejus conditio. Non
rarò tamen accidit ut, qui adhibentur
judices ad dignoscenda rerum simulacra,
ipsi

ipsi errent, & figmenta, quæ imitandi vis edit, rebus ipsis anteferant; qualis judicij exemplum extat in historiâ (a) Phædrianâ;

*Facturus ludos quidam dives nobilis
Proposito cunctos invitavit præmio,
Quam quisque possit ut novitatem ostenderet.
Venere artifices laudis ad certamina,
Quos inter scurra notus urbano sale,
Habere genus se dixit spectaculi,
Quod in theatro nunquam prolatum foret.
Dispersus rumor civitatem concitat:
Paulò antè vacua turbam deficiunt loca,
In scenâ verò postquam solus constitit,
Sine apparatu, nullis adiutoribus,
Silentium ipsa fecit expectatio.
Ille in sinum repentè demisit caput,
Et sic porcelli vocem est imitatus suâ,
Verum ut subesse pallio contenderent,*

(a) Lib. V. Fab. 5.

Et excuti juberent : quo factò simul
Nihil est repertum, multis onerant laudibus,
Hominémque plausu prosequuntur maximo.
Hoc vidit fieri Rusticus : Non mehercule
Me vincet, inquit ; & statim professus est
Idem facturum meliùs se postridie.
Fit turba major : jam favor mentes tenet,
Et derisuri non spectaturi sedent.
Uterque prodit. Scurra digrunnit prior,
Movétque plausus, & clamores suscitât.
Tunc simulans sese vestimentis Rusticus
Porcellum obtegere, (quod faciebat scilicet,
Sed in priore quia nil compererat, latens)
Pervellit aurem vero quem celaverat,
Et cum dolore vocem naturæ exprimit.
Adclamat populus : scurram multò similiùs
Imitatum, & cogit Rusticum trudi foras.
At ille profert ipsum porcellum è sinu,
Turpémque aperto pignore errorem probans,
En, hic declarat, quales sitis judices.

Totam

Totam hanc rem pleniùs observationem præmissam illustrantem huc transferre visum est, eoque magis quoniam tam bellè narratur: Quod sanè autorem non nescisse constat ex prælagio ad calcem hujus fabulæ, more Poëtarum qui carmina elegantia ediderunt, addito; chartas hæc in honore futuras dum Latinis pretium literis manebit.

*Opera
imagina-
tionis.*

Inter opera imaginandi facultatis utilia eminent signa, qualium ope mens sensa sua cum alijs communicat; quæ quidem imitantur ipsas naturæ voces; quemadmodum vocabula artificialia finguntur animantium peculiaribus simile quiddam sonantia; qualia ideo omnes ferè Linguae complectuntur, ut balare, grunnire, & reliqua ejusmodi. Ex eodem etiam fonte oritur, quòd carmina ad similitudinem rerum descriptarum conduntur; quale notissimum est illud Maronis,

*Quadrupedante putrem sonitu quatit ungula
campum;*

ad quorum modulum passim apud clarissimos Poëtas versus invenias. Nec alius sanè est totus ille Analogiæ Grammaticæ labor,

labor, qui subsidium utilissimum memoriae afferre supra dictus fuit. Inde deveniendum ad ornatè dicendi modos, qui apud Rhetores traduntur: Ubi sanè voces tralatitiæ ex similitudine desumuntur, atque eædem nonnunquam catenatæ in allegorias deducuntur. Hæ interim permeant omnia illa scriptorum genera, quorum auctores veritatem sinceram ac nudam exponere verentur, eò quòd, si apertè prodatur, ingrata, vel propter rudem simplicitatem neglectui aut contemptui futura sit; aut propter asperitatem odium iramque enarranti conciliatura. Hujusce generis sunt fabulæ, quarum argumenta desumuntur ex alienis ab hominibus naturis, utrum ex ferinâ vel arboreâ idipsum ortum ducat. Neque ab hisce multum abludunt imagines hominum in historijs descriptæ, cæteraque ejusmodi opera, unde imaginandi dexteritas similia effingere valeat.

Verum quidem est opera imaginationis præstantissima speciem eandem ferè ac res ipsas referre, ideòque non rarò in earum locum suffecta esse. Quod certè, quandoque accidit, errorem proinde facultatis judicis evincit, non autem imaginationis; quippe

*Fortissima
cavenda.*

quippe quæ munere suo ritè fungitur, dum imagines ad naturam rerum proximè accedentes exhibet. Quapropter perpetuò suspicionem ejusmodi vis illusoriæ fovere ijs æquum est, qui ne mente capti sint metuunt. Etenim judex ipse causâ istiusmodi corrumpi solet, ubi in imaginandi facultatem culpa ferè rejicitur. Interea liquet vim imaginandi ab animi affectibus sæpe adaugeri, atque eosdem in causâ esse, quare & specie veri rectè isthæc decipere, & judex simul in partes trahi possit. Quò usque igitur pertinet imaginandi potestas, hoc semper animo objici par est, nempe eam ad fidem argumentis faciendam minimè idoneam esse; quoniam nihil eò magis veritati rationive consentaneum est, quòd illius species in imaginatione vividè depingatur, ubi semper de errore periclitaris. Verùm si fortissimè hujusmodi imagines mentem percellant, inclinèntque eam ad fidem ipsis tanquam clarè depictis adhibendam, næ illæ in dubium vocandæ sunt, utpote quas affectuum vehementiæ potius quàm decretis judicis, qui verum cautè examinat, deberi verisimile est.

Quòd

Quòd si tandem imaginationis usus intra *Imaginationis usus.*
fines debitos coërceatur, ut nec ad eruendas rerum origines causasve stabiliendas imagines ejusdem adhibeantur, neque ad res ipsas, qualis nimirum natura rationesque sint, investigandas; verùm solummodo ad tradenda alijs animi sensa, eadèmq; memoriæ affigenda, hæc ipsa inter nobiles mentis facultates eminere videbitur. Hæc quippe lumina orationi aliter obscuræ & intellectu difficili interjicit; eandèmq; horrentiorem cultioribus dictionum elegantijs perpolit. Quin & decenti habitu mentis conceptus vestit, utrùm in sublimè tollantur, vel mediocri & gratâ jucunditate conditi æquabili proferri stylo gaudeant.

Totus profectò dictorum scriptorùmque *Ornatus.*
ornatus hujus munere enitet; gestus ipse, toni, numerorùmque delectus ab hæc pendet; & quicquid de veri facie exterius apparet hinc depromitur, ostenditur, elucetque. Quod quidem ex Poësi constat, ubi simplex rerum natura magnificentius Musarum ore decoratur illustratùrque; ubi terror animo incutitur, vel desperatio sublevatur;

levatur ; odium amore novo deletur, amor-
ve irritus in iræ acerbitem asperatur, at
voti compos in suavitate blandam mitescit.
Quemadmodum Pindarus (a) gaudiorum
vires in malorum vestigijs exterendis descri-
bit, qualia tempus non abolevit : Quod
quidem carmen vertente Sudorio ita habet ;

Quod semel factum est bene perperamve

Nescit infectum fieri, retroque

Irritum : at tempus tacitâ recondit

Plurima nocte.

Sæpe & exhaustos abolet dolores

Gaudium præsens, ubi nos ab astris

Respicit vultu facili Deorum

Æqua potestas.

(a) Ὀλυμπ. Β'. Τῶν δὲ πεπραγμένων

Ἐν δίκῃ τε καὶ ταρὰ δίκῃ

Ἀποΐτον ἑδ' αὖ

Χρόνος ὁ πάντων κατὴρ

Δύνατο θέμεν, ἔργων τέλος.

Δάφα δὲ πότμῳ συνευδαίμουγένοντ' αὖ.

Ἑσλῶν γὰρ ὑπὸ χαρμάτων

Πῆμα θνάσκει καλὴγοτον, δαίμωνθεν,

Ὅταν θεῶ μοῖρα πέμπει

Ἀνεκὰς ὄλβον ὑψαλόν.

atque

Atque ita humani pectoris affectus imaginibus à naturâ translatis ad vivum delineantur, tanquam turbines & procellæ aut lenes favonii auræ; tanquam tonitrua fulgurâque, & solis æstivi ardentes, vel placidè coruscantes verni ejusdem radij; tanquam nimirum omnia urentes torrentesve, vel calore geniali foventes, atque in seminibus ovisque tenella recondita elicientes.

Ut Poësis primùm in subsidium facultatis recordandi præcipuum fuit exco-
gitata, sic & memoratu dignissima complectitur. Præclarâ quippe imaginationis operâ ea memoriæ affigenda sapientes curârunt, quæ æternùm vivere ipsis mereri viderentur. Itaque carmina huic facultati sunt instar horreorum sive gazophylaciorum, unde copia imaginationi sup-
peditatur, ejusque opes repetuntur. Si-
quidem Poësis omnes in se imaginationis artes unâ complectitur, & quæ hîc vel illic per partes sparsæ singulatim continen-
tur, easdem simul apud Poëtas reperire licet: Videlicet unum vel pauca saltem sidera alibi lustrare est; Poëtica verò uni-
L versa

*Poësis ejus
opera præ-
cipua com-
plectitur.*

versa cœlorum astra comprehendit. Ars propterea illa est, ubi ingenia celeberrima imaginatione præsertim florentia, nobilissima reposuerunt inventa, qualia ad rerum naturam spectarent, qualiæve ad humani generis mores excolendos utilia essent: Ideoque non modò scientiæ promptuarium, sed & sæpenumero armarium repræsentat, ubi veterum ac recentium sagittæ ac tela machinæque asservantur; utrùm hæc sint, quibus publici isti generis humani hostes legibus soluti fuerunt debellati, qui Satyris transfiguntur; vel illæ quibus optima naturæ nostræ exemplaria laudibus evehuntur, atque æternitate donantur. Quæ sanè eximio fulgore nec ætate immutato radiantia in vaturn operibus ab antiquissimis in nostra usque tempora duraverunt; dum ara marmoræque, nec soli pictorum evanidi colores, edaci tempore consumta, dudum sine nomine aut insigni quovis monumento disparuerint, & penitus interierint.

*Exemplum
abusus ope-
rum ima-
ginationis.*

Fabulas quidem inter opera imaginationis utiliora recensere par est, atque ita ubique Poëtarum adornantur: Attamen non rarò mentem decipiunt, dum (uti prius

prius dictum fuit) nugis & perniciosissimis erroribus fidem addunt & pondus. Sic Pindarus fabulam Pelopis decantatissimam enarrantes reprehensione dignissimos censuit: Nec sanè pigeat celeberrimam Poëtæ sententiam huc transferre ex Versione Sudorianâ;

(a) *Vana sed hæc memorans vetustas
Impane gentes decipit, & Venus
Antiqua vatum callida, musico
Condire sermones lepore
Dat nebulis aliquando pondus,
Fidemque falsi arrogat: at dies
Seris recludit cuncta nepotibus.*

(a) Ἡ θαύματα πολλά,
Καίπῃ καὶ βροτῶν φρένας,
Ἵπὲρ τὸν ἀληθῆ λόγον
Δεδωδαλμένοι φεύδουσι ποιηταῖς
Ἐξάπατοντι μῦθοι.
Χάρις δ', ἅπερ ἅπαντα τέν-
χει τὰ μέλιχα θνατοῖς
Ἐπιφέροισα τιμᾶν,
Καὶ ἅπιζον ἐμήσατο πικρὸν,
Ἑρμεναι τὸ πολλὰς.
Ἀμέραι δ' ἐπίλοιποι
Μάρτυρες σοφώτατοι.

Ὀλυμπ. Α'.

Ac postea, (a)

Verùm voraces religio est mihi

Cantare Divos, sæpe linguas

Pæna gravis ferit insolentes.

Nempe canit, tanta prodigia nunquam fidem habitura, nisi, ut hæ placerent fabulæ, carminis gratiâ factum fuerat; cujus quidem vires notando obiter celebrat. Atqui, dicat aliquis, quidnam sensisset Pindari ingenium, modò fabula sic fuisset efficta, ut Pelops unum ex convivis Tantali patris, qui nimirum Dij habebantur, devoraret? Exinde profectò patet, quantum imaginationis opera & auctoritas apud judicem facultatem valent.

*Operum
quorundam
disinfectio.*

Inter varia imaginationis opera personæ imprimis spectandæ sunt. Ut autem imaginatio facultatem percipiendi imitatur, imagines illius in hoc genere aut ad for-

(a) Ἐμοὶ δ' ἄπορα, γαστρίμαργον

Μακάρων τιν' εἰπεῖν.

Ἀφίζαμαι. Ἀνέρδεικ' ἑλόλογχεν.

Θαμινὰ κακὰ γόρω.

Ibid.

mam

mam rerum singularum, aut in sodalitijs consociatarum finguntur: Prioris generis sunt Cyclopes; posterioris, fabulæ; ac rursus hæ vel ex fictis vel veris constant personis, atque etiam nonnunquam ex utroque fuerunt genere desumptæ, qualis conjunctio Polyphemi cum Ulysse apud Homerum ostenditur. Hujusmodi autem fabulæ ad historiam proximè accedunt, quatenus res gestæ ibi narrantur. Quin etiam personæ sunt vel eæ quas nosmet sustinemus, aut quales ad nos ipsos referuntur per cognationem seu affinitatem vel amicitiam aut etiam similitudinem; vel è contrà quales ad nos nullatenus spectant. Quod ad proprias nostri ipsorum personas attinet, imaginatio deludit, quodocunque hinc veris grandiores effingat, illinc vero, non quantæ reverâ eadem sunt delineet: E priori quippe tumor vanitatis gloriæque ostentationis exurgit; sicuti è posteriori tenuitas quædam morum qualis ingenuum dedecet, ac inepta verecundia quæ ingenitam vim prodere, & viro digna profari atque agere prohibet. Et quidem eximiæ imaginationis est eas semper offerre imagines quæ omnino congruant; quales sanè amplitudinem natu-

ralem neque auctam nec imminutam exhibent: Attamen eò quòd sui ipsorum amor apud plerosque plurimum valere solet, à vanitatis partibus præcipuè cavendum, utpote in quas imaginatio sæpissime proclivis est.

Vitia imaginationis.

Itaque imaginatio duplici nomine à veritate recedit, si vel auget vel imminuit conceptuum vim, dum opera eorum similia effingit. Idipsum igitur quod in exemplari non invenitur, vanum est; quoniam eidem nihil extra imaginationem respondet. Vidi egomet quendam (a) vanum omnes omnium personas in suâ complecti studentem, quotquot aliquatenus ad se referri novit: Dum adhuc puer esset, condiscipulos in ludo literario tanquam ad se unum spectantes habebat; atque ipse iisdem os linguæque atque etiam mens erat. Quum ex ephebis excesserat, statim sodalitium juvenum sortitus, personam totius sibi sodalitij induit, nec aliam à suâ cuiusvis sodalis sententiam agnovit. In hunc

(a) Thraso ille Terentianus ab hoc ipso non multum diversus exhibetur.

modum

modum per hominum ordines vitæ iter fecit, ac perpetuò integri ad quem accessit ordinis communem quasi sensum sibi arrogavit. Nempe tale hominibus infortunium esse solet, ut ejusmodi arrogantes juvare affuescant: Unde haud ægrè plerumque evehuntur, nec, usque dum res progredientibus repagulo sint ne ad summa rerum perveniant, prohibentur. Nil itaque miri si vanitas robusto potius pectori infideat, atque adolescentiam virilemque magis ætatem infestet; ac vitium sit animi inexperti, qui, quanti ipse sit, ex usu non satis didicit. Hinc itidem liquet, cur ibi superbia radices agit, & quare effrænis licentia, injuriâque inferendi ac dominandi libido eandem sæpe comitantur. Et quoniam se opponit alteri illi pauperis bonorum imaginationis vitio, constat quamobrem hujusce indolis homines vix humo tolluntur. Ad hunc ideo modum Hesiodus (a) Jovi id operis tribuit, qui facile & humi jacentem exaltat, exaltatûmque deprimit, tanquam numini optimo maximo proprium; accingit verò seipsum ad mu-

(a) Ἐργ. καὶ Ἡμέρ.

nus sibi (a) accommodum, nempe ad pro-
dendam veritatem fabulis obductam, quâ
ratione Perses sanaretur. Ac tale quidem
imaginationis opus adhibet tanquam præ-
sidium adversus isthoc vitij genus utilissi-
mum. Fabulam autem eam exponit de
duplici contentionis genere, hoc scilicet,
quod in bello cernitur, quale vituperan-
dum; altero verò, quale multò melius
hominibus cedit, nimirum quod in æmu-
latione ut plurimum situm est: Prius va-
nitati debetur; posterius verò, quanti ho-
mines valent, probat. Nec alia ferè ab
hisce inveniuntur apud antiquissimos quos-
vis vates, qui fabulis laudatissimis, quibus
certè tunc temporis tanquam sacra histo-
riæ fidem adhibebant, pro remedijs utrius-
que in imaginatione vitij uterentur.

*Vitiorum
remedia
duplicita.*

Remedium igitur ejusmodi duplex est,
aut acre atque invektivum, aut ridiculum:
Utrumque verò adhibitum plerumque fuit
ad mores castigandos; nec minùs utile ad
tollenda imaginationis vitia compertum.

(a) Κλυθι ἰδὼν αἰῶντε' δίκη δ' ἴθυνε θεμισίας
Τύνη ἐγὼ δέ κε Πέρση ἐτήτυμα μυθήσαιμην. Ib.

Prisci

Prisci autem remedia tam asperè fortitèr-
que adhibuerunt, & eòusque tandem malè
feriati ac pravi abusi fuerunt, ut ab iisdem
hominum mores abhorrent; quæ dein
artificibus itidem dedecori futura essent.
Enimverò postquam Socrates licentiâ ve-
teris comoediæ petitus fuerat, huic pror-
sus neglectæ atque invisæ politum illud
genus successit, quod Menandrum cultor-
em agnovit, in quâ famâ intactâ vitium
emendari potuit. At talis quidem fabu-
la, ubi exempla desumuntur à personis
longissimè remotis, efficacissimè ac felicissi-
mè adhibita fuit; quâ in methodo consu-
litur, curatioque peragitur non sine eo-
dem fructu ac ubi tota res apertè tradi-
tur. Quin & parallelæ hominum historiæ,
qui quondam vitijs hujusmodi deformati
fuerint, non sine pari utilitate adhibentur.
Nimirum id perpetuum est, opera imagi-
nationis accurata totidem esse specula, in
quibus simulacra sua intuentes discant,
quâ ratione se redigant ad justam hanc
amplitudinem, quam forma necnon fir-
mitas comitantur, suâque omnia ad ean-
dem eâ lege effectam accommodent.

Quam-

*Quâ rati-
one eadem
juvant.*

Quamprimum igitur imaginatio inania effingit, optima corrigendi ratio videtur imagines opponere ab alijs rectè delineatas atque castigatas; ubi fanè deformitas clarissimè demonstratur. Hic quippe imaginatio, quæ in imitationem proclivis est, effigiem operis sui minimè congruam ac ingratam, atque ex adverso formam alieni pulchriorem respiciens, habitu sensim pravo seipsam exuit, & ad exemplaria isthæc nobiliora deinceps suum configurare amat & assuescit. Hæc utique methodus vanitati consumenda inservit, necnon opposito eidem vitio emendando; nempe si liber hujusce facultatis usus non negligatur, operibusque illius laus tribuatur; initio licet eadem ad claritatem exemplarium minimè ascendant. Siquidem tenuis ea imaginationis indoles commodè exercitata viribus augetur & capacior redditur, prout cuivis alij contigit facultati; tametsi fatendum sit, quorundam imaginationem tam præclara præstare à naturâ posse, quanta ut alij assequantur, ars efficere nescit.

Ex

Ex unâ interim vel alterâ vitiorum indole oritur malè sana imaginatricis conditio; adeò ut hinc ex vanitate supra modum intumefcente frequenter furor nascatur; illinc verò in alterum infaniæ genus curratur, quod dein imaginationem falsis implet terroribus. Quòusque igitur sanitatis pomœria pertinent ejusque fines statuendum, priusquam ea, quæ malè sanam esse hanc facultatem evincunt, internoscere licet. Ut integerrimam verò ejus conditionem hanc esse patet, sub quâ judici perpetuò auscultat; sic etiam non malè sanam dici, siquando animi affectus corripiant, ipsamque integram, postquam posuerunt, relinquant; quales tamen sæpe recurrentes, diùque durantes eandem valde perturbant, & non rarò in insaniam desinunt. Quocunque autem modo imagines formantur, si judici offerantur tanquam confictæ, quantumvis varis sint similes, attamen non eidem obtrudantur veluti res ipsæ perceptæ, hoc quidem imaginationem malè sanam non indicat, tametsi abunde errorum illinc deducatur. Ac propterea tum solùm imaginatio haud bene valere censenda est, quando judicis partes sustinere audeat, vel
res

Imaginatio malè sana.

res perceptas atque in memoriâ asservatas pro suis venditare ; suâve opera in locum eorum, quæ ipsæ prodidere, sufficiat. Quoniam naturæ ordo in hunc modum subversus, facit ut omnia in mente confundantur : Etenim animi affectus ex sui ipsius amore vires suas depromentes nullum dehinc rectorem agnoscunt ; at species mille rerum illudentes huc illuc mentem distrahunt conturbantque. Itaque in utroque genere ægrescit imaginatio, utrûm ex parte vanitatis vel timiditatis peccetur : Et in priore quidem persona, quam sustinet, grandior ; in posteriore verò tenuior, quàm par est, effingitur. Exemplo sit ille, qui in nosocomio rogatus, quânam ratione quidam inibi hospitans (nempe ad virum eundem digitum intendendo) insaniverat, respondit ; Hunc cene opinari, se Jesum Dei filium esse : Verum hisce prolatis mox erupit respondentis similiter insania, Atqui ego met, inquentis, illius Pater Deus sum. Nimirum omnes iidem omnia magna dicere, omnes principes esse, vel apud eodem plurimum valentes ; ac, si gradum superiorem nôrint, illuc conscendere. Ab alterâ verò parte exempla ubique jacent avarorum

avarorum, (a) qui, ne inopiâ deperdantur, etiam dum divitijs affluunt, verentes, ad miserrimum istud insanix genus deprimuntur. Aliquando etiam de priorē in posterius transitur. Memini enim virum mediæ ætatis mercaturam tunc temporis facientem, quem vanitate abunde laborantem ante sex menses nôram, & quem audiivi Londinum advectum, curæque medici commissum veluti posteriore morbi genere jam affectum; ubi tandem supremum diem obit, morsque divitem eum fatetur. Imò & varietas dudum in utroque genere observata, non alia est, nisi qualis ex naturâ atque temperamento ægrorum proficiscitur, prout scilicet ingenium eorum mite & benignum, sive audax & efferum atque immane antea cognitum fuerit. Novi equidem à pueritiâ tres civis filios, quorum sanè pater imaginationis potentiâ, quantam sodales experi-

(a) Umidijs quidam (non longa est fabula) dives

Ut metiretur nummos; ita sordidus, ut se

Non unquam servo melius vestiret; ad usque

Supremum tempus, ne se penuria victus

Opprimeret, metnebat; at hunc liberta securi

Divisit medium fortissima Tyndaridarum.

Hor.

entiâ probè cognitâ habuerunt, præpol-
 lebat. Nempe hi hæreditariam exinde
 imaginationem sortiti sunt, adèd ut natu
 maximus eandem penè simplicem obtineret,
 ac feliciter eorum gestus, quoscunque vi-
 derat, imitari posset; qui tamen ingenio
 bonorum tam paupere laborabat, ut insipi-
 di stolidivè infamiâ notaretur. Fratri in-
 termediæ ætatis imaginatio eòusque vige-
 bat, ut se humo attolleret in sodalitium il-
 lustrissimorum, qui gentis nostræ decora
 fuère, & quorum memoriam Britannia eti-
 annum reveretur. Et hisce quidem co-
 optatus horis negotiorum vacuis jucundum
 se comitem exhibebat; nec vanitate omni-
 no affectum audiui. Minimus verò natu
 studijs literarum incubuit, vanusque ado-
 lescens erat, omnibus tamen dulcis propter
 imaginationis suavitatem, quæ facetijs ac
 gestu se prodidit, quibus tristitiam curâs-
 que depellebat. Verùm Musæ ipsius co-
 mes erat indivisus Bacchus; magis verò
 Pomonam adamavit. Eidem etiam pocu-
 la, apud nostrates vitea fermento imitantia,
 in delicijs fuère. Unde primò Hydrops
 minitatur; verùm postea adultâ ætate oc-
 cupatus insaniâ nunquam ad integritatem
 reversus est.

Ad sublevandum itaque prius illud imaginationis malum ea profunt, quæ veri rationes inculcant, mentemque ab inanibus ad rerum momenta revocant; ut, quanti sint res extrâ positæ, innotescat; neque ijs solis, quæ intus hærent, affigatur. Ex hoc quippe fonte imaginandi ægritudo, cujus mentio jam fit, ut plurimum oritur, nempe interna magis quàm externa advertendo. Hinc eò tendunt studia, quæ mentem suis potius quàm aliorum bonis occupatam detinent. Hinc sui ipsorum ea admiratio, quæ reprehensionem sæpe mereatur; eadem quippe initium subinde fit hujusce à vero rerum sensu aberrationis. Exinde enim facultas judex firmior evadit, quòd res oblatas intuens secundum hæc exempla perpetuò decernat, non verò secundum conceptus apud mentem latentes, & quos minimè cum alijs collatos olim amplexa fuit. Id ipsum profectò constat, quicquid judici facultati vires subministrat, hoc imaginatricis audacitatem castigare, atque impudentiam ejusdem effrænem reprimere atque coercere. Pertinet porrò hoc consilij pari jure ad alteram illam imaginationis intemperiem, ubi infirmitate laborantes qua-

Auxilia.

si ex inopiâ deperdi solent : Quoniam tametsi usus eorum, quæ animos addunt, hisce ægris proficiuus sit, atque hi ad fiduciam gradatim manuducendi ac hortatibus incitandi sint, ut, qualia sibi ardua videntur, ipsi tentent, nec vereantur ne vires animique deficiant, modò, qui suppetunt, exerere nituntur ; cavendum nihilominus, ne in contrarias partes abripiantur. Memoria quippe tenendum, hunc imaginationis morbum facile in prædictum transire, præsertim in naturis quæ affectibus nerveis obnoxia sunt ; ideoque fortioribus parcere stimulis providi est consilij.

*Tempora
ac regimen
operibus
imaginatio-
nis idonea.*

Quinetiam ad imaginationis sanitatem tuendam ejusque opera auspiciatius peragenda conducit, anni tempora ac regimen nôsse, ideoque de illis pariter atque hoc ipso agendum. Quod ad priora attinet, imaginationem ad ardua ejusdem negotia non adhibendum, nisi illo temporis spatio, quod æstatem præcesserit. Idque sanè monendum non sine exemplo celeberrimi nostratis Poëtæ, Autorem volo *Paradisi Amisæ* ; qui scribere vere jam novo cœpit, ac eodem in æstatem mox transituro id operis per reliquos anni menses imperfectum reliquit,

quit, nullatenus progressurus, usque dum
 sol ad Arietem reverteretur, novumque
 imaginandi vigorem redeuntem persentisce-
 ret. Hinc ex antiquorum ac recentiorum
 monumentis seligere optimas quasque Poë-
 tarum & Philosophorum imagines atque sa-
 cro suo argumento eas adaptare, sibi &
 patriæ suæ ingens illud tropæum erigere se-
 curus potuit. Verum & tempus satis lon-
 gum intermittere oportet, siqui imagina-
 tionis labores perferre eadem illæsa ve-
 lint; quanto scilicet opus est, ut ad justam
 temperiem ab ardore redigatur. Hinc qui
 Poëma illud laudatum Latine reddere co-
 natus est, & per triduum eidem sine inter-
 missione operi incubuit, insaniam demum
 correptus fuit. Neque profecto splendendum,
 quod meraciora omnia hisce fugienda sunt;
 neque quod omnes corporis vias referatas,
 potius quam clausas atque constrictas ha-
 bere tutius est.

Ex præmissis quidem liquet, hanc facul-
 tatem cæteras illustrare, ac quàm habiles
 sint plerisque ostendere; atque ita ex ejus
 operibus fama mentis vulgo innotescit:
 Quoniam eadem non ex interiore hujusce
 rectitudine aut bonitate, non ex sententijs

*Fama
 mentis ab
 imagina-
 tione pen-
 det.*

M

accu-

accuratissimè latis, neque ex eo quòd sapi-
enter omnia intus regat instituátque, cre-
scit, qualia quidem vix apud vulgus appa-
rent; nec sanè infamia ex dotibus oppositis,
quamdiu palàm non fiant, notatur; verùm
ex habitu ornato aut vili, atque ex amore
odiòve, quo alios prosequuntur, semet
adeò germanis coloribus patefaciente, ut
alii persentiant: Illud verò unicè ab ima-
ginatione pendet. Veruntamen ut mens
laude digna jure merito sit, majus adhuc
quidquam considerandum venit; altiùsque
illius dignitatis fontes investigandi; quam
non unius solùm ævi judicia declarent, non
amicorum modò linguæ enarrent; sed &
sapientia, re in universum cognitâ, probet
mandétque æternitati. Hoc scilicet jus,
norma atque arbitrium penes superiores
sunt mentis facultates.

CAP. XII.

De Judicandi facultate.

OSTQUAM res singulæ per-
spectæ fuerint, mens de alijs se-
parandis, alijs verò conjungen-
dis sententiam ferre solet; pro-
ut in universum aut ex parte solummodo
discretas, aut omnino vel quadantenus
duntaxat connexas cernit. In hunc ferè
modum si assensum mens non cohibet, at-
que in neutram propendens partem nullas
videt causas cur neget vel asserat, progredi
consuevit; etiamsi hæc sæpe tam brevè in-
tra mentem fiant, ut spatium temporis vix
notetur.

*Quâ rati-
one judi-
catur.*

Quum iudex facultas decernat aliquid ex collatis duobus, id decreti clariùs vel
obscuriùs se habet, prout ambo cognita fu-
*Unde er-
ror.*

M 2

erunt;

erunt; ubi frequenter evenit, ut alterum perspectum sit, alterum verò non nisi de facie notum. Quali modo vix cuiquam nisi casu vera proferre contingit. Atqui illud omne, quod non satis apertè in utrovis intelligitur, errori natalitia dat. Quòd si memoria in re quavis fallat, error exinde in sententiam irrepit; perinde enim est, non accuratè in memorià situm esse, ac non probè perceptum fuisse. Denique si imagines pravè formentur rerum ipsarum dissimiles, quæque coloribus alienis inficiuntur, atque affectus animi potius redolent quàm causæ ipsius integritatem, hæc sanè in partes suas frequenter iudicem abducunt, & blanditijs suis ac utilium forsan specie corrumpunt.

*Ex tribus
prioribus
facultati-
bus veni-
ens error
castigatur.*

Igitur per tres nominatas facultates error in hanc ipsam labitur, nisi ab alià aliquà re præcognitâ lucem fœnerari, eundemque ab ipsis transmissum castigare liceat. In quo quidem corrigendi negotio sapientium antiquorum studia literis consignata, atque à sequentibus eruditis, per quorum manus ad nos devenerunt, probata insigniter juvant. Ut autem exemplo ex Astronomicis
petito

petito utar; Epicurus (a) docuit solis cæ-
 rorumque siderum magnitudinem eam esse, quæ
 videtur: Unde fortè Philosophia incoepit.
 At longè prior illo Anaxagoras (b) dixerat,
 Solem esse majorem Peloponneso, & (c) Lu-
 nam Peloponneso esse æqualem. In quantam
 verò magnitudinem (d) tantulus Epicure-
 orum Sol crevit, omnibus notum est, qui
 Astronomiam primis labris degustârunt.
 Ab hoc ipso tamen Epicuro, qui sensibus
 tantum defert, Imaginatio abunde castigari
 solet, dum figmentâ (e) ejusdem rideat,
 qualia sunt Centauri, Scyllæ ac Chimæra.
 Quæ sanè ratiocinio à naturis eorum varijs
 defumto, nunquam extra imaginationem
 extitisse evincit. Unde patet Lucretio fa-
 tente, judicandi facultatem potuisse auxi-
 lium à ratione petere, præsertim siquando

(a) Τὸ δὲ μέγεθος ἡλίου τε καὶ τῶν λοιπῶν ἀστέρων
 κατὰ μέντοι πρὸς ἡμᾶς, τηλικῶτόν ἐστιν ἡλίον ὅποιον
 φαίνεται. Ἐπικύρου Ἐπιστολ. Πυθοκλεῖ.

(b) Laërt. in vitâ Anaxagoræ.

(c) Plutarcho referente.

(d) Illud item non est mirandum, quâ ratione
 Tantulus ille queat tantum Sol mittere lumen.
 Lucret. L. V.

(e) Ibid.

mortalium corda à metu hujusmodi prodigiorum liberanda essent.

*Scribendi
ars erroribus
memoriales corri-
git.*

Quinetiam totum scribendi artificium, eidemque innixa ars typographica memoriae erroribus corrigendis inservit; unde iudex depromere potest, quæ sibi in subsidium ducenda sunt. Permagni itaque momenti est ad hanc facultatem dirigendam æquè ac firmandam literis innutriri, nec ijs solis, quæ ad nostra spectant tempora, verùm quæ clarissimi veteres prodiderunt, non secus ac hi qui eorum vestigijs insistentes veritatem, quæ secundum naturam est, non sua solummodo commenta aperire studuerunt. De hisce enim, qui ea sola nōrunt quæ ipsi experti fuerunt, quantumvis in longum vitæ scena producta sit, illud Pindari (a) non sine sale laudandum est; *Ephemerī sunt. Quidnam est aliquis? Quid vero nullus? Umbra somnium sunt homines.*

(a)

Ἐν δ' ὀλίγῳ

Βροτῶν τὸ τερπνὸν αὐξεται ἕτα

Δὴ καὶ πινεὶ χαμαί, ἀποτρόπῳ

Γνώμῃ σεσεισμένον.

Ἐπάμεροι τί δέ τις; τί δ' ἄτις;

Σκιάς ὄναρ ἄνθρωποι. Πυθ. Η'.

Cujus

Cujus dīcterij causam proximè antecedentia declarant; *Ut enim brevi mortalium voluptas adaugetur, ita sanè humi præceps decedit propter rebus ipsis malè consonum judicium, mentisque quandam alienationem.* Ex hisce proinde tribus facultatibus error nascitur; qui, nisi judex corrigat, per ratiocinia ducitur, omniâque ejusmodi conturbat.

Non enim in ratiocinandi facultatem alius error incidit, quàm qui à judice eòusque pervenit: Eâque mens utitur ad inferenda, qualia in judicijs rectis pravissime sola continentur. Cujus rei causa videtur, quod nihil aliud sit ratiocinari, quàm multiplici ratione judicare; ubi nimirum mens tertij alicujus interventu inter alia duo, dissimilitudinem aut disparitatem eorum, illius ope notat; aut è contrariò, isthæc analogiam quandam ad se invicem, vel etiam eodem planè modo habere advertit. Propterea verò facultas expendendi rationum momenta haud alia videtur, quàm quæ judex nominatur; præterquam quòd circum plura versetur, & judicia semper præmissa agnoscat; unde habitus quidam superinducitur, per quem ad summa rerum

Error à judice venit in ratiocinandi facultatem.

M 4

scandit,

scandit, retegítque earum fontes, ad quos
adire nisi mente solâ nullatenus licet.

*Eadem
utriusque fa-
cultati or-
gana.*

Interim non diversa videntur organa ad
hoc operis comparata; quoniam ratiocinan-
di iisdem ac judicandi facultas afficitur.
Quod quidem in amentibus patet; quorum
duos probè nōsse contigit, qui mathemati-
cis imbuti erant disciplinis; & qui, tametsi
postulata non semper à sanâ mente proficif-
cerentur, ex hisce tamen concessis per men-
tis alienationem juxta leges ibi traditas rec-
ta inferre pariter atque sani soliti fuerunt.
Unde sanè vix alia ambabus hisce faculta-
tibus organa crederem, aut saltem arduissi-
mam inter gemellas connexionem hinc pro-
di: Quippe quibus errores iisdem; & id
omne quicquid pravi haud secus ac recti in
judicijs haberetur, quasi progredientibus
eodem pariter modo in ratiocinijs obser-
varentur.

*Mentis ve-
ritas.*

Ad hunc itaque modum mens res vel
rationes inter ipsas complexa ex contentis
in iisdem sententiam elicit; quæ si hisce
congruit, neque plus minúsve quàm inibi
situm est colligit, recta & vera est; sin su-
prà vel infrà cadit, aliquid falsi compre-
hendere

hendere potest. Sicuti menti à scopo aberrare licet, quodocunque à normâ recedit. Hæc verò nulla est præter rem ipsam, ad quam per omnia quadrare mentis conceptus atque judicia oportet. Ideoque Grammatici nonnulli nomen *veri* ab intensivâ particulâ *ve rei* præpositâ deduxerunt; & scriptores Romani usi fuerunt *vero*, tanquam oppositum esset ei, quod opinione receptum est; & siquando verum latere quemvis nequit, tum demum opposuerunt huic, quod solum prætexitur, neque ex sincerâ mentis sententiâ oritur, sed fictum quiddam est; & sic contrarium eidem stat mendacium. Et Græci quidem verum, quod ad rem ipsam quadrat, *ἐτερόν* vel *ἐτήτυμον* dicunt; sicut integrum apertumque mentis sensum denotant voce *ἀληθείας*, quod nihili oblita mens totum prodat, vel quod nihil rei proprium ipsam fugiat. Quod autem non longè ab hâc normâ recedere videtur, veri simile hoc ipsum dicitur; ubi ad modulum minùs accuratè respicitur.

Quinetiam gradus plures subinde apparent, quibus sententiæ judicis ad veritatem propius accedunt, non tamen ad ipsam penitus pertingunt. Alia quippe res aliâ ve-

Veri similitudinis gradus.

ri

ri similior apparet, prout suam ipsius naturam apertius præ se fert, & clariori luce judici offertur; ubi tamen eadem non adeò disertè exprimitur, ut tanquam veram securè amplectaris. In hisce versatus iudex acutum cernere debet, quousque fides adhibenda est, & quatenus speciem rei non ipsius naturam induit. Deceptio enim ex his oriri consuevit, quæ proxima esse veris monstrantur. Neque sanè circa prorsus dissimilia falli quispiam solet, nec sine causâ datâ quare aliud pro alio haberi queat. Quapropter hallucinatio contingit in rebus subtilibus, quæ solis curiosius insipientibus diversæ à se invicem secernuntur.

*Erratur
per præcipi-
tationem.*

Quoniam autem naturam rerum pressius insequitur iudex, ut qualis sit dignoscat, facilius ab eadem abducitur, nisi, quâ ipsæ tempestate veniunt, nôrit; & quando ad maturitatem exurgunt, & quàm citò hæc tempestas transitura est, si intra debitos temporis terminos non apprehendatur. Hæc quippe tempestatum cognitio idipsum est, quod agendi facultatem regit, singulæque opera tractandi, in quibus sententiam præcipitando frequenter occasio errandi datur. Quanquam enim in negotijs sit aliquis temporis

temporis articulus, quando maturitas adest, & quando optimè eadem tractantur; quis tamen ille sit non perpetuò statui potest, nisi usu repetito, unde experienciâ judicis decretum stabiliatur. In errores quippe ab hac parte proclivior videtur hæcce facultas, quàm in eos qui diutiùs morando nascuntur. Errores siquidem ex nimia festinatione ij sunt, quorum sæpissime homines poenitet. Quod quidem ex prolixo rerum usu seniores discunt, dum junioribus rarò hoc nòsse contingit. Cujus rei causa palàm est; quoniam intus hisce rerum species accelerantur, ocyùsque pertranseunt, nec satis diu ad sententiam ferendam cognoscendæ apud judicem manent.

Ad errores propterea hujusmodi præcavendos utile videtur præsertim parallelas tenere causas; & ferè ad exitus respicere, non verò ad illas spectare duntaxat quomodo in præsens habent, nisi quatenus ex præsentì statu quid futurum est colligere liceat. Id quod rationi magis consentaneum videtur, quia animi affectus nostris in præsens conatibus alas addunt & quasi calcaria admovent, urgentque fortiùs adeò ut juniores non videant, quàm insignis ut plurimum

Periculum ejusdem.

mum frænorum opera sit supra eam, quæ ex stimulatione proficiscitur. Siquidem omni festinationi, omni celeritatis gradui periculum eo ipso nomine accedit, quod non datur perpendendi tempus, quodnam ex singulis eventurum sit. Imò & idem fermè accidit iudice inconsulto agere, atque ipsum in consilia non sua proripere. Quod si in periculis versatus ex iisdem effugere conetur, nonne itidem huic opus est consilio instantaneo; ubi momentum temporis amissum nunquam revocari potest? Qualia nimirum viris ad summos evectis honores contingunt, ea sæpe ad hanc facultatem non pertinent; verùm à vi externâ reguntur, ac consilij expertia minimè nisi adversis rebus repenti intellectum dantibus debentur. Talis scilicet facultas ex largâ experientiâ per ævum rebus difficilibus probatò nonnunquam conceditur; quæ proinde felix & auspicata potiùs quàm consilij nobilis meritò æstimatur.

*Unde hac
facultas
consum-
matur.*

Ad consummandam proinde facultatem iudicem requiritur non modò præsentium cognitio, verùm & præteritorum similium recordatio, simul ac futurorum prævisio:

sicuti

sicuti ad proferendum sententias, aliisque
usui futuras tradendum imaginandi vigor,
qui delineare conceptus ac dein dictionum
propriarum delectum instituere valeat. Et
præsentium quidem cognitio tam imper-
fecta ferè est neque fidenda, nisi cætera
duo in subsidium adhibeantur, ut merito
incerta audiat. Nam ex usui rerum errores
abunde patent, & non nisi respectu ad
eundem habitum, ex quo veri species ab
ipso dignoscitur, corrigi queunt. Hoc
quippe facultas index exercitatur, quod
decipi sese olim agnoscat, notetque eadem
recurrentia, quando sibi oblata sunt. Hæ
verò notæ reconduntur tanquam signa pe-
culiaria in posterum cognoscendi; unde
& firma redduntur decreta; & mens pro-
gredi potest nova indies accumulando,
quibus fidem præbet. Itaque certitudo
ejus quod adest ferè ex præcognitis con-
stat; quemadmodum in vitæ itinere idem
propè experimur, ac illi qui peregre pro-
ficiscuntur, ubi, quum primum loca vi-
sant, nomina perquirunt, & quæcunque
ad eadem pertinent sciscitantes hæc cog-
nitione contenti sunt; postea verò repe-
tentes quæ fuere dicta, aut vera falsave
esse tandem decernunt. Quæ sanè nor-
ma

ma unica apparet, ad quam res, quales extra mentem existunt, certò præfinire licet.

*Laudatur
autorum
lectio &
examina-
tio.*

Quoniam autem ex tali lege solâ tutò sententia ferri solet, & memoria sæpe fallit, quum de accuratâ rerum cognitione disceptetur, ideo omnia hujusce subsidia in usum ducenda sunt. Hinc variorum scripta autorum, variarumque gentium ac seculorum huic opem nunquam satis laudandam afferunt : Utpote quæ produnt, non modò quâ res facie apparuerunt, sed & quâ fuit eventus : Aliquando itidem errores notant, in quos alij imò etiam clarissimi viri seducti fuerunt ; & quâ pariter alij se ab ejusmodi allucinatione tutati sunt. Atque ita cum eadem crebrò non sine optato successu tententur, gressus hâc ratione docti stabiliuntur ; ac mentis illa fluctuatio prorsus tollitur, quæ duce illiusmodi carentes perpetuò urgere consuevit. Quinetiam sententias apud autores prolatas de re quâlibet examini frequenter subicere operæ pretium est, tacitèque mente revolvere, qualibus innixæ sunt fundamentis, & quo pacto ad ea solvenda conducunt, quæ jam pro-

proposita sunt. Nempe talis librorum usus, dum similia cum præsentibus conferantur, & ex iisdem bene vel malè cedentibus quidnam eventurum sit, decernatur, experientiam alienam suppeditat, & quatenus nostrâ ipsorum confirmetur, novam proinde fidem adhibendi causam superaddere potis est.

Itaque nisi futura aliquatenus prospicere liceat, non satis instructa est mens ad præsentia cognoscenda. Sæpe numero enim res in se plura complectitur, quæ suo tempore se prodent; qualia in æquâ perpen-
sa trutinâ præsentibus jam notis præponderabunt. Hæc igitur omnia iudicis considerationem merentur, antequam aliquid sapienter constitui possit. Et hæc quidem præcognitio eorum, quæ eventura sunt, maximè oritur ex præteritorum notitiâ: Nec ferè aliunde desumi potest, quoniam contemplationes rerum antea gestarum inopes perpetuò ferme illudunt, & vix omnino veræ experientiâ probantur. Veruntamen ejusmodi contemplationibus eòusque indulgetur, ut easdem inter causas iudiciorum primarias reperire non inusitatum sit. Nec sanè alia quævis magis hâc facultate

*Exinde
præcognitio
eorum quæ
eventura
sunt.*

tate utentes lactant, quàm præconceptarum opinionum quatenus per hypothesein exponuntur; cui quidem prius addicti fuerunt.

*Non ex
hypothesi-
bus.*

Tota enim huiusmodi hypotheseos vis raro alij, quàm facultati imaginandi debetur; ideoque tametsi effingatur tanquam rationi conveniens, non tamen plus evincit, quàm quòd simile quiddam concipiatur, aut quòd talis sit ratio, quâ res fingi potest, non verò omnino quòd ita reverâ se habeat. In quo quidem negotio frequenter peculiarium quarundam dotum nomina traduntur, quales nunquam cuivis mentis facultati innotescere possunt, etiamsi in rerum naturâ jam tum existere crederentur. Hâc de causâ ejusmodi commenta unâ cum autoribus sæpe ipsis commoriuntur; quoniam inter naturæ opera locum nondum obtinent, sed tanquam placita arbitraria propugnatore carentia in posterum negliguntur. Ac proinde quæcunque seculorum plurium examen passa, clariora dein potius quàm obscuriora evaserunt, talia sanè opera fidem merentur attentionemque eorum, qui ad verum sincerè exquirendum animum appellant.

Inter

Inter hæc scriptores classici laudantur, *Laus scriptorum classicorum*
 saltem quod ad dictionum rebus congruarum proprietatem, sensumque communem interpretandi modos elegantes perspicuosque: Quibus igitur moris est pueriles imbuere mentes, & in sententijs pulcherrime ibi prolatis teneros occupare animos, ut aptata sibi veluti exemplaria inintantur. Quâ in re cernere est hosce, qui eorum stylos sibi æmulandos proposuerunt, vix unquam confusa aut vaga, ne dicam futilla aut inepta, literis mandare: Et tametsi vera, quæ in arcano naturæ sinu & intimo illius penu reconduntur, minimè depromant, à communi tamen sensu rarò procul abscedunt; verùm qualia bonæ menti probantur plerumque reperiunt, & ejusmodi reperta præsentibus cum Gratijs tradunt.

Ad hoc argumentum plenius elucidandum non inutile videtur advertere, quòd *Præstantia judicis dum in scriptis versatur.*
 laus hujusce facultatis, quatenus in scriptis versatur, consistat in complexione & veluti confectione eorum, quæ in re quavis ad scopum pertinent; sicuti etiam postea eorundem per dictiones proprias expositione. Cui interim operi non satisfit, conceptum
 N rebus

rebus congruum reddendo ; quoniam licet exinde rem quivis clarè tenere posset, plus tamen requiritur ut alijs distinctè atque explicitè tradat. Unde scriptorem oportet non modò omnes argumenti partes calere, verùm itidem singula ea lumina, quibus opus est, ut commodè lectoribus proponat ; secùs vim suam ipsà forsàn transmissione deponat, ac debili languidoque modo mentes alienas agitet. Enimvero clarè ac perspicuè res singulæ singularumque proprietates prævidendæ sunt, ut mens idoneè sensa sua alijs per scripta pandat. Ac proinde inter rationes utilissimas iudicem castigandi atque incorruptum servandi recenserì meretur sententias ab ipso latas plenè verbis describere, ac dein experiri quàm leviter alienam mentem isthæc edita in lucem tangunt, quæ tam vividè suam feriunt. Quinetiam ut singula iudicia literis prodendo clariùs concepturus est, ita hæc ipsa recognoscendo postquam diu asservata fuerint, atque ardor, quem meditandi labor suscitarat, restinguatur, evadet demum iudicandi peritior, perinde atque in scriptis suis emendandis oculatior. Quòd si ita res quoad scripta sua habeat, quum jam animi vehementia resederit, quidnam de aliorum judi-

judicijs circa hæc statuendum, quos non semper nobismet æquos, non semper præjudicijs vacuos habere par est? Hæc de causâ nunquam satis laudanda est imaginatio-
nis opera, quandocunque nutui mentis promptè pareat; sine quâ facultas judicandi exquisitissima intra fines angustos coarctabitur; quæ tamen adjuta imaginationis elegantia latè lumina disjicit, splendorémque suum aliorum mentibus collucentem videt. Istæ scilicet, quæ flammæ ejusmodi non concipiunt, frequenter lumen alienum referre, radiosque licet vi propriâ gloriâque minùs claros remittere poterunt. In hunc modum siquando argumenta esse arida judici videantur, diffluere docet imaginatio; quæ jejunis itidem copiam sufficit, frigida calfacit, & calentia refrigerat; tenuia incrassat, vel crassiora attenuat; humilia tollit, vel in altum præter fas rectumque & quasi per tumorem elata ad æquabilem naturæ sortem deprimit coarctatque.

Ex adverso deficit judex, quando majora vel minora, plura vel pauciora admittit, quam ad justam rei magnitudinem aut naturæ modum conducant. Hujus quippe

Vitia ejusdem.

loci sunt variorum à se invicem longè remotorum unà complexus, nec non ad idem præcipuè spectantium neglectus; divagatio à re ipsâ de quâ differitur, in alias sexcentas; rerumque à se mutuò abhorrentium, quasi unius essent gregis, consociatio: Ubi longius à finibus communis sensûs extra citrâve deerratur; ut non, quæ natura fert, sed quæ eidem adversa sunt ac repugnant, hisce excogitatis inhiæt; utque eadem proinde nullo delectu, nullo prorsus consilio, nisi tanquam inania ac mentis non bene sanæ figmenta proferantur. Hâc de re eadem in agris, eadem in urbium frequentia notantur; eadem feris, eadem domesticis tribuuntur; omniâque solata ordinibus, soluta legibus privatim aut publicè describuntur. Atque ita neglectus aut sublatus decor, ac nulla vivendi norma constat aut intelligitur.

*Puritas
fons perspi-
cuisatis.*

Advertere etiam hujus loci videtur, quæ sint ejusmodi enitentis perspicuitatis causæ, aut, quod eodem propè recidit, quænam sit ea dictionum puritas, cui tanquam fundamento gratus ille modus sensa interpretandi innititur; cujus dein interpretationis vis apud judicem tantum valet. Et ea quidem

dem puritas hoc pacto apud Latinos nata est: Nempe postquam rem prævidissent, fortiterque cogitassent, ad eam aptè delin-
neandam verba delegerunt; quæ, si nova proferenda erant, à communi linguæ fonte deduxerunt, & parcè eadem detorserunt. Græcus nimirum sermo Romano fons erat, ideoque petenda ex eodem nova suasit (a) Horatius: At si vocabula non deessent, eadem promere, quæ auribus eruditis non offenderent, nec inluave atque acerbum sonarent; vel quæ usus jamjam repudiaret. Quæ sanè ipsis plerumque curæ fuerunt. Illud interim, quantum usus volet, servandum scriptoribus vocabula nova introductibus, ut nulla extundant, nisi quæ antiquitus jactis fundamentis, idque lege Analogiæ quatenus licet, extruantur. Secus novum memoriæ onus sine fructu congeretur, atque dum eadem, quæ priùs dicta fuerint, eduntur, obscuritas saltem, si non error enascetur.

Norma proinde puritatis eadem aliquatenus esse potest, ad quam nobilissimi olim

Norma puritatis.

(a) De arte Poëticâ.

scriptores opera sua concinnârunt, quæ summè poliverant, nec imperfecta ederentur ; nimirum si eas seligere dictiones placeat, quæ analogiam naturæ minimè displicentem referant, in quibus fontium puritas adhuc transluceat ; quippe quæ ab iisdem non longius, quàm opus sit, remotæ, nec cœno vulgari commistæ, aut ab imperitis turbatæ fuerint. Sic Plautina aliquando nimis turbam sapiunt ; neque ita terfa ferè apud priscum eum autorem, quàm qualia apud Terentium laudantur. Vix quidem credas plures hujus locutiones in ore vulgi tunc temporis fuisse ; at cum eodem simul Lælium & Scipionem loquentes audis ; ideoque Ciceronis peculiare quasdam elegantias apud Terentium legere est ; unde dignus videbatur, cujus vestigijs nonnunquam egregius ille locutor insisteret,

*Qualis op-
tandæ.*

Nec profectò prætereundus puritatis ille fons, qui eximiè quidem laudandus, rerum videlicet natura ; quam quoniam adire semper licet utpote non hominum moribus variisve opinionibus immutatam, quæ ex eadem oriuntur dictiones in sempiternum claræ esse possunt. Iisdem verò opponuntur

nuntur quæ ex gentis cujusdam consuetudine deducuntur, qualis fortè aut ignota sit, aut vix cognitu aliâ de re digna, quàm ad locutionis sensum probè capiendum. Verum sanè est, linguas quasvis ex usu populi hujus vel illius provenientes multò magis istiusmodi dictionibus quàm cæteris abundare, & quidem in singulis gentibus penes usum loquendi norma statuenda est; ideoque ex proprijs populi sui moribus Romanum loqui decere; At præstat ex hujusmodi linguæ pomœrijs, quæ jam non nisi eruditorum est, easdem exterminare, aut saltem non nisi necessitate adactos in scriptis uti, quæ à consuetudine pendent, cujus nullum unquam momentum dari potest. Ac modò hoc fieret, limpidiùs fluere sermo, ijs præsertim vocibus ditatus, quarum fontes lucidi in naturâ extant, quæque non ad unicam duntaxat gentem pertinent, verùm ad doctorum nationem, ubicunque per orbem sparsa fuerit.

Quoniam judicandi facultas tot tantisque
dotibus clara est, ideo pro integrâ mente

*Judex pro
mente tota.*

ab Hippocrate (a) usurpatur: Sicuti iudicia vel sententiæ eodem apud alios autores nomine Gnomæ appellantur. Quò pertinet locus ille Xenophontis (b); Verba quidem ut parum ad institutionem conferunt, ita Gnomæ sunt utiles, si doctrinam egregiam contineant. Vituperant autem & alij plerique professores istos sapientiæ seculi nostri, non sapientiæ studiosos; quòd in verbis non animorum sensibus sapientiæ suæ acumen ostendent. Quale quidem iudicium de ijs proferri videtur, quibus prius verborum delectus instituitur, quàm de rebus signatis à iudice agatur: Quoniam hoc ipsum ordinem inter facultates invertit, juxta quem rerum apprehensio præcedere dictiones debet. Quin & siquando easdem enarrare placeat, verba ipsis quadrare par est. Idque quia ex verbis solum decreta huiusce facultatis, conditióque exinde totius mentis certo cognosci potest.

(a) Ὅσα γὰρ τὴν τῶν ὁμμάτων δ'ψιν ἐκφεύγει, ταῦτα τῇ τῆς γνώμης δ'ψει κεκράτηται. Περὶ Τέχν. Ὅσοι τανύαντες τι τῆ σώματος, τὰ πολλὰ τῶν πόνων ἐκίσθανονται, τῷ τέρεισιν ἡ γνώμη νοσέει. Ἀφορ. Τ. II, 6.

(b) Κυνήγητιν.

Ut

Ut autem hæc facultas non suo jure solo sententiam ferre consuevit, at prout rationum momenta inclinant, proximum videtur in ea inquirere, quæ apud eandem præsertim valent: Qualia quidem sunt, quorum vi impellitur, aut quorum utilitate adducitur, quorum voluptate trahitur, quorumve ambitu occupatur. Affectus imprimis animi vehementiores atque appetitus sunt, qui vim judici aliquatenus inferre dicuntur, & qui sæpe in partes suas valenter inclinant. Quamvis etiam illud constet, quòd, quicquid veri summâ perspicuitate inclarescere sentiatur, hoc ipsum solummodo vim propriè acceptam huic facultati jam sanæ vigentiq̃ inferre potest. Reliqua proinde omnia inter incitamenta recenseri queunt; utrùm talia fiant, quòd utilia aut quòd jucunda vel honesta videantur. Propterea verò, quod in se hæc tria complectitur, maximè apud hanc facultatem valeat oportet, nimirum Potentia, quatenus secum utilia, jucunda & gloriosa affert. Potentia interim dominio annectitur, & pro ejusdem amplitudine ad latiora extenditur, vel intra angustiores terminos coercetur. Quapropter unico no-

*Rerum
momenta
cognoscit.*

mine

mine facultatum cum potentia tum divitiarum comprehenduntur. At quoniam hæc mentis facultas eodem propè munere ibi fungitur, ac qui jus in forensibus decernendis dicit, ideo & ipsa illinc nomen Judicis mutuò accipit. Interea autem omnis hæc potentia, omnes facultates non nisi inane nomen illi sunt, qui uti nequit; ideoque artes quæ usum earundem facilem gratumve reddunt, in pretio habentur, prout magis vel minus in hunc scopum diriguntur; quare & judicia peritorum plurimè æstimantur. Atque hæ sunt mentis opes, quæ propterea perinde ac quævis pretiosissima valent. Proinde quoniam si cui bene valere non licet, is vitâ ipsâ frui non potest, nedum facultatibus, voluptatibus aut honoribus, secunda certè valetudo, artesque dein eandem tuendi, judiciâque eorum qui easdem calluerunt, meritò primas obtinent apud judicem æquum rerum æstimatorem.

*Judicium
de Homini-
bus.*

Præcipuum proinde judicis officium spectare ad homines ipsos videatur, ut tanti, quanti sunt, æstimentur, atque ut eorum naturæ dotésque quasi ad stateram examinentur; idque ut eadem conserventur ex-

colan-

colanturque optimâ ratione, atque ita publicæ utilitati inserviant. Interest quippe omnium temeraria de talibus judicia minimè edi, quales ad editissima munera consiliaque evehuntur.

Ex prædictis constat quanti est momenti hujusmodi de iudice variis que illius sententijs disquisitio. Quò dilucidius ergo hoc argumentum exponatur, quòque plenius hujusce facultatis integritas simul ac malè sanus intelligantur habitus, dispicere non abs re erit prima in teneris rudimenta, atque unde ex simplicibus ad intricata pervenit, ac dein ex imis ad summa rerum fastigia caput attollit.

*Hujusmodi
disquisitio
de iudice
permagni
est momenti.*

C A P. XIII.

De ortu atque incremento ejusdem facultatis.

*Propectus
initij at-
que incre-
menti ejus-
dem.*

ILUCULUM in parvis ante hujus solis ortum tunc temporis aperiri constat, quando dignitatis suæ consciij ijdem compareant, & sese inter coætaneos eminere studeant; quando itidem facilè conservent, quam acquisierint, dignitatem. Primum quippe elucescit hæc facultas cognoscendo seipsos clarè sensisse, ac dein conferendo sui ipsorum naturam cum vi aliorum ingenitâ, & posthac sententiam de ordine gradûque, quem occupant, ferendo, & hunc qualis reverâ sit, factis dictisve eidem paribus monstrando. Quæ si recta à coætaneis agnita fuerint, adeò ut ijdem æmuli illorum observentur, priusquam invidiæ mala pueriles animos torserint, indicium hoc manifestum

festum videtur mentem jam in sublime tolli, ac proprio sibi modo sese ultra communes coëvorum terminos efferre; sicut insignis staturæ proceritas inter homines facile cernitur.

Est tamen dos hanc facultatem simulans, *Dos illam imitans.* quæ ad præcocia nonnunquam ingenia pertinet, verum qualis ex imaginatione valenti provenit; at quam cæteri quantumvis admirentur, non tamen eo modo suspiciunt aut venerantur, quin de eâdem tanquam sodales divexante ac non innoxia querantur: Ex quo ingenij quidem fonte sales subinde mali argutiæque exundant, eò quòd inania pro solidis amplecti consuevit, nugæque splendoras vel sonoras pro rebus magni momenti divendit. Atqui nil planè auctoritatis apud æquales plerumque adipiscitur vel diu conservat; ast ex levitate statim à verâ isthac mentis celsitudine dignoscitur, quam certè hoc ingenium imitari potius quàm esse amat. Ideoque tali ingenio præditi vix unquam ad grandiora evehuntur, aut si fortunæ eos evehere placuerit, jamtum distinctio innotescit, atque ex loco editiore futilitas vanitasque palàm conspici solet. Nempe judicandi facultas arctissimè

arctissimè perceptis adhæret, neque imagines rerum adumbratas pro ipsis amplectitur; nec verbis speciosis decipitur, at res ipsas attentè intuetur, quidque eadem ferant, quidve ijs ineptè affigitur, æquâ lance perpendere ac cognoscere summo studio annititur.

*Quare exemplaria
utilia.*

Ingenia autem hujusmodi rara hîc illic proveniunt. Felicitas plurimorum est, qui per imitationem solam excoluntur, exemplaribus paucis familiariter priore ævi tempore uti, ut ad eorum normam comparentur, & talium judicia pro suis adoptent: Unde sanè societates hominum ac civitates magis florent vel effoetæ sunt; unde etiam integra secula vel honore vel dedecore atque ignominiâ afficiuntur. Siquidem sententiæ de puerilibus rectè prolata normis erunt rebus majoris famæ in futurâ vitâ suscipiendis; atque ita ratione modò magnorum habitâ, quæ parvis initijs componenda, pariterque pro moribus ævi longè diversi tractanda, eadem regulæ ad negotia maximè ardua referri solent. Adeò ut qui puer ævo suo convenientia cum laude æqualium dicit agítque, nã illum in superioribus versatum ordinibus propria virorum

similibus

roru
mine
habe
philo
com
majo
eade
olim
quu
civi
non
veru
qua
rant

istis
ima
atq
giu
mic
adr
alia
per
tim
fer
fer
sâ

rorum operibus judicia vix deficient; me-
minerit modò similiter per omnia alia se
habere parvæque ac grandia. Illud quippe
philosophi acutè dictum tandem experti
comprobabunt; *Nos majores pueri ludimus
majoribus pupis.* Ad hunc verò modum
eadem facultas, quæ apud pueros feliciter
olim luserat, non inani studio succedit,
quum diutino labore exercitata ad ardua
civilis vitæ munera adhibeatur; quúmque
non solùm privata sibi commoda tractet,
verùm & amicis consulat, eaque designet,
quæ patriæ utilitatem gloriámque acqui-
rant.

Crescit nimirum hæc facultas à parvis *Tardè*
istis initijs, eodem plane modo quo max- *crescit hæc*
ima naturæ opera; eoque magis stabilitur *facultas.*
atque in summum tutiùs evehitur fasti-
gium, quò lentiùs progreditur, & quò fir-
miori pede gressus singulos figit: Quem-
admodum robora firmissima, arborésque
aliæ celsissimæ, quæ cœli varium morem
perferendo, sensim adaugentur, & paula-
tim novos edunt ramos; ac dein nova ex
seminibus suis germina undiquaque con-
ferentes addunt sibi ex propagine suâ den-
sâ sylvas saltúsque; ubi copiâ non modò
ipsæ

ipsæ tutiores sint, sed & dominorum tandem usibus plenius inserviant.

*Sit cura
puerorum
maxima.*

Ex quo fit ut rudimenta, quæ teneris subjiuntur, curam mereantur maximam; utpote ex quibus omnia reliqua vitæ humanæ emolumenta extruuntur. Siquidem hæc facultas exercitari potest, si indiscriminatim pueri per ludos quævis non capiunt, verum in rationes omnium inquirunt, nec sine causâ cognitâ etiam in ipsis versantur. Quin & hallucinatio perpetuò inter ludendum jure reprehenditur, & singula rectè cognita laudem merentur: Quâ ratione attentio mentis excitari, uti & curiosa eorundem, quæ ad lufum spectant, utrùm felicia vel inauspicata consequantur, sciscitatio provocari potest. Hisce verò lusûs generibus idonei ut frequentius intersint pueri optandum foret, ut ubi errori undiquâque locus sit, & ut qualis esse solet potestave oculis tenelli judicis aperiat. Tum verò ibi monendum, ut indices recti perscrutentur, videantque quàm prope errores semitæ ad verum ducentes sitæ sunt; quantâque similitudo earum, quæ in falsum terminantur, atque harum, quæ versus pomeria veritatis tendunt. Quippe nihil judicis

dicis nascentis gressus firmiores reddit, quam ut sæpe de casu periclitetur, idque periculi ut apertè eidem monstretur. Quale corpori accidit, dum vires colligit crebrò ambulationem tentando, postquam paulatim fascias exuit; aliæque dein subsidia in usum ducendo, quæ erectum progredi juvent, vacillansque inhibeant; cujus dehinc lapsus in minoribus leviter feruntur, dum ex ijs graviores vitari queant: Tali sanè modo & mens ipsa in agilitatem sibi propriam proclivis, nunc labi sine crimine sinenda; & labendi levia ejusmodi sentire incommoda, quò graviores fugere certius errores discat; nunc & nova audere, & per itinera sibi nondum nota verum requirere hortanda, quò clariùs falsi facies innotescat, uti & quàm faciliè recti specie decipi possit, addiscat & accuratè teneat.

Dehinc fiduciâ quævis innoxia tentandi *Varia tentanda.* exercere par est, ut novitate, quam nil vitij comitatur, nec stupeat nec terreatur. Enimvero posthac satius futurum est, puerilem ætatem nil credere difficile, quod non nociturum est, & nihil alienum, nisi cui malum subest. Experiri igitur quid
O gratum,

gratum, lepidum vel amœnum sit maturè incipiat, quidve nauseam delicatis pariat, aut inficetum planè atque insulsum sapientiæ audit. Sententiam interim suam sine ejusdem causis, quales sibi videntur, assignatis ne quidem proferre fas sit. Dubitare non modò concedatur, sed & disceptare quærendi gratiâ; imò à trita deflectere viâ minimè vereatur, dummodo quare id ipsum placeat, & quodnam exinde emolumentum, dum vulgatum deserit iter, speret, exponat.

Non cogendi juniores sed ratione ducendi.

Profectò cogere juniores judicia eorum amplecti, qui non aliam causam cur ipsi tueantur, dedere, nisi quòd in hæc fortè inciderint, ac tanquam communem coætaneis suis modulum sentiendi opinati fuerint, iniquum est; non modò propterea quòd jus in posteros illiusmodi arrogetur, quale à nobis ipsis majoribus negatur; verum etiam, quòd sententias, quas nosmet tradimus, pueri tueri nequeant, nisi eorum facultas judicandi de placitis nostris decreta sua sancire nòrit. Etenim si nihil ultra posteris investigandum relinquatur, ac judicia jamjam prolata perpetuò amplecti præstet, quàm immutare,

no-

novaque sibi asciscere; attamen hæc exercitia libere in utramque quæsitam partem differendi prorsus utilia etiam forent ad nostri ipsorum tuendum sententias; quantumvis, inquam, ampliandi, iisque rectius aliquid adjiciendi, aut pomœria veritatis extendendi copia haud facta fuerit. Hæc de causâ quo tempore disciplinæ, per secula obscurorum nomen merita, unicâ illâ quæ scholastica nominata est doctrinâ (an dicam solertissimâ Italicorum arte?) obrutæ jacerent; mos tamen acriter disceptandi, qualis qualis erat, ideo obtinebat, quoniam autores hæc illaudata, ac tam longè à naturæ judicijs dissita tueri non poterant, nisi exercitatione tali facultatem hanc catenis vinciam libertate aliquatenus donarent, atque ad incondita ejusmodi amplexanda idoneam jugo gravi ferendo redderent. Tantum valet simplex nudave libertatis species, ut ipsi ignorantiae patroni similem liberæ disceptationis morem introducere cogantur, ne ipsâ ignorantiae mole imperium suum tandem oppressum ruat.

Quinetiam, quantumvis mens humana
 seculis istis evilesceret, nec sententiam ali-
 am admittere auderet, quàm qualis ex re

*Qui Li-
bertas Ju-
dici resti-
tuta est.*

Romanâ esset; tantum tamen auxilij in liberis disceptationibus situm est ad excitandam supinè jacentem hanc facultatem, ut ex disputandi (quod vocarent) copiâ factâ, licet materia satis angusta esset, utpote quæ integra ad decreta Pontificis confirmandum & ante illius pedes proculcatam mentem prosternendum referretur, orta demum sit eorundem decretorum examinationio: Quam mox secuta est ipsorum repudiatio; sicuti eos decuit, qui triumphali Pontificis Romani curru sese devinctos fuisse jam conscij evasisent, & semetproinde antiquæ libertati asserere constituissent.

*Judicia de
signis.*

Denique quoniam per signa plerumque pervenitur ad rerum cognitionem, ideo de ipsis etiam distinctè sententiæ ferendæ sunt; cujus gratiâ vocabula singulas denotantia fuerunt adinventæ. Proinde ad hanc normam puerilis ætas non inutiliter quærit, unde proprietas nascitur, & quomodo pariter ab eadem meritò disceditur. Quippe in illiusmodi ferè quæsitis probè intellectis primordia culturæ judicis facultatis sita sunt. Quin & ex hisce assurgit ad nomina rebus tam exquisitè aptandâ, ut mentis

con-

conceptus judiciæque clarè dictis scriptisve
prodat. Quale quidem operis genus ei
nunquam feliciter cessurum est, cujus mens
hâc facultate decernente atque ad unguem
eadem callente non ornatur. Frustra enim
autores laudantur, quorum verba rebus
minimè congrua sunt; nec verba omnino
congruere rebus possunt, quæ vagè & non
determinatè ad has vel illas æquè perti-
nent. Imò & in talibus vacillatio, quan-
quam alia forsan culpentur, pendet à pri-
mâ puerorum educatione, quando vim
vorum fontisve earundem proprietatis aut
pravè ediscerent, aut non tanti quanti
sunt momenti æstimantes veluti rudimen-
ta spreverint; qualia verò tanquam funda-
menta intueri oportet.

Profectò propter nomina improprie usur-
pata, potius quàm rerum ipsarum incerti-
tudinem in errores plerique adolescentes
dilabuntur. Enimvero quæ interdum laxi-
us accepta, interdum arctioribus terminis
astricta dicuntur, de hisce nihil certi præ-
finiri potest. Ideo in judicijs satis culta
hæc facultas vocabulis utitur, quæ omnes
ambigendi causas undiquaque præcident;
quod sanè ab illis fieri nequit, qui artem

*Errores ex
malè in-
tellectis
signis.*

propriè loquendi perinde ac scribendi haudquaquam callent.

*Qua à
fontibus
investigan-
da.*

Dehinc autem liquet, quàm utiliter adolescentes occupantur, qui in sermonis vim sedulò inquirunt, quidnam propriè primò dicitur, ac dein aliter atque aliter à primario isthoc dicendi more translatum fuit, prout usus postulavit. Cùm igitur ex sermone, tanquam fœcundâ errorum minerâ, incerta mentis conditio deduci consuevit; ea stabilis reddi nequit, donec singula, ex quibus sermo constat, imò & præsertim particulæ, ad examen revocata fuerint.

*Usus artis
Critica.*

Propterea non sine causâ artem, quæ in maximè adaptandis dignoscendisque verbis cernitur, Criticam appellant eruditi; cuius sanè imperitus frustra in rebus percipiendis earumque naturis cognoscendis, nedum quæ ipse cogitavit depromendis, versari solet.

*Rerum
cognitio
adjungen-
da neces-
sario.*

Illud interim constat hanc artem non discendam, nisi rerum ipsarum cognitio adjungatur; quippe quibus isthac signa affigi soleant. Quas dein cognitæ verbis disertis

disertis ornando, & distinctum singulis ordinem germanamque simplicitatem tribuendo firmitas judici conciliatur; quæ proinde alijs facile perspecta est, eaque apparet, cui plerique ultro nec coacti invitantur, ac fidem sponte præstant. In quâ quidem mentis progressionem adolescentem oportet suo semper uti iudicio, & quasi sine cortice nare: Et dum id solum, quod in quâque re sibi probabile videtur, amplectitur, animi vires sensim confirmabit. Hujus etenim facultatis æquè ac corporis membra mobilitate plurimum vigent, & eò plenius crescunt, quò liberius agitantur; donec istiusmodi tandem exercitatione sanitatem acquirunt agilem pariter ac robustam. Ex adverso autem ubi methodus tradendi talis est, qualis fidem decretis, etiamsi causæ cognoscendi abditæ sint, habendam postulat; quatenus hæc auctoritas sancitur, eatenus decernendi facultas extinguitur. Unde mentis quidem vigor perpetuæ quasi pueritiæ affigitur, neque isthæc, postquam organa maturuerint, sui esse juris valet. Hinc ea nascitur incertitudo, quæ eòusque adultos nonnunquam obsidet, ut æternum magistros respicere opus sit, atque in verba eorum perinde

ac sententias jurare addicantur. Idque propterea quòd judicandi facultas ab illis pendere, nullatenus verò sui esse juris dixerit.

*Judicis
maturitas.*

Iste autem à Juventâ gradus, qui nostram disquisitionem jam meretur, tam altè situs est, ut sententiam ferre æquam judex queat de animi affectibus; qui vires perpetuùm in hoc usque ævi tempus colligere solent. Nunc enim forma, quæ juventutem irradiat, sapissime laudata mentem ejusdem consciam effert; eamque ferè tumentem ob alias etiam dotes relinquit: Adeò ut valde contumeliæ vim sentiat; omnemque pro injuriâ observantiæ neglectum habeat. Hinc irarum fluctus, odiique ac simultatum, quæ non rarò humana omnia conturbant, origo. Hinc etiam arbitri non inepti desiderium & necessitas. Totum igitur quod extumuit inane vel opplere, vel intra angustiores contrahere fines oportet, donec ad justum apud æquales sorte viros modum redigatur. Atque ita judex maturefcit, non verò ad summum maturitatis fastigium pervenit, usque dum omnia tumentis ossius habitus vestigia deleta fuerint, ac

prorsus

prorsus dispareant. Quin imò ad extre-
mam hanc celsitudinem vix mediâ ætate
pervenitur propter animi affectus, quorum
vehementia non adeò inhiberi per totum
hoc studium consuevit, quin novas iterum
turbas cieant.

Quamdiu igitur mens cum hisce con-
flictatur, incerta prorsus illius conditio
patefacit hanc facultatem ad summum mi-
nimè adangeri, neque auctoritatem in tan-
tum stabilitam esse, quantum ad personam
judicis gerendam sustinendamque requiri-
tur. Verùm quando easdem ita partes
constanter tuetur, ut nec amore, neque
irâ metûve, aliâve perturbatione ab insti-
tuto diduci queat; sed uno tenore affe-
ctuum vehementiam regit, æquâque præ-
se fert mentem; modò cæteræ dotes con-
currunt, hicce status indicat, mentem non
eo, quo prius, modo habere, ast ejusdem
quasi clavo gubernatorem assidere, qui nec
malis cedit, nec bonis nimium fidit; qui-
que specie rerum non deceptus gaudijs
incitatus haud effertur, neque irâ vehe-
mentius commovetur, neque demum tri-
stitiâ valde deprimitur, aut desperatione
obruitur. Non quòd constantis sit eodè
semper

Signa ma-
turitatis.
Constan-
tia,

semper modo ad omnes rerum vices se gerere, sed æquo ita animo esse, ut de singulis judicia juxta variam rerum naturam diversa edat, non qualia ex affectibus animi proprijs emanant.

*Et dotum
adjudicem
spontaneum
con-
summatio.*

Dein quæcunque inter dotes hujusce facultatis enumerantur, eadem in maturitate vigent; ubi nil prius intelligitur, quàm ut imaginationi imperandum sit. Hæc quippe prioræ avi studio judicis æmula est, necnon sæpenumero in locum ejusdem sufficitur; adeò ut plures vix discernant, quidnam inter hæc ambas earumque opera interest. At quando hæc ipsa maturuerit, non ambigendi adhuc locus esse potest; quoniam non recti species ultra, sed hoc ipsum quaritur, nec quàm similia alijs alia sunt, nisi ut inde erroris periculum devitetur, & quomodo similia dignoscere ab iisdem liceat. Attamen minimè imaginatricis operam spernit, sed eam audacter frænis regit, ipsamque sibi ancillari, prout rerum natura fert, jubet. Præcipuum verò judici munus est assidue scopum pro viribus suis dignum intueri; atque ita dignitatem conciliat tueturque:

Nec

Nec sine dignitatis suæ conscientia omnino
viget.

Quandoquidem autem dignitas consiste-
re cum vanitate nequeat, ante omnia ideo
ab eadem cavet, & tutius ab alterâ parte
peccari ducit, nempe modestiæ ejusmodi,
quæ humiliora de sese, infra quod par sit,
concepit, quàm arrogantia, quæ ad innu-
mera tendit mala, & modum apertè neg-
ligens rationi palàm adversatur. Ex hac
quippe parte majus periculum imminet,
eò quòd infensissimos undique hostes creet,
& simul mentis vires ac fiduciam depasci-
linat, utpote quæ rebus, quales sibi deesse
conscit, vix nòrit confidere. Sani proinde
judicis maturitati opponitur præcipuè va-
nitas, quæ ex imaginatione excrescit; qua-
lis certè impedit, aut in aliud tempus re-
jicit eorum acquisitionem, quæ hoc avi-
tempore commodè nascuntur, ipsùmque
ornant. Quemadmodum divitias (a) ea-
dem deridendas propinat, honorémque in-
utilem reddit; potentiam etiam terribi-

Uti & va-
nitatis ca-
stigatio.

(a) Fundos Aufidio lusco pratore libenter

Linquimus, insani videntes premia scriba. Hor.

lem, atque scientiam ipsam peritiâque, ut nihili habeatur, necquid momenti secum afferat. Interea verò quò magis quispiam ad utilia conquirenda spectet, eò minoris dotes suæ indies sibi pendentur, & quò plus laudis meretur, eò difficiliora sentiet, qualia bene merenti perrumpenda sunt. Profectò mentem laude reverâ dignam reddere non est, nisi tantum attentionis laborisque adhibeatur ad explendos omnes cognoscendi appetitus, atque ejus asperiora polienda, tumentiaque dein omnia deprimenda & vitia castiganda, ut vanitas rarò locum in mente probè cultâ, scientiâque rerum ditatâ inveniat. Quòd si fortè in præclaris viris hoc vitij homines falsò conquerantur, & quidem plerumque (ut fit) omnibus sine ullo discrimine impudent, iidem ferè sunt, qui invidi, simul ac ignavi viam sibi apertam nullòque negotio monstratam volunt ad sapientium templorum adyta; ac honores illos acquirere student, quos quidem adire hisce solis fas est, qui à naturâ pulchrioribus animi dotibus ornati assiduos cogitandi labores feliciter perferunt. Tales quippe (ut jam dictum est) præclaros eruditione viros tanquam arrogantes aut vanos notare semper soliti fuerunt

erunt. Hoc sanè invidiæ genus est, quod intellectus prænobilis pretium indicat, ubique ea conflatur. Hujusmodi verò illustres viri & planè heroës si invidentiâ popelli perturbentur, exinde discere possunt perfectam judicis maturitatem se nondum attigisse, verùm curâ ulteriore opus sibi esse, quâ & radices hujusce vanitatis præcidant divellântque.

Neque certè hîc prætereundum, quòd nulla facultas fortiori indigeat pectore, ut ad maturitatem justam perducatur, quod si desit, fructus ejusdem velut immaturi, & acerbi aut miti sapore indotati evadunt: Unde omnia dehinc difficilem redolent senectutem. Eadem etiam vix ad perfectam maturitatem evehitur, cui corporis organa eòusque sana non sunt, ut menti inservire queant. Hinc siquidem mens humili indolis forti affigitur, animique imbecillitati succumbit. Est enim ubi iudex æquam sortiri mentem nunquam potest, quin umbrâ periculi trepidet; nec quoniam tales affectus dominantur, sui esse juris ei omnino liceat. At si ætate corporis florente tam pauperis esse indolis cuivis contigerit, vix sperandum postea huncine ad majora comparatum

*In quali
indole.*

paratum iri, quum ex illo tempore meticulosi magis à naturâ fiant homines, quàm animi robore præcellant. Quod quidem in causâ est, cur juvenibus tantum ea laudatur, quæ animum adauget educatio; quoniam si hæc ipsa tunc temporis neglecta fuerit, posthac in vitâ robur istud minimè acquirendum videtur.

Comprobatio bonorum.

His autem supervenit magnus ille bonorum consensus, qui acta incorrupti atque omnia sani judicis probat: Consentaneæ quippe tali sunt eorum sententiæ, quibus facultatem hanc maturuisse palàm notum est. Is enim videtur illorum, apud quos judicandi potestas inclaruit, communis quidam sensus. Interea judicis celebris futuri indicium in omni ætate habendum est, si qui boni sunt recta, quæcunque dicit, arbitrantur: Nempe eadem facultas in pueritiâ atque in sequenti vitæ curriculo sibi constare solet. Quemadmodum Cyrus (a) puer hand dissimili judicio ludicra regis exequutus est officia, quo in adultiore ætate vera præstitit: Ideoque tam præcoci in-

(a) Justin, Lib. I.

genii primitias Astyages jure merito admiratus est, & non vanum futuræ illius gloriæ agnovit augurium.

Tempus autem, quando hæc facultas ^{Ætas,} plenius fructus edat, vix statuere fas est, ^{quando viget.} antequam ad eam, quæ proximè insequitur, ætatem deventum fuerit: Ubi affectus animi non eòusque æstuant, omniâque conturbant. Hic quippe melius consultitur, quam ardor haud ita dominetur; quumque ideo moderatiora cuncta placeant. Et enim extra aleam ferè posita est hæc ætas, quæ non huc illuc negotiosâ actione impellitur, qualis junioribus contingit, qui cum cœvis suis colluctari ferè perpetuò amant. Hinc itidem agitatio mentis non adeò vehemens aut præceps est; verum iudex æquâ lance omnia perpendere multò facilius potest. Ea siquidem ævi nostri tranquillitas ut plurimum videtur, quæ procellosæ tempestati paulò antè prægressæ succedit, nec tamen imbecillitate obsidetur, aut tantâ organorum debilitate laborat, quanta officio judicis minimè idonea est. Facultates hîc satis vigent, ac larga dein experientia varia, per quæ transitur, itinera monstravit; hîc tanquam in speculo quivis incertam negotiorum

gotiorum conditionem intuetur, eventusque rerum humanarum consiliorumque dubios. Hic, quoniam conflictus cum utilium tum cupiditatum semper in conspectu sunt, vicissitudines junioribus minimè expectatae non valde commovent; utpote quibus optima frequenter consilia immutantur. Unde oppositorum subinde ac planè repugnantium sententiarum morumque conciliatio, ac in unum aliquem scopum directio, id ipsum ferè est, quod hæc ætas ultro prospicere optat.

Atque increscit.

Increscit dein hæc facultas, prout aucta atque ampliata fuit priore vitæ stadio, & pro copiosâ experimentorum varietate, eaque in difficilibus majorisque momenti rebus, & ubi scenæ personis gravioribus impletæ causas dederint, quare ad nobiliora opera adhibeatur. Liquet sanè frustra eum fore, qui messem vel vindemiam uberiolem hoc vitæ autumno speraret, quàm pro sementis modo; imò nec ab hac omnino diversam aut genere aut utilitate ac præstantiâ.

Morbi ejusdem.

Observatum fuit antea, quo ritu imaginatio per omnia judicem imitatur, eamque

que malè habentem præsertim hujusce affectare munera, atque inde vanæ iniaginationis intemperiem minimè cum hâc facultate, modò integra sit, convenire. At verò ejusdem peculiare morbi amentia sunt ubi pravè, atque ex adverso insipientia ubi vix omnino judicatur. Quorum quidem priorem sæpe vehementia consequuntur symptomata, qualia dictis factisve notantur; in altero verò discrimen inter homines ac bruta animantia è medio sublatum videtur.

Ut iudex consummatus naturæ pressius *Signa eorundem.* vestigijs insistere, & ab ordine ejus stabilito non abhorre, verùm dignitatem suam juxta eundem conservare solet; sic etiam à moribus immutandis cavere, qui ad naturam tam propè accedunt, ut ab eadem non nisi ægrè separari queant. Ubicunque igitur hæc facultas integra manet, constans & perpetua cernitur voluntas singulos rerum ordines distinctos conservandi, prout consuetudine signati sunt, qualis legibus naturæ consona est, neque à communi iudicum oculatissimorum sensu aliena. E contrario autem si quis repentè longiùs ab hujusmodi consuetis moribus non datâ

P causâ

causâ abscedit, metuendum quidem ne mentis alienatio consequatur ; quoniam nil præter solitum est, quòd levis istiusmodi affectus sensim evadat periculosissimus. Atque ita sæpe evenit, ut, priusquam familiares insuetum hunc sensum notârint, morémque abnormem, quem mens hunc in modum induere sibi cœpit, isthic crescat, & in habitum deteriore confirmetur ; qui & nonnunquam radices in infaniam usque agit. Quapropter medicus ad sensum communem veluti normam respicit, à quo si quem videat parum deflectere, nisi præjudicijs abductum, aut perturbationis repente obortæ vi similive aliâ ratione permotum, huic non immeritò à mentis alienatione jam tum cavendum censebit. Eo enim temporis articulo auxilia perquirenda sunt, quoniam, modò id negligatur, exinde proluxa malorum series insequitur. Altera pariter datur suspicandi causa, si quis decencia omittat, maximè ubi is, qui male sanus creditur, antea totus in illis fuerit ; sicuti etiam quum recentium nugarum quivis fatagat, in quibus tanquam magni momenti rebus versatur. Talia sanè iudicem jam laborare frequenter ostendunt, eatenus scilicet, ut auctoritate suâ spoliari, atque

ad

ad
que
mor
dign
quid
cedit
bitur
risve

Q
ribus
signit
capti
solut
ensiu
mula
lavit,
naret
tati
vare
isset,
autem
vel ce
patria
mè u

(a)

ad sese minimè digna ac indecora deduci queat. Profectò nil longiùs ab hujusmodi morbo abest, quàm ut judicis auctoritas dignitasque integra conservetur; ac quicquid ad contemptum ejusdem propiùs accedit, id omne ad malè sanum itidem habitum tendit; nisi aliquid consilij graviorisve causæ ei subsit.

Quoniam autem hoc morbo affecti à moribus populi recedere consueverunt, qui insigniter in hosce peccant eà de re mente capti fuerunt habiti, taliùmque ritu legibus soluti. Unde Solon celeberrimus Atheniensium legislator, amentiam prudenter simulans, reverentiam legum minimè violavit, dum abrogare quandam ex ipsis conaretur, quæ publicæ tunc temporis utilitati adversabatur; atque ita patriam juvare ausus est, quamvis lege cautum fuisset, ne quis id operis aggrederetur. Est autem hoc (ait (a) Laërtius) ipsius factum vel celeberrimum. Quum de Salamini, ipsius patriâ, inter Athenienses & Megarenses ferme usque ad internecionem armis dimicatum

Exemplum.

(a) In vitâ Solonis.

esset, multisque cladibus acceptis, capitale apud Athenienses esse cepisset, si quis legem de vindicandâ insulâ ferret; sollicitus Solon ne vel tacendo parum Reipublicæ consuleret, vel consulendo sibi noceret, subitam sibi dementiam simulat, cujus prætectu non dicturus modò prohibita, sed & facturus erat. (a) Deformis habitu more vecordium in publicum evolat, factoque concursu hominum, quò magis consilium dissimulet, insolitis sibi versibus, per preconem suadere populo cepit quod vetabatur, omniumque ita animos cepit, ut adversus Megareses bellum extemplo decernerent, insulâque devictis hostibus Atheniensium fieret.

(a) Verba Autoris sunt. Οὗτος σεφανυσάμενος εἰσέπεσεν εἰς τὴν ἀγορὰν quæ habitu non tantum deformem, quantum à communi sobriorum more in forum prodeuntium abhorrentem, scilicet coronâ redimitum sonant; Coronâ verò forsan tali, qualis Bacchantibus solennis, vel etiam compotioribus in usû erat; ita ut similem ebrietatis fingeret furorem. Quasi scilicet latantium potiùs quàm tristium sibi habitum indueret. Quod magis signatè quàm Plutarchus; cui πῖλον τέμνεσθαι, Pileolo amictus; tanquam malè duntaxat sanus dicitur.

Verun-

Veruntamen de hisce prolatam à vulgo *Non ad-*
sententiam minimè comprobandum ; quip- *mitten-*
pe quod nimium consuetudine, rectane an *dum vulgi*
prava ea sit obstrictum liberè philosophari *judicium.*
nesciat ; quin & ipsos philosophos sapientiæ,
velut insanix, arguat. Quocirca quod de
Hippocrate proditum est, eodem quidem
medico non indignum videtur ; qui, quum
ad Democritum tanquam insaniâ laboran-
tem, popularibus ipsius Abderitis iudicibus
accerseretur, primùm hærebat, (a) morbo-
ne Democritus laboraret, an ipsius concives
errore decepti essent. Dein postquam con-
venisset, ipsumque philosophum specimina
edidisse accuratæ suæ diligentix coram ob-
servasset (uti refert (b) Athenodorus) ad-
miratus est.

Ex alterâ autem parte morbi interdum *Inscrip-*
eo tendunt, ut hancine facultatem ever- *tia.*
tant, ejusque auctoritatem prorsus aboleant ;

(a) Εἴπερ δὴ καὶ τῷτο νόσος ἐστίν, ἀλλὰ μὴ ἀπάτη
συγκιιάζεσθε. Ἐπιστολ. Ἱπποκράτους Ἀβδηριτῶν τῇ βελῇ
καὶ τῷ δῆμῳ.

(b) Apud Laërtium in vitâ Democriti.

quo pacto evenit, ut vix ulla rationis vestigia reperiuntur. Quod quidem ex imbecillitate hujusce facultatis oritur : ubi inter homines & bruta animantia maximum discrimen situm videtur. Proinde hoc casu, ipsis commodè exercenda adhuc restant organa, qualibus bruta nobiscum communiter utuntur, qui quondam rationis etiam participes fuerunt : Adeò ut speciem solam jam extrinsecus humanam gerant ; mente verò haud quidquam homine dignum ostendant. Atqui qualiscunque sit iste casus, eorum attentionem meretur, qui in arrogantiam atque morum insolentiam proclives sunt. Talibus siquidem natura spectaculum exhibet, atque invisam istam rationis inopiam tanquam monimentum erigit, ubi adhuc viventi mens quasi sepulta jacet : Nimirum ut quanti sit sapere, ex visâ insipientiâ, homines æstiment, & cognoscentes quantum decoris vigenis mentis bene sanæ imperium corporis facultatibus superaddit, se eidem submittere studeant.

CAP. XIV.

De Ratiocinatione.

ERCEPTIS singulatim rebus ac dein inter se collatis facultas iudex aut decernit hæc

*Quale sit
ratiocina-
ri.*

à se invicem per omnia discrepare, aut aliquid designat secundum quod sibi convenientia videntur. Illis interim prolatis sententijs mens idipsum perspicit, habetque veluti modulum, ad quem cæteras exigat; unde constat, quousque diversæ sunt, ac quàm prope se invicem accedunt. Quod quidem facilius apparet pro moduli aptitudine, quo ad hanc operam utitur, & per quem experiri queat, quàm longa latave aut ampla hæc vel illa res est.

At si nihil rebus commune habeatur, idipsum in usum ducendum, quoties de alijs

*Simplex
ratiociniij
genus.*

alijs affinibus congeneribúve his aut illis rebus de quibus sub iudice jam lis est, differere opus est, quòd scilicet nil commune intercedat. Quale ratiocinij genus simplex à venatoribus tributum est canibus suis, dum ex tribus vijs in conspectum venientibus, per quas ferus transire potuerit, duabus nares indagatrices admoveant; ac si vestigia nec hîc nec illic redolent, per tertiam, quæ sola reliqua manet, intentatam fidenter transcurrere soleant: Quasi ex tribus duabus demtis, tertiam sine controversiâ ingredi nôssent.

Ratiocinatio vix alia à numeratione.

Itaque prout mens res esse diversas, vel easdem ac alias decernit, sic etiam rationes earum ex illis infert: Quo pacto evenit ut ratiocinia ab hoc ipso fonte oriantur, quòd rem unam ac dein alteram ex illâ cognoscat: Quod sanè vix aliud videtur, quàm numerare. Unde liquet hanc facultatem à numero petere non modò vires alijs demonstrandi, sed & ab eodem satis agnito pendere, ac primariò exinde deduci. Ad quarum proinde singularum notitiam spectat causas advertere, ex quibus inter sese discrepare vel eodem modo habere notum sit; quoniam ratiociniâ hisce tanquam fundamentis

damentis innituntur, neque pluris valent, quàm causæ res ipsas internoscendi exhibent. Non enim ad hasce spectant, quæ in rebus sitæ sunt, sed quatenus ipsæ cognosci possunt. Quapropter rationum series irrita est, ubi causæ cognoscendi ad omnes argumenti partes non pertingunt & comitantur : Idque quia de rebus disceptatur, qualiter cognosci possunt, non verò quatenus naturam sensus nostros fugientem, cujus indicia eadem nullatenus præbent, in se complectuntur.

Propterea ratiocinatio bene habet, dum secundum judicia veræve aut etiam falsa colligit, quæ jure exinde sequi patet. Unde ratiocinandi facultas officio suo ritè fungi potest, etiamsi judex in errores digrediatur. Enimvero insanus ille, qui in Piræo Atheniensium portu omnia mercatorum navigia mercēsque inibi contentas ad sese jure pertinere decreverat, tametsi pravè rem intelligeret, atque in errore versaretur, id tamen ratus proculdubio non sine causâ inferre potuit, sibi et tantum divitiarum possidenti licere hisce tanquam suis uti fruique. Quòd si errores judiciorum in hanc itidem facultatem transeant,

Non alia
à judicijs
repetitis
aut suppo-
tatis.

atque

atque illis consentanea inferantur, veri simile videtur, sicuti priùs observatum est, non esse alia hujusce facultatis atque judicis organa; verùm quod consequitur esse ejusdem facultatis exercitium, denuo vel sæpe numero repetitum. Nempe primum fertur sententia, cui altera subjicitur; & in utrâque communis quædam mensura cernitur, quæ, dum ad duas res cognoscendas adhibeatur, indicat priorem posteriori quodantenus parem vel imparem esse. Quo pacto evenit, ut tertia iterum feratur sententia, quæ in se complectitur judicium eorum, quæ cum mensurâ collata singulatim fuerunt. Inferre igitur nihil aliud est, quàm decretum condere de duobus, quatenus cum tertio tanquam modulo conferantur; qui dein sæpe usurpatur, prout inter homines commercia exercentes norma aliqua ad determinandum ea, de quibus hæc demtâ ambigeretur. Nec proinde opus est multiplicare facultates, ubicunque ex varijs affectibus aut etiam muneribus eas plures esse minimè patet. At enim functio inferendi unum aliquod amplius judicium ex duobus præmissis non magis aliena videtur à prioribus, quàm accuratior inspectio à simplici intuitu, aut ad summum

summum ab ipso, qui ope tubi optici vel perspicillorum curiosius peragitur. Usu interim atque experienciâ crescit ratiocinandi potentia; ac peritiam facilitatêque, uti & acumen ac celeritatem adipiscitur; atque in aliquibus multò vegetior est quàm alijs, utrùm propter organa ipsa vel peculiarem quorundam naturam, quæ miram perspicaciam ijsdem cum temperamento æquabili tribuit. Quod ipsum cùm in percipiendi tùm decernendi facultatibus apparet; quibus tamen vis imaginandi non eatenus floret.

Quinetiam adeò acutum percipiunt non nulli, tàmque impatientes satis longæ attentionis sunt, ut ratiocinari cum certitudine vix liceat, aut saltem non nisi ea intueri, quæ primâ facie considerantibus sequuntur, nec omnino quæ serie prolixâ ex causis varijs deducuntur. Hujusmodi ferè vulgaria sunt ingenia, quæ rebus humanis instanti temporis articulo utilia prospicere consueverunt, quibus tamen rationum momenta accuratè perpendere non licuit. Et quidem bene rebus in universum sic consulitur, ut non semper ad futuros è longinquo eventus respiciatur, nisi ab hisce
qui

*Quidam
laboris ra-
tiocinandi
impatientes.*

qui clavo assident, & quorum est pericula omnimoda; ut vitentur, considerare; quum ob situm celsiorem non angustis finibus, ad instar inferioris subsellij nautarum, prospectus circumscribantur. Enimvero non est cujusvis, modò pervideat, futuris optimè prospicere; tanta sunt rerum certamina, quæ nunc instituenda & provocanda majoris emolumenti aut futuræ securitatis gratiâ; nunc omnino fugienda, propter discrimina, quæ in ipsis negotiorum conflictibus tractandis perito oculo nuda & aperta conspiciuntur.

*Progressus
ratiocina-
tionis à
numero
noto ad
ignotum.*

Ut autem omnis scientia pariter atque sensuum externorum perceptio, radicem figit in unâ eadèmq; rerum cognitarum naturâ vel divisâ & distinctâ, ita omnis ratiocinatio à numero cognito primis initijs ejusdèmq; genere noto vel indicato procedit, & continuo progressu firmatur; ac singuli in ratiocinijs errores exinde contingunt, quòd ad idem unicum vel eadem plura, prout diversum numeri genus constituunt, ratiocinandi ordo non respiciat, verùm huc vel illuc deflectat integra rationum series, aut catena quædam ex illis, quæ seriem absolvunt. Quemadmodum
cùm

cum tertium illud cujus operâ ostenditur, quâ ratione res duæ ad se invicem habent, aliquando latiùs aliquando angustius intelligatur, prout idipsum diversum est fallacia in ratiocinantem incidit. Nec aliud fit quum exemplum vel aliquid simile proponatur, quod sanè pro eodem non ultra habendum, quàm ejusdem imago esse cognitum fuerit.

Quo pacto fallacia ratiocinantibus eodem *Fallacia* ferè ritu imponit, quo præstigiatores visus *non aliter* decipiendo solent; nam tertium illud clanculum *quàm præstigia.* subducitur, aliudque in ejus locum tanquam idem substituitur, ut ab ijs, quæ clara sunt, ipsa per sese (monente (a) Cicerone) quasi præstigijs quibusdam & captivonibus depellamur. Animadvertere verò est versutos doli artifices rarò æquè fallere potuisse, ac quando socios concilient, fœdusque paciscantur, cujus virtute mens suspicax undique obsideatur, ac communis sensûs speciem induta fraus valentiùs deludat. Ad eundem sanè modum fallacia veri optat speciem, induitque icto quasi

(a) Acad. IV.

foedere cum imaginandi facultate aut animi affectibus; ac dein eorum operâ huic mentis facultati imponit. Quod quidem nullo ferè negotio fit, si res ipsæ ejusmodi sunt, de quibus in utramque partem vulgò differitur, ubi ratio nec verum nec falsum evincit. Hic igitur curæ esse debet, ne nihil intersit; vel, quod eodem recidit, ne mens ipsa antea in partes alienas discedat.

*Maxima
certitudo
ubi nullâ
refert.*

Quâ de re evenit, ut ibi maximâ cum certitudine ratiocinandi facultas inferre concedatur, ubi argumentum planè exors est ejus quod hominum intersit. Id quod in contemplationibus accidit, ubi verum apparet sejunctum ab utilitate. Quemadmodum in eâ disciplinâ, quæ numerorum potestates contemplatur, ac dein easdem clarè demonstrando ad negotia adhibet, litésque adeò dirimere supra omnia cætera apud homines valet.

*Illatio ge-
neris uni-
versi vel
singularis
rei.*

Porro hoc quod infertur vel in universum judiciorum genera regit, vel rem aliquam solummodo singularem; prius, quandoque certò de toto rerum genere constitit, longè anteferendum est posteriori, quòd,

quòd, dum unicâ re continetur, ad fines scientiæ ulteriùs proferendos conducit. Ad hunc modum iudicium deducitur in Analyfi numerali, quod ad plura extenditur, quæ ope ejusdem præcogniti intelligi possunt. Adeò ut norma fiat, secundum quam multa reguntur, & quæ demum ipsa adhibenda est, dum mens ulteriùs verum falsúmve investiget. Sic unicâ re cognitâ tota ars extruitur; veluti ex theoremate, quod Pythagoræ attributum est, norma illa Arithmeticæ, ex quâ Multiplicatio progredi solet, præstituitur.

Quo quidem modo iudicium prius ad *Series illa-*
alterum inferendum conducit; ac dein plu-
tionum.
ra ordine suo seriatim sequentia cognoscendi causæ evadunt. Verum sanè est, falsum ubique admissum posse hanc seriem interrumpere, ac dein de sequentibus nil certi exinde constare: Nec dubitandum quin ex varijs rerum generibus, earúmque ratione multiplici, sæpe aliquid incerti & confusi irrepat. Neque verò id mirandum, quando negligentia parum aut incuria, in rationum serie catenam aliquam non satis advertendo, ut id operis inconfectum sit efficere valeat. Quale profectò etiamsi in-
cla-

clarissimos caderet, non tamen ad contemptum eosdem devocat; utpote qui plurima castigârunt, non tamen omnes omnino mendas perviderunt. Nempe non modò humanum est errare, verùm ex erroribus plures rectam invenerunt viam, quàm ex veris præcognitis. Quinetiam ex autorum celeberrimorum erroribus illud liquet, quàm non sit judicijs fidendum: Ast si judicia ad examen crebrò revocata perpetuò inter vera recensentur à iudicibus incorruptis, qui & fontes ipsos, unde depromerentur, adierunt; talia falsitatis arguere eâ solâ de causâ, quòd homines autores essent, ideòque falli juxtâ cum reliquis possent, nil sanè hocce fidei detrahare debet, at eosdem peracuere, quòd rectiora prodant iisdem quæ convellenda censent.

Ratiocinandi opus præstantissimum.

Clarè disciplinas dictis scriptisve tradere consummatissimum est mentis eximiæ opus, neque eò quòd, ut jam dictum est, in errores proclives sint homines, contemnendum est; at potiùs honor ijs debetur, quorum plura nitent, verisque haud absimilia sunt. Profectò erroris genus habendum est, si aliquid proferatur, quod ad accuratissimas dicendi scribendive normas non quadrat;

quadrat; adeo ut deficere itidem inter errores haberi queat; perinde atque falsi specie decipi. Veruntamen qui censet accusandos ideo mortales, qui pulcherrima quæque omnibusque numeris absolutissima vix edunt, nã ille iniquum in humana omnia iudicium profert, atque indiciorum, quæ alijs postea fiunt, momenta haud satis perpendisse videatur. Gradatim quippe ad notitiam veri falsique quasi per scalam conscendere ratiocinandi facultas consuevit; & minutissima sæpe ab imperitis tradita indices maximorum deprehendit. Quod quidem abunde patet ex disciplinarum historijs; & quàm parvis primùm elisis scintillis radiantia earum lumina omnium ferè oculos, longè latèque procedente tempore percellerent.

Denique quòd tantum seriò naturam perscrutantibus innotescat, hanc ipsam attentè considerantibus magis incredibile videri par est, quàm quòd erroribus ratiocinandi facultas obnoxia sit. Tam tenuibus enim fibris organa ejusdem contexuntur, & tantà subtilitate dotantur, quanta varijs rerum generibus congruè adaptetur, quòd liquidius earundem species percipiat, offe-

Q

rätque

*Errores
quantum
licet edo-
cendi.*

râtque sinceras judici; ac dein tam præclive est hominum ingenium maximè omnium à labore mentis improbo in id, quod corpori volupe est; & viæ, quæ in falsum ducunt, tam undiquaque patent, facillimèque aperta omnibus obijciuntur, ut quâ re aliqui permoti verum per ævi sui spatium exquirere possint audeantve, nisi purâ mentis nobilitate atque invictâ ipsius fortitudine, idipsum pro miraculo meritò ducendum sit. Enimvero illi, qui aut per prolixam annorum seriem hisce studiis assiduè incumbere dedignantur, aut clarissima seculi sui judicia cum vetustissimis conferre minimè consuêrunt, opinione hominum forsan clariore, non ratiocinijs acutiores aut circumspicientes, neque firmiores constantioresve aut saniores esse possunt.

*Idem mor-
bi hujus
æque ju-
diciis fa-
cultatis.*

Sicut autem ratiocinandi facultas judici coarctata est, ita etiam eadem patitur. Attamen ut ex numerandi potentiâ modo sibi peculiari pendet; robur ejusdem perinde atque imbecillitas maximè æstimanda sunt ex eo, quod numeros calleat, aut calculorum discrimina prorsus nesciat. In hunc modum debilitas cuiusvis notissima est, si quando primariam numeri distinctionem

superior

ni-

minimè teneat; vel simplicissimos duntaxat
numeros, non verò compositos aut invo-
lutos jam recenseat; veluti si summam
colligere, aut eandem in partes resolvere
inferiores nequeat. Quin & in deterius
ruere tunc censenda est, quam neque vim
numeri in rebus sentiat, quæ apud homi-
nes maximi valent; quales quidem sunt
nummi epismodi, quibus populares uti
frequentissimè solent. Hinc quippe pa-
tebit memoriam, quæ tanquam fundamen-
tum utrique facultati substernitur, valde
deficere, perinde atque hanc & illam esse
infirmissimam.

C A P. XV.

De retrospectiendi & recognoscendi facultate.

*Jus hujus
facultatis
in cæteris.*

PERVENTUM jam ad mentis arcemne dicam? an speculam? Unde nimirum cæteras facultates lustrat, iisque invigilat, errores inibi commissos reteggit, eosdémque corrigendi, atque in ipsas animadvertendi jus potestatemque obtinet. Quippe isthæc in percipiendi, imaginandi ac judicandi facultates, earumque actiones, simul ac in memoriam resque ibi retentas inquirat. Dein eo perspecto, quo pacto se habent, animadversiones suas, castigationes aut confirmationes singulis adhibet; & ex collatis istiusmodi sententijs nova quædam sancit, præteritis interdum penitus repudiatis, interdum emendatis, atque ad normam sibi propriam exactis

revo-

revocatilque. Atque hinc, tanquam suprema ibi sita esset jurisdictio, non datur ad alium ultra judicem provocandi licentia; at si recentia & nondum audita ad hunc judicem deferantur, eandem denuo causam cognoscere idem potest, suamque prius latam sententiam convellere. Quod ut quibusvis accidit, sic nemini magis, quam cui anni longum rerum usum permiserunt, ac cui diuturna æquæ mentis sanitas ostendit, quam parum fidei rerum speciei præbere fas sit; & quantum commodi ex erroribus castigandis, omniâque mentis suæ uti & aliorum operibus ad amissim revocandis provenire solet; ex quibus omnia fermè judicia, quæ in secula durant, ortum ducunt.

Vix autem initium capit hæc facultas auctoritatem exercendi nisi datâ quâdam suspicandi causâ; unde dubitare licuit, utrum falsi aliquid subesset. Hinc nascitur quæstio, an rectè res habeat, vel error obrepserit: Ac proinde si erratum fuerit, ulteriùs quæritur, utrum in rebus percipiendis, an post eas jam perceptas commissus fuerit. Quoniam dum perscrutari videtur, singula retrospicienda sunt; ad

Ex suspitione oritur ejus exercitium.

quod peragendum sæpe utitur non hiæce
solis, quæ de alijs decreverit, verum etiam
quæ ratiocinijs varijs in hunc usum colle-
gerit, ad retegendum ubivis latitans fal-
sum, illiusque admittendi causas. Ex qui-
bus omnibus simul adhibitis rem saltem
totam recognoscit; ac tandem vel facul-
tatibus, munijs ipsarum ritè peractis,
utpote ad talia idoneis fidem habet,
vel de hac aut illâ adhuc ambigendum
censet.

*Tardè ma-
turefcit
crescitque
inquirendo
in facul-
tates sibi
subjectas.*

Itaque hæc facultas non nisi tardè crescit,
ac serò ad maturitatem pervenit; quippe
quæ magis atque magis cauta esse ex diu-
tino variòque rerum usu ediscit. Hinc
enim quàm obnoxia ipsa sit errori fre-
quenter notavit, &, qualiter singulæ sibi
subditæ facultates habent, accuratè rescir-
vit: Scilicet an hæc nimis celeriter, tar-
diùsve quàm par est capiat; an facie te-
nus ac desultoriè oculis mentis percurrat;
an etiam, quando nil præter speciem ma-
nia contineant, in ipsis aliquid amplius
spectando operam perdat: Utrùm imagi-
nes rerum præve effingantur, adeo ut um-
bra sæpe pro imagine ad vivum delineatâ
obtrudatur; qui fit ut imperfectum aliquid
pro

pro opere absoluto habeatur; aut, quod alius cujusvis simulacrum est, pro alio dissimili menti objiciatur: Num itidem imaginatio res, prout in naturâ existunt, exprimat, an pervolitando ex varijs peculiâres desumat colores, atque ex iisdem monstra, quorum partes malè cohærent, compingat. Quomodo deinde ipsa decernendi facultas afficiatur; spēsne vel metus magis votis & consilijs ejusdem dominari consuevit: An pectus attollatur fallaci prosperorum gaudio; aut felicitis eventus desperationi cedat. Unde haud satis promptè vera, quæ adsunt, amplectitur; veravè, quæ futura sunt, sibi promittere audet: Unde etiam iniquus sibi iudex hæc facultas videtur, studio quovis, cui dedita est, corrupta.

Porro de ratiocinijs quærit, an observatis à se malè quadrent; atque si id fiat, an imaginandi pleraque sint opera, potius quàm ex rebus ipsis oblati oriunda. Quippe pari modo alios forsitan deceptos recognovit. Quo dein fit, ut per talia incerta aut dolosa securior hoc tempore incedat? Num hoc ipsum fiduciæ suæ, ac temeritati debeatur? An sibi plus nôsse concessum fuerit,

*Etiam in
ratiocinia.*

fuerit, propter quasdam peculiare, quis fruitur, dotes, ad quas exerendas felices plurimum occasiones contulerint? Nempe cuncta ejusmodi assidue secum mente revolvit, qui fidelis sibiomet omnino esse velit, quique quam curta vel larga sit sibi supellex, reputare constituit, atque hanc facultatem excolere, adaugere ac ad summum evehere optat. Enimvero tantum est hujusce facultatis momentum, ut quam maximè contra isthæc, quæ blanditijs inescare, aut dolis irretire queant, munienda sit, ut liber animus sincerè sententiam proferat imperturbatus, ac clarè res eoràm apertas intuens in ratiocinijs rectà pergat vià.

*Assimila-
tur ætheri.*

Idcirco non ineptè hi, qui hominem mundo assimilârunt, hanc facultatem ætheri comparârunt; ubi extra crassum vaporibusque inspissatum aërem, regionem nebularum nubium atque exhalationum, ventorumque simul ac meteororum imperium, cœli facies perenni effulgens luce, perpetuòque aperta & serena conspicitur.

Cujus

Cujus quidem facultatis nobilissima dos est prænoscere, qualia ex naturis rerum oritura sunt; eaque, antequam contigerint, prælagire. Quod ipsum in Promethei fabulâ antiquissimi Græcorum sapientes docuere; qui Minervæ operâ in cœlum sublatus, igne domo æthereâ subducto luteum suum hominem animavit; ac proinde insidias formidans munus pyxidis, morbis malisque alijs repletæ, rejecit: Qualis dein Epimetheo tradita est, qui ingenio consilio ac prævisione carente præditus erat; quique fatali aperto vasculo in finium transformatus poenâ ipsius patefecit, quantum singularis animi prudentia ab æmulâ illâ vi ingenij abesse solet; quantum nimirum humana ab ejusdem imitatrice bruti illius natura. Nil ergo miri, si sapientes hanc præcognoscendi facultatem colere aggressi fuerint; qui sanè mentem futurorum scientiâ, nec solum præsentium præteritorumve ditare audebant. Atque uti in alijs disciplinis se plurimum posse nonnulli experti fuerunt, ita in ipsis quæ ad humanam spectarent naturam, assiduam adhibebant vigilantiam, ut medicina, quam adornabant, præsentendi virtute incla-

Prænotia
huc spe-
tat.

inclaresceret. Inter quos senex ille Cuius
eminebat, quum (ut (a) ait Celsus) recen-
tiores quoque medici, quamvis in curationibus
mutarint, tamen hac [instantis valetudinis
signa] illum optimè præfagisse fateantur.

Et quæ
ratione.

Interea quamobrem huius præfagiendi
facultatis incunabula intra retrospectiendi
pomœria sita esse indicantur, atque ad ip-
sam pariter pertinere, ex Scythæ illius hi-
storiâ discere est, qui, quando vulgus se-
cum solis radios, quum primum oborire-
tur, discernere ex more apud eos obtinente
conaretur, ideoque orientem prospecta-
rent, in opposita montium juga oculos
suos flectebat; eorumque altissima, prius-
quam circumstantes solare corpus videre
possent, radios ipsius illustrantes respexit.
Pari nempe ratione ea mentis nostræ fors
videtur, ut sæpe numero præsentia com-
modius ac certius in speculo præteritorum
videat; at futura semper non nisi inibi de-
lineata intueatur. Quale certè speculum
experientiâ poliri, atque in usus varios
adaptari queat. Quod tamen ut ad amuf-

(a) In libri secundi præfatione.

sim respondeat, (quid enim in allegoriâ progredi vetat?) tumentia omnia in facie ipsius speculi prorsus exæquanda; & quæcunque vitrum in bullas instant, aut aliquatenus ab æquabili planitie deflectunt, ea profecto impediunt, quò minùs futurorum perinde atque instantium fida exemplaria prodantur. Quò quidem spectat monumentorum historiæ suavis utilitas; quorum laudes ore omnium celebrantur, quicunque in vitæ curriculo aut feliciter impetum illustris naturæ regere cupiunt, aut quidnam ex suis alienisque rebus gestis commodi vel incommodi futurum sit, præscire optant.

Nimirum ea præclaræ ac bene sanæ mentis conditio est; ex quâ totius integritatem cognoscere atque æstimare licet. Si quidem quanto feliciori æquiorique acumine animadvertendi opus peragitur, aut quanto longius à recto abest, tanto accuratiori omnium facultatum sanitate atque præstantiâ mens beatur. Ubicunque enim hæc facultas munere suo fungitur, cæteræ inferiores, quantum in se situm est, ostendunt: Hæc quippe non nisi earundem virtute inclarescit; iisque deficientibus & ipsa

Ex ejusdem sanitate colligitur sanitas totius mentis.

sa jacet. Hunc in modum gradus subtilitatis atque celeritatis percipiendi in animadversionibus notantur; sicuti & quàm fida fallâxve sit memoria; quàm vivide delicate & ad amussim opera sua effingit delineâtque imaginatio, aut quàm insigniter deerrat; quantum judex valet; ac denique quàm perspicua vel incerta ac fallacia sunt ratiocinia.

*Hic fita est
conscientia.*

Ex hujusce autem facultatis exercitio oritur recti pravique conscientia; ac proinde si posterius sibi conscit, hoc ipsi dolet. Qui quidem dolor remedium petit, reversionemque ad integritatem; ideoque secundum naturæ ordinem dolor poenitentiae præcedit resipiscentiam. Exitus itaque pravi conscientiae consilij mutatio est: Unde hanc tanquam cynosuram homines meritò respiciunt. Quapropter hæc facultas, quatenus ad facienda spectat, eademque dirigere apta nata est, nomine Intellectûs Prædici appellata est. Idipsum interim à Græcis denotatur duobus istis nominibus, quorum unum dolorem (a) poenitentiae ex pravi conscientia, alterum verò mentis (b)

(a) Μεταμέλεια.

(b) Μετάνοια.

con-

consiliique mutationem insequentem exprimit.

Hinc igitur medicus indicia colligit fide, *Indicat bonum.* mentem malè sanam ad integritatem reversuram, dum hujus facultatis vim atque auctoritatem renascentem videt. Ex quo frequenter affluxus lacrymarum saltem paroxysmi, si non ipsius morbi, solutionem promittit, ac sanioris futuræ mentis sæpe prænuntius est. Rescire quippe incipit mens, se à celsâ istâ & imperturbatâ regione in inferiorem mersam fuisse, non verò talem, qualis dignitati suæ conveniat.

Ut à suspitione hæc facultas primo ad *Morbi.* munus obeundum excitatur; sic etiam pro genere vel gradu ejusdem fortiùs aut segniùs irritatur. Duplex autem suspitionis genus est, pro vario fonte, ex quo effluit, nempe admiratione, vel metu; utrumque itidem gradu diversum est, prout sibi objectum melius vel pejus prævidetur. Propterea quum suspicio non omnino expergeficiat, nulla dein animadversio; verum omnia judicijs verisne aut rectis; an falsis aut pravis reguntur. Hinc erroribus judicis
mi-

minimè castigatis, malus ejusmodi habitus hanc facultatem adoriri solet, quo ex defuetudine profecto alia quævis laborare consuevit: Qui dein habitus nullo juvante obfirmatur. Ex alterâ verò parte suspicandi quardam licentia obsidet; unde suspicaces eousque homines evadant, ut inter symptomata infaniam ad hanc facultatem pertinentem præcurrentia jure ipsamet retenseatur. Inter utrumque autem affectum interjacet legitima illa suspicandi libertas, quæ menti bene sanæ competit; quæ exinde judicis peccata frequenter sibi conscit, eadèmq; ad veri rectique normam componere ac emendare legibus studet. En sanitatis pomœria! En loca extra hanc posita latè patentia, qualia præfinire non est, per quæ morbi spatiantur! Quòdque igitur illa extenduntur, antequam ad morborum fines perventum fuerit? Ut hoc quæsito satishat, tales medico notas servare æquum est; ut, si quis de conditione suâ aliena omnia comminiscitur, hominum verò communia negligit despicitve; & si hæc commenta mores illius regunt, qui dehinc sorte suâ minimè contentus vivit, at supra se longè sita innotetur expetitque; is, sanè appetitus in mor-

morb
ducit
hujus
desin
Phæd

In
Et ta
Rugo

Inter

Illi n

Majo

Quis

Noro

Inflan

Hic

que

hoc

invic

Judi

tri n

tres

tura

quan

morbidum ut plurimum recta habitum
ducit, ac tandem in infaniam, nisi frenis
huiusce facultatis aliquando coërcetur,
desinit. Quò pertinet Æsopi fabula verbis
Phædrianis tradita;

In prato quodam Rana conspexit bovem,

Et tacta invidia tanta magnitudinis

Ragosam inflavit pellem: tum natos suos

Intervogavit, an bove esset latior?

Illi negarunt. Rursus intendit cutem

Majore nisu, & simili quaesivit modo

Quis major esset? Illi dixerunt, Bovem.

Novissimè indignata, dum vult validius

Inflare sese, rupto jacuit corpore.

Hic quippe autor exemplo ranæ, quæ ubi-
que personam vulgarem inopemve sustinet,
hoc vitij ejusque non insolitum fontem,
invidiam scilicet longè potentioris, aperit.
Judices sunt nati, qui, quod viderunt, ma-
tri nudè adulationis nescij retulerunt. Ubi
tres indicantur termini, vel illi, quos na-
tura non coacta præstituit, aut quando vis,
quam ferre eadem potest, inferatur, vel hi
ultra

ultra quos ipsamet ferendo impar est. Nempe intra naturæ non coactæ fines viventi nil insanix metuendum; dum nullæ excursions in fines, citra quos natura substitit, periculo vacant. Quapropter nec sine suspitione gravibus de causis obortâ feliciter stadio vitæ decurritur; neque nimis huic genio indulgendum, quoties nulla detur suspicandi causa. Quoniam interim causæ suspicandi difficulter internoscuntur, gravesne an leves sint, ex earum proinde notitiâ discrimina inter homines abunde ortum ducunt. Nempe aliæ sapientibus, aliæ vulgo graves causæ sunt; unde profectò illi hoc secernuntur: Illi quidem in sua intus peccata animadvertunt, & assidue judicia corrigunt, atque altiora certiorave in dies pro pulcrioribus naturæ suæ dotibus expetunt; hoc verò religatum ad consuetos patriæ mores inibi, velut arbores solo suo, defixum hæret. Nec aliter pauci saniores à turbâ, quæ sanitate aliquatenus donatur, secerni solent, quam eo quòd nulla huic animadversio extra morem contingat, dum ipsis de judicijs suis vel alienis plerumque disceptatur, ac mos tanquam errorum vel parens patronusve habetur. Aliæ profectò, quod ad momentum

tum attinet, sunt, æternumque erunt
eruditæ causæ, aliæ vulgo; ac propterea,
quos hoc ipsum admiratur maximique
facit, iidem ab illis minimè eâ de re sa-
pientes habebuntur. Ac proinde medici
est utrumque diiudicare, ne dum è po-
pulo quosdam sapientiores à vulgi mo-
ribus abhorrentes videt, eosdem malè
sanis annumeret; aut dum sapientibus
consulit, eos dementes habeat, qui po-
puli moribus iudicia sua minimè omnium
regunt.

Sicut hæc facultas pro inferiorum inte- *Auxilia.*
gritate particeps & ipsa sanitatis est, quæ-
cunque easdem juvant, ipsimet pariter pro-
sunt; modò isthoc perpetuò intelligatur,
ut ordo naturæ inter eas accuratè servetur;
ex quo harmonia earundem istâ ratione con-
sistit, ut dum singulæ sanæ sunt, universæ
animadversionibus huiusce facultatis subji-
ciantur. Remedia verò fortissima desu-
muntur à duris adversisque rebus, magis
quàm prosperis; atque à parientibus do-
lorem potius quàm voluptatem: Quippe
quæ notas inurunt haud faciliè obscuran-
das aut oblivione delendas; atque men-
tem

tem, quæ earum reditum præsentit, suspicionem invigilantem tuentur. Ut verbo dicam; Quæcunque faciunt, ut mens corpori imperet, atque ut hoc alacriter eidem obsequium præstet, huic facultati malè habenti remedia tanquam præsentissima comparantur.

CAP.

CAP. XVI.

De mentis comprehensione ac captu.

RO organorum mentis vigore *Diversitas*
 vel infirmitate, ac pro eorun- *compre-*
 dem tono à naturâ cuique sorte *hensionis.*
 dato, comprehensio ejusdem vel
 ampliatur, vel coangustatur. Idipsum ve-
 rò est, quod captus nominari solet: Qui
 igitur in alio amplior, in alio contractior
 virtute ipsius fabricæ videtur, citra ratio-
 nes vim mentis promovendi, ejusdemque
 facultates excolendi. Ac præterea fabrica
 illa ex cujusque temperamento aut acuta
 aut hebes reddi potest: Unde compre-
 hensio ceu celerior & agilior, sive tardior
 ac remissior evadit. Dein accedunt institu-
 tio, doctrina, rerumque usus; ex quibus,
 si ritè adhibeantur, ad extremas, quas na-
 tura fert, comprehensionis metas undi-
 quaque perveniatur.

R 2

Pro-

*Clavio in
pueris.*

Proinde hisce constituitur discrimen illud inter singulos, quod cuique advertenti sermones factaque illorum abunde patet; at clarius per annos pueriles manifestatur, antequam vela sibi injicere solertia monuerit, & dum naturæ opera jaceant aperta, remque ætas incauta ac nondum callida palàm faciat. Quippe tunc temporis puer alius alium captu superare tam evidenter quàm robore corporeo observatur: Adeo ut quales pueri, tales quoad comprehensionem viri cernantur; præterquam quòd hæc ipsa crescat, ac maturitate magis pro suo cuiusque modulo vigeat; haud secus ac statura corporisque exteriori figuræ contingit. Enimvero prout diversa admodum ea est, si spectes magnitudinem, verum quoad naturam simillima perpetuò manet, quantumvis à pueritiâ tenuis & coarctatus primis initijs externorum ordo lineamentorum ad virilem ætatem dilatetur, imò & deinde æqualis postea ad se invicem eorundem habitus & textura in senectutem usque servari soleat; ad eundem etiam modum organa mentis interiora se habere vix dubitandi locus datur. Ac sicut hominis cuiusvis statura rarò ultra notos evehitur terminos;

minos ; mens etiam communes rarò metas excedere observatur. Et propterea captus hominum vulgaris mediæ ad instar staturæ assurgit ; & sunt, qui infra supràque hanc altitudinem vel deprimuntur vel ele-
vantur.

Interim comprehensio eorum, qui ad summum evehuntur inter homines fastigium, non eò usque pertingit, nisi omnium assiduâ facultatum mentis exercitatione, ac non nisi educatione accuratâ primùm fruat-
tur, posteaque laboribus perpetuis firmetur atque adaugeatur, & optimorum frequenter ingeniorum luctâ versetur, iisque quasi cotibus peracuta reddatur. Enimvero plures primam docti itineris viam rectè ineunt ; at infortunij si non opprimuntur, tamen divexantur, atque eorum vires in certaminibus sæpe cum rudibus atque perversis æmulum ingenij dissipant, perduntque subinde grandes melioris naturæ dotes ; uti & patria ipsorum luminaria amittit, longè latèque radios ejaculantia. Quinetiam si Herculeæ eòusque suppetant dotes, ut superstites fiant post hæc cum robustâ atque imperitâ aut hebetè sibi longum infestâ juventute luctas ; rei mox angustæ

*Qui exco-
litur.*

domi repagula obfistunt, & repetiti fortunæ adversæ ictus dejiciunt, aut blanditiæ hujus nimium secundæ frangunt corrumpuntve, cursumque eruditum inhibent. Verum si ex hisce mentis vegeta ac fortis comprehensio elucetetur, dein eorum repugnantia, quorum falsa aut saltem dubia pro certis haberi intersit, sæpe progressui adversatur. Quippe ita res habet, ut, licet plures fateantur se verum sincere amplecti velle, factis tamen iidem frequenter negent. Inde potentum sæpe numero obstitit auctoritas, qui aliena pro veris jamjam amplexi immutare opiniones suas non uerunt; at quasi falsum cum hæreditate conjungeretur, ita se ad simplices veri scrutatores habuerunt, tanquam hi novitatem introducere auderent, quandocunque, quæ sibi constitere, indicarent.

*Cultura
difficultas.*

Itaque non nisi paucissimi comprehensionem suam, quatenus extendi queat, norunt; quoniam tentamina subinde frustrantur, ac conatus irriti ideo, quia non licet esse tam acutis aut perspicacibus, nec, quantum mens sua capiat, prodere omnino tutum est; nisi ejusmodi temporibus, quorum rara felicitas fuit propter principum indolem

indolem verè generosam, qualia Tacitus sua esse sub Trajani auspicijs docet. Hæ interim facultates, quæ res modo tam amplo comprehendunt, plurimorum cap- tum eòusque solent excedere, ut vix ullos nedum rectos judices nactæ vulgarium ho- minum invidiæ obnoxia relinquuntur, qui dolum opponunt ijs omnibus, quicunque à partibus suis stare non videntur. Ex qui- bus omnibus non rarò evenit, ut compre- hensus, quantumvis fines eximiè prolati fuerint, nisi solertiâ æquè insigni semet tueatur, tanquam inutilis habeatur de- spectui, ac sæpe tanquam non innoxia dam- netur; unde qui eadem dotatur, hanc celare eâ de re cogatur.

Hiscæ autem præmissis veluti causis, qua- re comprehensionem hominum variam dig- noscere in singulis vix licet, & quâ ratione isthæc ad instar agri toti communis plebi minimè cultum exquisitum admittit; pro- grediendum ad ipsa fundamina, quibus in- nititur, ut exinde eruatur, qualis reipsâ experimentis adinveniat. Complectitur sanè hæc facultas cæteras omnes mentis facultates earumque dotes, videturque illa- rum veluti situs, &, quousque se porri- gunt,

*Qualis sit
compre-
hensio.*

gunt, terminos statuere. Prout igitur omnis notitia, præter eam quæ ad ipsas mentis facultates spectat, de rebus singulis eidem objectis provenire consuevit, comprehensionem humanam vix ultra hosce limites extendi credibile est. Neque sanè ex libris operibusve eorum, qui clarè rem exposuerunt, neque ex dictis facilius omnimodis aliquid ultrà videre, nisi adulationem pro veritate admittamus, contigit. Fuere profectò celeberrimi præteritorum seculorum viri, uti & nostri, qui plura prodiderunt cognitionis non vulgaris exempla, ratiocinissque scripta sua præclaris ditârunt. Sed si hosce taceamus, qui intelligi noluerunt, quibus igitur fides minimè exigenda est, vix quidquam protulêre, quod intra cancellos non continetur, quales facultatum prædictarum operibus atque exercitijs præstituantur.

*Fundamentum
certitudinis.*

Verùm quoniam Pyrrhonij alijs philosophis fidem detraxerunt, inque omnes eorum opiniones atque fundamenta inspexerunt, hoc operis ab illis confectum est, atque ex ipsis discere est, quare eorum sententias repudiare studuerunt. Illud siquidem ex Sexto Empirico patet, qui secta
istius

istius placita tradidit. Atque iisdem, quæ ipse objicit, perspectis, id demum manet veri falsive indicium; nempe quod sanis, qui res attentè sincero consilio advertunt atque clarè comprehendunt, illud verum aut falsum meritò haberi posse. Quod si res ejusmodi non tantam compleant summam, quantam aliqui volunt, isthuc forsan causis assignatis imputandum, non menti quasi ad comprehendendum ineptæ, aut pluribus impari, quorum cognitio ulterioris scientiæ causa esse potest. Nusquam enim, ultra quod hæ causæ in se complectuntur, adhibita fides fallere solet. Neque certè cum ratione sanis obijciendus est mentis non bene sanæ conceptus; neque opponenda huic qui aliquid clarè comprehendat, usitata ejusmodi, proclivitas scilicet in errorem & vulgi opinio eruditis contradicens; nec multò pluris apud hunc valet vel audax veri cujusvis negatio, vel contrarij asseveratio, talem nimirum rem nemini hominum posse cognosci, quia modum ipse nescit. Hoc enim viæ ignaris accidere solet, qui tamen ob oculos posita satis perspiciunt; & contradicendi studijs respondere nil opus est. Id autem constat, neminem clarè rem unquam comprehendisse,

disse, nisi causas cognoscendi perpetuò commites secum affert; neque si easdem in viâ deseruerit; nec si, plusquam ipsæ effecerunt, sine indicibus alijs asseruerit.

Comprehensio intra certos limites restricta.

Caterùm quum de comprehensione disseratur, non ea intelligenda est, quæ omnes rei rationes habitûsve ad alias complectitur, imò neque ipsius naturam integram, quâ à cunctis reverâ alijs distinguitur; sed sæpe quatenus nostrâ refert. Quemadmodum aurum ab argento internoscimus, nec tamen omnibus, quæ de iisdem metallis quæri possunt, respondere possumus. Abunde sufficit quòd tot ac tanta de ijs clarè liquent, etiamsi plura exquirenda restent. Quod sanè animadvertere ex usu videbatur, quoniam fuere, qui si non omnia scire valent, ideo prorsus nil certi videre volunt. Utrumque videlicet ratione caret, aut omne aut nihil mentem posse comprehendere. Sed & de sanitate cujusvis quærendum, qui clarè aliquid comprehendit, quod, quo pacto in mentem venit, haud ipse novit, neque alijs per ulla indicia manifestare potest.

Hic

Hic autem loci advertere liceat, errores ^{Compre-}
in unam facultatem adeò ab alià prolabi, ^{henso er-}
ut attentionem mereatur illius, qui verum ^{rorum.}
à falso internoscere velit, qualis ad hanc
vel illam pertinet. Sicut qui ex rebus
singulis totum earundem genus agnoscit,
quod ab ijs mens abstraxit. At genus ist-
huc sæpe opus imaginandi facultatis est,
quæ pro tali tradit judici, eò quòd res
hisce similes in memorià recondantur, ideo-
que sub eodem genere ipsa completi va-
leat. Siquidem ab exemplaribus ejusmodi
singulorum quasi in unum collectis & cog-
natis oritur generum notitia, quæ unà
comprehendere in posterum mens assuescit;
ac deinde in universum de ijsdem differit;
sicut unum aliquid in partes separatim
videt, atque exinde rationes earundem
singularum ad illud totum notat. Enim-
vero harum unam & alteram sejungit, &
residuum discernit; atque iterum quot
velit, conjungit; unde summam earum
supputare est.

Quoniam igitur in hisce simplicibus, ^{Modus}
quale est numerus, designandis mens ver- ^{compre-}
sari facillimè solet; ideo hujus virtute plu- ^{bendendi.}
ra

ra alia ad eandem comprehendere formam aggreditur, qualia scilicet sunt puncta, lineæ, ac superficies, quæ in unum conflata (quod solidum nominatur) vel à se invicem separata secum pro re natâ perpendit. Hisce subijcit motum atque ejusdem rationes, adinvenitque quæ temporum momenta secundum motum annumeret. His dein adjicit sonorum per tonos distributorum numerationem, ac temporis ad eos spectantis, rationesque eorum conferendi ac variè concinnandi modos comprehendit, qui auribus eruditis placeant. Simili modo innumera etiam alia percurrit: Nam dum hisce inspicendis oblectatur, res ipsas vario modo connexas intuetur, ac diversis sæpe modis sibi invicem oppositas; quædam eòusque ut alia tollant, vel aliquatenus repugnent, adeò ut simul adesse nequeant; aliquas porrò, tametsi non eatenus repugnantes, quin ex iisdem commistis tertium quoddam emicet. Hinc advertit principium seu fontem decernendi esse singula distribuere eâ ratione, quâ maximè adversâ fronte pugnent; videlicet ut numero quovis ab alio subtractio, residuus tantâ summâ non compareat. Sic tribus à quatuor subductis partibus, residua eadem

ac prius esse nequit. Inde primum illud fundamentum iudicij subternitur futuris; ad quam quasi normam cætera iudicis decreta exigi possunt. Maheat igitur fixum, nihil posse idem simul esse & priorem numerum & posteriorem. Quippe hi duo contradicunt sibi invicem, scilicet unam partem residuam esse æqualem summam ei, quæ conficitur ex ipsâ ac cæteris tribus adjectis. At si cæteris tribus una reddatur, iterum quæ fuit antè apparet summa. Hinc numeros in genera partitur mens, prout variè addendo vel subducendo indicantur.

Nimirum gradatim mens puerilis hæc comprehendit, quæ prout ad vigorem maturefcit, usu longo, tanquam naturæ ipsius iudicia essent, adeò confirmantur, ut planè nesciat horum cognitionem esse habitum acquisitum, sed ex naturâ suâ proveniente agnoscat. Et, si non ultra illa simplicia progrediatur, non magnâ refert, utrum hæc cognoscendi normæ insitæ credantur, vel ex naturâ sponte ortæ. Sed quando ad alia porro transducantur, & rerum naturis implicantur, ac homines à vero rerum sensu in errores seducti fuerint, dein sanè consideranda

A principiis quæ ratione cavendum.

fideranda horum in genere pronunciatorum origo; ne mentis naturæ istud falsi imputetur, quod ab amplexu eorundem inconsiderato solum deducitur: Cùm nempe hæc appellantur fundamenta cognoscendi res ipsas extra mentem, de quibus non certò constat easdem ita se habere, ut ad has normas exigi possint. Imò id verum exquirenti ante omnia statuendum, ne aliquid normæ vim apud se obtinere permittat, cujus aptitudinem non penitus examinavit. Legem aliter iniquam sibi ferre forsàn potest; cujus auctoritate liber animus quasi æterno servitio defigatur; ac catenis ipse vincitum semet non videat, quas cæteri acutùm cernentes omnino perspiciunt.

*Consensus
faculta-
rum ve-
rum com-
probat.*

Quærendum igitur quæ sit basis, in quâ verum collocari tutò potest: Ea nempe videtur facultatum sanæ mentis convenientia; quo pacto fit, ut res ipsæ, prout se habent, intelligantur. Siquidem conspiratio quædam atque consensus earundem adesse debet, quicum rerum singularum naturæ congruant. Neque sanè cuivis soli fides habenda est; unde accidit ut philosophi veteres inter se dissentirent. Nimirum

rum solis sensibus externis Epicurus fidem habendam esse docuit; unde plura sequi absque abunde & clarè demonstratum fuit. Atqui sine his verum nequit consistere: Ideo verò sensus minimè rejiciendi; aut ab alijs facultatibus causæ eorundem dissensus exquirendæ; ac si veræ appareant, non est cur aliquid dubij exinde oriatur. Sicuti quum res pro longo spatij intervallo minores quàm proximè adjacentes conspiciantur: Cujus rei causa satis nota est. Itaque hoc modo res percipi debent pro variâ earum distantia. Harum igitur imaginatrix depingit figuras majores, ut oculis distantibus minores, prout scilicet par est, videantur: Quibus memoria consentit, quæ earum reverâ majorum meminit, quando propè adestent, & pro distantia minores repræsentari. Hanc rem cognitam ita habere judex decernit; quam quidem ratio cinandi facultas ex causis deduxit. Quibus demum animadversis & comprehensis fidem mens adhibet.

Sicuti autem sensibus externis, ita etiam imaginationi accidit, ut neque eidem circa propria sibi objecta credendum sit; nisi dum huic cum reliquis convenit. Fingitne igitur

*Consensus
etiam in
ijs, circa
quæ ima-
ginatio
versatur.*

igitur isthæc imagines? Hæ dein probanda, imò & nonnunquam castiganda, si inter sanæ mentis opera numerare oporteat. Quæ quidem nisi judici subiciantur, atque animadversioni recognitionique, vana velut ægri frequenter somnia sunt: Ast cæteris consentientibus, operamque unâ adhibentibus, ecce suaviter similes depinguntur, iudicibus ocellis, attestante itidem memoriâ harum exemplaria tenente; & quales etiam superioribus mentis facultatibus arident. En verò formæ pulchritudinisque natalitia! Cujus sanè vim quum Socrates perspexisset, nunquam à bono abesse voluit; & vocabulum illud celeberrimum ex pulchritudine (a) conflatum cum honesto conjunctâ laudavit. Est profectò imaginationis vim formæ & sentire & probare; sed si nullis astricta fuerit legibus, sanitas non diu constabit, neque ab ejusdem iudicio alij pendent. Hoc enim est delirare, sensûsque officium violare, qui imaginationi tributus est; quò nimirum felicius suo quisque ingenio fruens, voluptate pariter suâ trahatur. Quin nec fastum esset

(a)

Καλοναγγλία.

formæ

formæ ejusdem vim eòusque omnes sentire, ut unam æquè depereant. Unde à naturâ omine non infausto varias depingit formas imaginatio, lususque ejus diversimodi profunt oblectantque. Interea quamvis operum pulcrorum diversitas conspiciatur, quantâ bene sanæ imaginationi libere ferari licet, in illis tamen dirigendis ratio numeris modulisque suis utitur; sin minùs neque ipsa sibi constabit, nec alijs placere poterit. Adeò ut etiamsi ad rerum solummodo simulacra imaginatio spectet, rectitudinem tamen certam veluti normam operum suorum intueri, verumque tanquam ultimum sibi scopum proponere oportet. Idipsum autem superiorum facultatum consensum quodammodo indicat.

Judicia igitur fide digna sunt compluria, quæ ex rerum notitiâ decerpta sunt; quatenus alia alijs tribuuntur, vel à se invicem secernuntur. Qualia cum certa esse constiterit, in usum reponuntur tanquam normæ, ad quas alia non imparia in posterum exigì possunt. Hisce interim sententijs ab alijs prolatis si quis, eorum causis minimè cognitis, assensum præbet, nã ille iisdem credit, qui hasce ediderunt, nec sibi per-

*Qualia
sunt præ
judicia.*

spectas res eatenus novit. Hinc quoniam
sæpenumero falsa tradita fuerunt, quibus
tamen veluti fundamentis abij inania de-
cepti extruxerunt, hæc ipsa præjudicia vo-
citantur. Quippe hæc, ab alijs non nobis
ipsis cognita, pro normis veri & falsi tra-
duntur; quales quidem philosophandi li-
bertatem intra injustè præscriptos fines co-
hibent; adeò ut si pravè conceptæ fuerint,
mentis errores necessariò sequantur.

*Præjudi-
ciorum vis.*

Hiscæ quidem præjudicijs si cui mens diu
idque à teneris annis laboravit, eidem pro-
fectò generosam oportet esse indolem, qui
tandem examen de ipsis justum instituere,
ac libertatem cogitandi eò usque sibi asse-
rere poterit. Tam cæcus quippe istorum
amor esse solet, ut licet solum adoptata
fuerit hæc soboles, non minùs tamen quàm
germana sæpe placeat; imò nonnunquam
menti affixa adeò hæreat, ut difficiliùs ab
hâc, quàm ab aliâ quâpiam illusione re-
trahatur. Unde sanè liquet, indicem esse
largæ comprehensionis, uti & sanioris fa-
cultatum omnium habitudinis, ex præju-
dicijs emergere; atque idipsum longè no-
biliore requirit dotes, quàm verum quan-

tumvis

tumvis obscurum & occlusum in lucem edere potuisse.

Nec proinde contemnenda sunt ejusmodi *Axiomatum usus.* axiomata, si causæ eadem cognoscendi aperta fuerint; verum hæc omnino tenere æquum est, non modò propterea quòd aliquid falsi subesse possit, verum itidem, ut, quousque & ad qualia rerum genera pertineant, comprehendatur. Etenim si quis pro normâ axioma aliquod amplecti velit, eandem certè adhibere nesciet, nisi, cujusmodi sint quæ sub eâ cadant, probè nôrit. Et quidem nonnullos videre est, qui axiomata ad res cognoscendas extenderunt, quæ non sunt ejusdem generis, atque ipsæ de quibus dicuntur. Neque enim species, quæ menti adsunt, quas imaginandi vis crebrò fingit, quasque dein judex amplectitur, perpetuò res ipsas, quales sunt, exprimunt: Ubi, si non erratur, saltem fides temere non adhibenda est. Exemplo sit spatij corpore carentis species, de quo à philosophis quibusdam recentioribus tales habitos fuisse sermones accepimus. Arbitror equidem, inquit alter, spatium non longè à corporis naturâ abesse, quoniam corporis mathematici præfinitioni idipsum

S 2 qua-

quadrat; nempe trina eidem dimensio tributa est. Quin tu ad nihilum à numine redacta corpora concipias, quæ inter hujusce aulae parietes nullatenus amovendos interjacent; tum verò, quid tibi videtur? Nónne hi duo tantum distarent? Minimè quidem, respondit prior, quoniam ea tangunt, inter quæ nihil interest. Novì sanè, subjicit posterior, spatium non esse nihil, quoniam modi ejusdem sunt, scilicet longum latumque & profundum existit. Nimirum fluctuant hi sermones; eò quòd hic pendet ab uno, ille ab altero axiome. Uterque spatium existere extra mentem novit; quorum alter vix à corpore separat, alter rem esse naturalem fatetur. Trina sanè dimensio rebus omnibus, quæ visibus innotescunt, competit; unde imaginatio effinxit forsan speciem eam cujusdam rei, nomine spatij, in naturam extra ipsas res existentem. Dein id ita habere axiome confirmant; Nihilo quippe nulla sunt attributa. Quòd nec alienum à ratione est, quatenus ea quæ à mente finguntur, aut à rebus seorsim concipiuntur, existere intelligantur. Quo quidem modo existunt punctum mathematicum, lineaque superficies & ipsum corpus. Adeò ut corpus

pus mathematicum sit illud ipsum spatium, de quo disceptatum est, quod dicitur comprehendere longitudinem in se ac latitudinem; quatenus ipsæ ad mensurationem spectant. Itaque è quorum medio totum hoc spatij, quod interfuerat, tollitur, ea jam contigua futura sunt. Nec profectò Reales nominati apud Scholasticos multùm diversa de Unione differuerunt; quam rem esse quandam voluerunt, juxta quam duo in unum coaluerunt; sicuti spatium denotat interstitium, secundum quod corpora distant. Qualibus quidem commentis rectè intelligendis is considerandi modus convenit, qui speciei atque axiomatici hujusmodi fidem eatenus solùm adhibet, quatenus ad rerum naturas concipiendas referri possint; non tamen ex specie simili conceptâ aliquid præter res ipsas, quibus inhæret, extra mentem existere separatum nôrit; uti nec genera rerum extra res singulas; neque eadem omnia, quæ ex fabricâ organorum mentis, eorundemque varijs sentiendi modis deduci consueverunt.

Hic tamen observandum, quòd imaginandi facultas ad claram veri notitiam plurimùm conducat; quoniam isthæc ad
Usus imaginationis ad comprehendendum.

vivum depingens, nec à re ipsâ abhorrentem exhibens speciem, quæ consentanea cæteris facultatibus apparet, opem ad fortiter cogitandum subministrat. Itaque, ut priori exemplo utar, quum corpora locum teneant quendam necesse sit, atque vacua etiam corporibus dari spatia verisimile; si hæc spatia adedò interjacentia concipiantur, ut tamen corpora contigua sint, ac ut filum seu concatenatio corporum nullibi in totum interrumpatur, tametsi vacuum ubique interspersum fuerit; tum sanè ex corporum juxtà sitorum dimensis facile ista spatia animo metiri licet. Imò & ista prior species, quum concipiatur, facile intelligenda est veluti ratio, quæ corpori inibi correspondebat, antequam in nihilum esse reductum mens sibi effingebat; quam quidem rationem adhuc memoria tenet. Et si univèrsum hoc mundi contemplari fas sit, ad imaginem tabulæ orbis terrarum considerare haud absonum videtur; in quâ lacus mariæque pro variorum spatiorum interstitijs designantur; & quo ritu oceanus speculatori in extremo, quem alluit, scopulo vastus prospicitur, eodem sanè illud spatiorum extra mundum, si qua sunt, immen-

immensum atque interminatum æquor
concipi potest.

Memoria interim si ibi deposita non
teneat, aut non exactè singula custodiat,
conatus omnes circa vera cognoscenda irri-
tos reddere poterit. Ac dein nisi eadem
simul complectendi superfit facultas, vera
sæpe dignosci nequeunt, quæ ille, qui
amplitudine ipsius beatur, captu facillima
experietur.

*Ac memo-
ria.*

Proinde morbi, quibus mens in uni-
versum laborat, captum peculiariter affi-
ciunt; quando scilicet vigor ipsius eò us-
que flaccescit, ut quæ prius facilia con-
ceptu atque intellectu expertus fuerat,
jam seu difficilia sive minimè omnium com-
prehendenda sentiat. Nimirum mens ex
hisce affectibus se habet, ut ex Tabe cor-
pus; & omnibus ferè facultatibus aliquan-
tum sensim decedit, dum forma totius
quantumvis imminuta, & quidem quasi
umbra, per omnia tamen similis diu per-
manere solet; illiusque reliquæ, qualis
isthæc olim fuit, usque condocesciunt.

Affectus.

Remedia.

Propterea si cogitandi defuetudine ægrum infirmitas invaserit, ad exercitia mentis idonea confugiendum; ac hinc æmulatio conjungenda. Quæcunque enim animum irritant, fortèmq; organis tonum conciliant, remedia sunt, quæ juvare consueverunt. Interea verò morbi tales à corpore nimis saginato nonnunquam pendent; utpote originem suam ex vi mentis suppressâ dotibus corporeis fatentes; quibus interdum accedunt grave solum, necnon diæta, quæ sanguinem humoribus viscidis ferè restagnantem onerat. Contraria dein auxilia evadunt; idque jugiter cavendum, ne divinæ hæc auræ particula, quo nomine Horatius mentem dignatur, vitio quovis corporis humo affigatur.

CAP. XVII.

De Sagacitate.

DUÆ jam restant à nobis præcipuè tractandæ mentis dotes, utpote quæ ad Medicinam apprime utiles repertæ fuerunt, & sine quibus ars nec satis intelligi, neque in usus, qui eandem facientibus opus sunt, duci potest. Hæ quidem Sagacitas atque Solertia nominari solent. Quare de priore hîc loci, deinde de posteriore agendum.

*Dotes ad
medicinam
spectantes.*

Utraque autem dos oritur ex facultatibus, quarum mentio facta est, & peculiaribus sibi frequenter Gratijs ornatur. Ex utrâque verò à naturâ prius consociatâ indoles ea constat, quæ ad medicinam excolendam

*Quæ con-
lescent in
medicina
indolem
accommo-
dam.*

colendam adaptatur. Quòd si huic accedit educatio, quæ eidem conveniat, & quæ non in exiguum angustumque concludat, sed pandat atque in extremum ampliet, jam tum Æsculapius alter vel Hippocrates exurgit, vel quivis alius inter egregios eorum successores, qui tam celebri nomine inclarescit. Cujus sanè sagacitas morbos ad usque causas investigat, dum solertia dicat, regitque eos tam felici imperio, ut arma medica manus Deorum rectè appellantur; qualia per inscitiam perperam adhibita malorum sæpe scaturigines fiunt, atque urbes gentesque populantur. Quod quidem à veteribus duplici nomine Phœbi atque Apollinis proditum est; ubi prius luminaris splendorem, scientiamque; posterius verò ardorem radiorum vastatricem denotat. Nempe hæc duo in autore medicinæ indivisa reperiuntur; verum ardor lucis expers seorsum sumtus pestiferum denunciat; sicut eidem conjunctus beneficium declarat. Idque ipsum plenius indicatur, quando Musas ejusdem Dei filias nominent, matremque earum Mnemosynen, quò clarius cognatam esse peculiarem Medicinæ atque alijs disciplinis indolem ostenderent.

derent. Et hæc quidem ab illâ adeò ex
sententiâ veterum indivisa est, ut, siquem
sapientiâ præclarum produnt, ipsius itidem
peritiam rei medicæ minimè taceant.
Quod sanè & in ipso Socrate designant,
quamvis primus à naturæ ad morum studia
discipulos suos abduceret; utpote qui mo-
nita & consilia de sanitate corporis & men-
tis tuendâ frequenter apud Xenophontem
laudat. Profectò nec sine disciplinarum
fructibus medicus satis dotatus ad præstan-
tiora in arte suâ dignoscenda se accingere,
nec famam auctoritatè que sibi aut con-
ciliare aut tueri potest. Imperiti verò &
ignavi est, quicquid ad naturam spectat
negligere. Imò & mores studiâ que homi-
num omnimoda ad medicinam ditandam
conducunt; professionè que hanc longè
amplio rem atque utilio rem reddunt.

Si judicandi & ratiocinandi facultates ad
summum evehantur, felicesque evadunt,
adeò ut verum indagare, quod plures fu-
git, liceat; sagacitatis nomine dos isthæc
appellatur. Hæc quippe vox dicitur pro-
priè referri ad acutam illam, quæ in ca-
nibus notatur, sentiendi vim atque odo-
ratu

*Qualis
dos saga-
citas.*

ratuprehendendi; quibus (a) *incredibilis ad investigandum sagacitas narium*: Quasi scilicet illa indagandi apud nonnullos facultas nomen à venatione mutuò acciperet. Et quidem vox sic intellecta opus ipsum in imagine comprehendit; quoniam in hunc planè modum mens sagax per

(a) Cicer. Tuscul. 3. Qui etiam rationem docet primo de Divin. *Sagire enim sentire acutè est; ex quo saga anus, quia multa scire volunt, & sagaces dicti canes.* Deducunt alij à *σαγίς*, quod verriculum sonat, & retis quoddam genus est; cui conjecturæ favet parallela illa analogia, juxta quam indago nominatur series plagarum ad venationem spectantium, quæ feræ clauduntur, & veri indagatio sagacis est. Nec sanè omittenda est alia illa notatio, quæ à Sagis deducit, Scythiæ Asiaticæ incolis pro domibus nemora & speluncas habentibus; quales igitur rei venaticæ se dedere. Ubi advertendum hoc nomen Scythiis omnibus Persas tribuere, idque forsan per opprobrium ipsis non inusitatum: Persicum quippe canis nomen *sag* fuisse traditur. Hujus autem regionis incolæ hodierni sunt Tartari, ad quos tanquam occupantes victoriæ securos atque incantos historiola vulgatissima de Tartaro capiendos spectat, quod jamjam in diverbium abiit.

plures

plures rerum classes ordinésque & rationum prolixas variásque series verum frequenter indagat; imò nec subtilissimos earum nexus negligit, quibus altiùs ad suprema genera perveniat; atque ita integram varijs orbibus nodis & commissuris interstinctam catenam demum perspectam habeat. Eoque magis consummata est hæc facultas, quo celerius facilitusque à longinquo sitas res pervestiget; & quæ longissimè inter se diffidere visæ sunt, contrariòque prorsus modo habere, hæc tamen ultimùm confluere, & in unum aliquod commune conceptaculum desinere exploret. Planè quasi sagacibus contingat, quale fluviorum decursus speculantibus; quos in unum ferè omnes oceanum per quascunque licèt ambages undas suas exonerare observant; utrùm iidem ex montium editis defluant, an etiam ex diversissimis ubivis terrarum fontibus scaturiant, atque ab oppositis mundi cardinibus alvei eorum amnes ducant.

Quinimo neque statim animum studiosi & sagaces venatores despondent, etiam si conamina investigandi sæpe irrita fiant; verùm omnia circum explorant, cunctisquæ

Quà ratione sagacitas in opere versatur.

nota-

notatis, quæ sefellerunt, itineribus, menses annosque sedulo perscrutantur, usque dum ad extremum aliquem docti laboris terminum pervaserint, qui ulterius progredi vetat: Pari scilicet modo, quo feras venantes notissima earum latibula singulatim perquirunt; & si hic aut illic nulla videant vestigia, nulla canibus redoleant, in alia tamen digrediantur, ac per tractum regionis circum sitæ undiquaque divagantur, donec in cubile recens incidentes perpetuo insequuntur, ac finem tandem aut capiendo faciunt, aut interdum amittendo quandoeunque extra limites peregre aufugerint, aut illuc se receperint, ubi non licet venandi instrumenta transportare, imò ubi nonnunquam nec ipsis canibus canumve magistris adire fas est.

Unde materiam
operum
adipiscitur.

Ad eundem sanè modum sagax plures experitur vias, & quò plures novit, eo plus valet non modo ad insequendum, verum & citius certiùsque hunc illumve finem attingendum. Itaque Ciceroni (a) homo

(a) De Leg. III.

animal

animal providum, sagax, multiplex (a) dicitur. Ex rerum quippe naturâ ingeniiſque animantium, plantarum ac locorum variorum pendet ſagacitas in diſquiſitionibus. Et primò quidem ſigna ex rerum naturâ ſatis cognita perſpicit, quæ ad negotia ſibi tractanda conducunt. Hoc quidem ſatis in Agriculturâ liquet; ubi, qui ſuccedere volet, ſpectat ad anni tempeſtates, loci ingenium, cæteraque ad agrorum fertilitatem pertinentia. Nam ex (b) Columellæ ſententiâ qui ſe in hac ſcientiâ perfectum volet proſitui, ſi oportet rerum naturæ ſagaciſſimus. Neque aliter fanè Medicina progreditur, quam tempora & ſigna tradat, ex quibus morbi ipſius ingenium, uti & illius exitus ſanandique methodus cognosci queant.

Verum quoniam ſigna eadem ſæpenumero varias res indicant, in hiſce itidem dignoſcendis ſagacitas verſatur; ut qualia

Signa quo-
multiplicia
ſunt.

(a) 1 Paralipom. 2, 47. Inter poſteros Chalebi invenitur Sayax, id eſt *Comprehendens* ſive *Attingens*; quod nomen apud Syros denotat *Mulus* vel *Multiplicans*.

(b) Lib. 1. c. 1.

propria

propria sint, qualia etiam communia, patefaciat. Nempe alia sunt, quæ sola rem declarant, alia quæ non nisi conjuncta manifestam faciunt; alia præterea, quæ, quoniam naturâ opposita sunt, nunc non posse adesse nec in posterum fore ostendunt. Ac secundum hosce modos multiplex indiciorum natura est; quam si quis non clarè intelligit, omnis ejusdem sagacitas non longè à facultate conjecturali abest. Hic igitur pedem figit sagax, ubi signa peculiariora sunt, quæ indices fiunt rerum absconditarum, utrùm eadem jamjam præterita, quæve præsentia, aut certò expectanda sint. Nec sanè dubitandum, quin is sit præstitutus & præcognoscendus plerumque rerum ordo, ut ei, qui ad harum naturas perpetuò attendit, signa excogitare liceat, quæ rem latentem, æquè ac si aperta fiat, demonstrent; quod ipsum interim universum alijs non nisi ex conjecturâ provenire videatur.

Ex conjecturis
suis innotescunt
veri indices.

Itaque conjecturâ semper aliquid incerti habet, quum mens ad verum tanquam scopum collimet; ubi deerrare perinde atque eundem attingere licet. At verò ex repetitis ejusmodi conjectando erroribus,

sagax

sagax ad verum propiùs accedit, notásque
deprehendit, unde idipsum tandem cog-
noscendum sit. Et tantum valet hujul-
modi mentis frequens exercitatio, ut ex
levissimis notis rem ipsam expiscetur;
quale quidem hisce, quorum mens mi-
nimè sagacitate dotata rationum momenta
seriò perpendere assuevit, vix contingit.
Proinde usu atque experienciâ discunt, qui
multiplicia tractare negotia solent, minuta
quædam observando, unde totum pendet
eadem absolvendi artificium; quæ quidem
tam ipsis perspecta sunt, quàm majora illa,
quæ inexercitatorum attentionem occu-
pant, qualiâque advertendo rem acu tan-
gere nequaquam possunt. Enimverò ex
sagacium illiusmodi observationibus usque
ad peritiam repetitis atque unâ congestis,
ortæ primùm fuère disciplinæ, quæ & ipsis
excoluntur. Hasce interim qui posteris
feliciter tradiderunt, promptius atque ex-
peditius ad veri falsique notitiam iter ipsis
monstrârunt: Ab unâ nempe re cognatâ
ad aliam manuducunt, & totum hinc ge-
nus cognoscendum ostendunt, generâque
alia quæ ad hoc ipsum referuntur, & quæ
analogiam quandam præ se ferunt, ex eo-
dem investigare præcipiunt. Illi autem
T inter

inter cæteros eminent, quicunque ad errores, qui sibi ludos facerent, digitum intenderunt, ne incauti iterum otio suo abuterentur, ac eâdem prorsus ratione operam perderent. Quocirca omnimodis cumulandi sunt laudibus, qui causas apertè declarârunt, unde sibi & verum cognovisse, errorésque in quos inciderant detexisse, contigerit, & qualia quidem animum inani spe pascere, seque indagantes falsâ opinione lactarent. Siquidem ex errorum fontibus probè exploratis, modisq̃ue, quibus mens abduci atque abalienari solet, satis perspectis, & initijs, ubi primum à recto in obliquos tramites deflectit, bene intellectis, verum oculis clariùs demonstratur, contrariisq̃ue sibi coloribus juxtâ sitis non modò illustratur, sed & integrum conservari potest. Nil enim tam fidè verum custodit, & undiquâque tuetur, quàm varias falsi facies nôsse; ac quæ sunt curvorum istius itinerum primordia; quàm prope lucidos veri fontes hæc insident, & quàm procul postea à rivis perspicuis, inde decurrentibus in confusam obscuritatem, sensim licèt relabuntur.

Enim-

Enimverò ut plurimum malis vitandis nata est sagacitas, potius quàm fruendis bonis, atque ita ad verum feliciùs appropinquare falsum fugiendo consuevit, quàm ad illud rectà tendere, idque ipsum veluti suà coruscans luce promptè amplecti. Ubi igitur via utrinque quasi spinis munitur, ibi sagacitas mira præstare solita est; utpote quæ hisce excitata atque irrequieta exquirendi operæ se totam dedat; at in rebus versata, quæ, si falsæ sunt, non tamen urunt, tranquillè nec anxie se habet; atque utrùm verum falsumne sit, quo mens fruitur, vix curæ est; ideòque nec operæ pretium illius vestigia subtiliter notare ducit.

Ubi sagacitas plus valet.

Sagacitati autem nulla magis debetur ars, quàm Medicina; quæ integra fermè ab ipsâ pendet, uti principio eadem nata erat. Siquidem res chirurgica & pharmaceutica potius sensuum exteriorum ope innixæ, dexteritate sive operandi, seu medicamina componendi felices evaserunt. Atqui hæc quantumvis ad artem medicam probe noscendam pertineat, non tamen ibi hæerere medicum oportet. Quinetiam, dum

Sagacitati debetur medicina.

per talia transit subinde advertere est, quomodo arma medicinæ geruntur, ac parantur: At quis eorundem usus naturæ dictatis respondet, atque auxilium eidem ferre solet; & qualis tegit, qualisque nocet; illud sanè medico dignum opus est.

*Quòdque
extenditur
sagacitas
medica.*

Interea medica sagacitas angustis terminis non finitur; verùm per triplex istud regnum vulgò nominatum ubivis terrarum Animale scilicet Vegetabile ac Minerale à naturâ recondita explorat: Ac dum varia naturæ opera ab artificibus in usus hominum adaptantur, advertit sagacitas eorum affectus, discitque obiter quid nocet, quidve prodest: Idque non modò ut ipsorum malis mederi, sed & exinde indicia mutuari queat, quæ universi generis humani commodis vertat. In hunc ferè modum sagaci medico ubicunque versatur, indicia occurrunt; aliquisque huic in malis perinde ac bonis usus esse solet. Præsentia quippe signando cum præteritis confert, inde per vestigia ad futura pergit; eadèmq; iterum vestigia requirit, quoties idem rerum habitus eadèmq; conditio apparent. Verùm quoniam omnes medicinæ partes, præclara omnium medicorum opera totidem

exem-

exempla ac vestigia sagacitatis relinquunt, ideoque labores plusquam Herculeos exantlare foret eorundem singulatim meminisse; non nisi illud nominare hic videtur, quod per totum vitæ curriculum naturæ sensim procedentis gressus persequitur. Ea profectò Hippocrati laus debetur, qui primum conjuges, quales ad maritalem torum accedere par sit, intuetur; quali dein operâ liberis beandi sunt; qualiterque sponsæ se habere debent, ut sobolem omnibus numeris absolutam per debita naturæ tempora conservent, & perductam ad maturitatem in lucem edant: Quid posthac infantia & sequens omnis seriatim ætas passura est; quæ bona malæ ijs singulis peculiaris sunt; indeque qualia aut alenda vel tollenda; qualia in præsens omittenda, & quo tempore curanda; quali etiam fonte bona malæ oriunda ætates perfluunt in senectutem, aut quâ in ætate finiuntur. Profectò quæ huc spectant, cuncta sagacis mentis opera sunt; sine quibus Medicina adhuc maneret indotata & parvi quidem æstimanda,

Atqui non defuerunt, qui hæc Medicinæ esse fundamenta non agnoverunt, ve-

Funda-
menta me-
dicinæ.

runt in aliena omnia excurrerunt; quorum deinceps posterius ad prius jacta non illasi redierunt. Siquidem quæcunque ipsi excogitarunt priscis meliora habuerunt, donec res ipsæ ulteriorem progressum vetarent. Non quod adinvenire alia novaque sit prohibendum, neque labores quosvis doctos contemnendum; sed quod ipsis adhærendum, quæ natura indicavit, curandumque ut ipsi perpetuò medendi ars respondeat. Ea enim augendi facultates medicas ratio est, quæ à vetustissimis usque ad nostra tempora certa fuisse constiterint, hisce recentia astruere à naturæ ipsius penu investigata. Qualis proinde Medicina sibi per omnia seu vetera seu nova constabit; & solidis illiusmodi innitetur principiis, quæ ut per secula plura jamjam durarunt, firma & inconcussa in posterum manebunt, quantumvis recentibus inventis exornentur atque amplientur. Pluribus interim ingeniis à scopo frequenter aberrandi occasionem quædam opiniones obtulerunt; de quibus inter sese plurimum veteres medici disceptarunt, quales à Celso breviter recensitæ sunt; & de quibus nonnulla ad præsens argumentum spectantia desumere liceat.

Primò igitur, ejus [medicinæ] qua victu morbos curat, longè clarissimi autores etiam altiùs quedam agitare conati, rerum quoque naturæ sibi cognitionem vendicarunt, tanquam sine eâ trunca & debilis medicina esset. Post quos Serapion, primus omnium, nihil hanc rationalem disciplinam pertinere ad medicinam professus, in usu & experimentis eam posuit. Quasi scilicet rerum naturæ cognitio non superaddi possit eidem, quæ ab usu & experimentis derivatur. Quod, licet tam clarè pateat, à priscis istis usque ad nostra tempora quæsitum fuit. Quis autem est iste usus? an automati cujusdam cursum sponte sua conficientis, an mentis sagacitate suâ singula notantis, atque iterum dignoscentis notas ejusmodi, non quidem ab iisdem prorsus dissimilibus, ubi rariùs errare datur, sed ipsis quas noverrat aliquatenus similibus? Quonam autem pacto experimenta sine ratione aliquantum valere possunt? aut, an similes sint casus, sine accuratis rationum habitis momentis cognosci possit? Et sanè, si quod res est fateri oportet, nihil facilius experimentali notitiâ videtur, nihil rariùs quàm experimentis potiri quæ curiosiori menti

De Rationali disciplinâ atque experimentis.

satisfacere possunt. Quod & Hippocrati placuit, qui experimentum (a) fallax aut instabile atque in lubrico situm esse monet.

Quâ ratione Empirici hoc argumenti tractaverunt.

Dispiciendum autem, qualibus dictis Empirici hanc professionem tutati fuerunt; ubi primò advertendum, quòd (b) evidentes quidem causas, ut necessarias, amplectuntur; obscurarum verò causarum & naturalium actionum questionem ideo supervacuam esse contendunt, quoniam incomprehensibilis natura sit. Quale sanè, modò verum esset, omnes philosophos vanitatis insimulare potuit, quicunque per experimenta itidem

(a) Ἡ πείρα σφαλερή. Oppositè ad artem, quæ longa est. Ideo Latine dicitur Periculum, quia rarum est tentamentum sine periculo. Hæc vox etiam citò præteriens denotat, quo nomine ad priora connectitur, scilicet κείρος ὄξυς, occasio acuta. Quare in Ajace Sophocleo ad Ulyssem dictum est, Πείραν τιν' ἐχθρῶν ἀρπάσαι θηρώμεναν, Ipsum periculum quoddam hostium corripiendo facere tantquam venatorem. Πείρα usurpatur propriè pro tentamine in ludis sacris, ac dein σφαλερῇ idoneè adjicitur propter proclivitatem ibi in lapsum, potius quàm victoriam.

(b) Cels. in Præfatione.

ipsa

ipsa causas sibi nondum notas vestigant. Atqui hoc eorum dictis male consentaneum videtur, quippe qui aiunt, cum illa incerta incomprehensibilisque sit, à certis potius & exploratis petendum esse præsidium; id est, his quæ experientia in ipsis curationibus docuerit, sicut in cæteris omnibus artibus. Nam ne agricolam quidem, aut gubernatorem disputatione, sed usu fieri. Nempe Agricultura, ut & gubernandi ars quantum debent naturam rerum contemplantibus, ijs patet, qui quousque hæ duæ artes apud Britannos excultæ fuerunt, ex quo philosophi hæce res aggressi sunt, curiosius observârunt. Rursus aiunt, Ne inter initia quidem ab istis quæstionibus deductam esse Medicinam, sed ab experimentis. Id verò, tametsi non planè constet, negare nihil opus est: Quoniam licet ex hisce initijs olim sagaces cognitionem suam deducerent, artemque rationi congruam discerent traderentque; non tamen ad initia semper recurrendum, nec medicinam veluti nondum adultam, sed in cunis usque jacentem contuendum. Nec aliter sensere, qui Medicinæ præcepta prius addidicerunt, ac dein usu confirmârunt; ij quippe vident, quantum Hippocrates rei Medicæ intellexit, maximè si quàm lentè
omnis

omnis ex experimentis solis notitia progredi solet, satis comprobatum sit.

Sophismata Empiricorum.

Quod sequitur verò apud Autorem sophistas planè sapit; *Requirere, ratio idem doceat, quod experientia, an aliud. Si idem, supervacuam esse; si aliud, etiam contrariam.* Utrumque enim laborat; siquidem utilissimum est nòsse experientiam rationi consentire, ut ratio ipsa recta esse liqueat; ac si aliud, ut eadem corrigatur. Atqui dum hæc adversus rationem sophismata excogitant, causam ipsam produnt. Interesse enim eorum idipsum videtur, ut ratio è medio tollatur, utque obscura atque confusa artis suæ opera maneant. Quapropter scripta ferè eorundem interiøre, ijs exceptis quæ alij autores laudaverunt. Mentis quippe tam angustæ cogitata rarò æternitatem merentur aut fortiuntur.

Qui Empirici opinionem tuebantur.

At verò, quod aiunt Empirici, *primò remedia exploranda summâ curâ fuisse, nunc verò illa explorata esse; neque ulla aut nova genera morborum reperiri, aut novam desiderari medicinam:* Illud interpretatione eget, quare eadem mox sequitur; *Quod si jam incidat mali genus aliquod ignotum, non ideo tamen*

tamen fore medico de rebus cogitandum ob-
scuris; sed eum protinus visurum, cui morbo
id proximum sit, tentaturumque remedia simi-
lia illis, quæ vicino malo saepe succurrerint;
& per ejus similitudinem opem reperturum.
Neque enim se dicere consilio medicum non
egere, & irrationabile animal hanc artem
posse præstare; sed has latentium rerum con-
jecturas ad rem non pertinere, quia non in-
terfit, quid morbum faciat, sed quid tollat.

Quoniam hisce objectis cæterisque simi-
libus Celsus respondit, quæ apud eundem
requiri possunt, plura huc transferendo nil
opus est; verum historiolum hîc tradere
vulgatissimam quidem, at qualis ad propo-
situm spectat, non alienum videtur. Em-
piricus seculo superiore nobilis usu Kin-
kinæ evaserat; qui Lutetiam à Rege Ca-
rolo missus medendi ergo febri intermit-
tenti quâ Delphinus laborabat, atque à
Medicis Parisiensibus interrogatus, quidnam
esset Febris, respondisse fertur, ignorantiam
tegens, Febrim esse morbum, quem ipse
sanare potuit, illi verò minimè. Quo au-
dito non sine plausu qui aderant, Maeste,
inquirebant, *Definitio perbella est.* Cujus
profectò responsum ostendit novam jam
tum

Exem-
plum.

tum medicinam desiderari, idque ad febrim tollendam; ad qualem sanè curandam Empirici illi veteres plurima velut utilissima laudârunt, nihilo tamen plus quàm Rationales efficere valuerunt: Adeò ut Quartana febris tandem opprobrium medicorum nominaretur. Quanquam & illud pateat, nec arti nec professoribus jure hoc ipsum exprobrari potuisse; donec natura quatenus ipsis explorata instrumentum, quò opus erat, minimè suffecerat. Quorum enim instrumentorum, sive naturæ, sive artium facultatem obtinemus (ait (a) Hippocrates) per ea sanè opifices esse possumus; per alia verò minimè licet. Quemadmodum hoc remedij ab Americâ inauditâ olim orbis parte in Europam advectum est. At verò, quum jam usus illius Corticis satis cognitus fuerit, liquet non omnem ejusmodi febrim tollere, sed etiamnum opus esse discernendo latentes morbi ejusdem causas, priusquam ægris administrari salutare hoc medicamentum cum fructu queat. Si enim

(a) Ὅτι γὰρ ἐστὶν ἡμῖν, τοῖσι τε τῶν τεχνέων ὁ γένους ἐμπειράτειν, τῶν ἐστὶν ἡμῖν δημιουργοῖς εἶναι ἄλλων δὲ οὐκ ἔστιν. Περὶ Τέχνης.

vitij sanguis aut etiam viscera onerentur, hoc remedij genus licet febrim arceat ad tempus, non tamen prorsus solvit. Ac certò reversura est, nisi alia adhibeantur, quæ huic consilio satisfaciant. Quòd si febris, uti sæpe accidit hujusmodi remedij non insuper adhibitis, minimè tollatur, ea utique in continuam transformatur; atque ita, nisi ad morbi causas spectes, res ægri in deterrimas ruunt.

Observatione porro dignum est, sagacitatem antiquorum reverà indagasse naturæ modum, quo utitur ad miasmata corpore pellenda, quotquot sanguinem polluant, nimirum per eruptiones pustulæve in cute nascentes. Id autem rectè statui patet, quoniam ea ipsa miasmata, quæ ex altero corpore desumuntur, cum sanguineis alterius rivi communicata ipsum inficiunt; unde via apertè retegitur, quâ contagia homines lædunt. Hoc sanè ipsum clarè ostenditur methodo illam transferendi materiam, quæ per variolosam febrim pellitur; qualis in sanguinem admissa, ibique per plures fluitans dies febrim demum acutam excitat cum symptomatibus, quæ in variolis priùs observata sunt. Adeò eandem

Exemplum sagacitatem medicorum ostendens.

eandem ferè Tragœdiam ea ipsa renovant
miasmata, quæ ex alio antehac pulsa cor-
pore fuerant.

*Signorum
investiga-
tio admo-
dum lau-
danda.*

Propterea nil miri videri potest, si hoc
argumenti claudatur medicorum filios hor-
tando, ut pergant investigatione causarum
per signa, conjungantque eorum cognitio-
nem perpetuæ experientiæ; idque eò ma-
gis, quò naturam rerum obscuriorem re-
periant: Plura quippe ejusmodi erui
possunt, si ad indicia respiciant, atque ex
eo quod constat ad aliud abditum progre-
diantur; unde aliquando in lucem prodi-
turum est hoc ipsum, de quo ambigendi
primùm locus fuerat; & nunquam venan-
di opus omittant, quamdiu suspicio sese
offerat, aliquid adhuc falsi latitare. Atque
ita quamvis morbos Podagræ nodosæ, ut
& ubi lapides prælargi nequeunt corporis
eluctari angustiis, nondum medicina nôrit
solvere; ipsi tamen ope prælagiorum vi-
tandi sunt, modò signa nobis prævia satis
accuratè cognita sint, qualia docent cor-
pora ad causas horum generandas proclivia
esse, & dein qualia hoc operis intra pene-
tralia naturæ jam reipsâ agi indicant. Hu-
jusce quidem rei vestigia apud Hippocra-
tem

tēm nonnulla inveniuntur : Quā sanè plenius cognitā medicis liceret amicos saltem incolumes præstare, eosque omnes, qui singula ipsis minutissima, quæ ad sanitatem spectant, aperire velint. A minutijs quippe istiusmodi cognitis ut plurimum pendet, quòd medici apud alios felicissimi operum, apud alios æquè obtemperantes haud ita felices notantur.

Ut sagacitas propterea laudanda est, quòd rerum vestigia non inutiliter premat; sic malè fida indiciorum declaratio eidem vitio vertitur : Quæ quidem ex veri indicum præproperâ ut plurimum prensatione oritur; unde mentitos veri colores, pro ipsius indicibus assumit, etiamsi nondum affecuta fuerit. Nec absimile videtur id vitij canibus quibusdam venaticis imputatum, qui veluti odorem naribus prehendentes claro omnia ululatu complent, nec tamen quasi vera indicantibus turba credit. Quod quidem sæpe inexpertis accidit; ac nonnullos etiam vis talis videtur deficere propter naturam, alios etiam propter consuetum aliquod vivendi genus, quale ejusdem potentiam imminuat.

*Vitium
eidem op-
positum.*

Affectus

Affectus.

Affectus igitur hujus loci ea animi remissio est, quâ indiligenter verum sagax scrutatur; quâ desultoriè rem agit, nec laborem perpetuum aut satis diu continuatum, quanto ad assequendum opus est, adhibet. Remedium proinde hujusce affectûs ex gymnasio solertiæ petendum est; ubi qui assiduè versatur, jugiter experiendo exercitatur; ac dein lubricane an fida sint indicia compertum demum habebit.

C A P.

C A P. XVIII.

De Solertia.

T verum vestigando sagacitas
venatur, sic solertia idem arri-
pit, usuque vertit: Illa ipsam
per varios mæandros insequitur,

*Quâ ra-
tione à
Sagacitate
contradi-
stinguitur.*

usque dum, ubinam jacet, manifestum fu-
erit; hæc verò repertum occupat, utilita-
témque adinvenit. Ideoque temporis diu-
turnitatem sagaces, occasionis momentum
solertes exoptant. Illi proinde magis res
futuras prospiciunt, hi præsentis intuen-
tur; unde sagacitas consilij, solertia agen-
dis rebus nata est.

Solertis mens ad attentionem parata &
prompta servatur, ita ut ipsa perpetuò in-
stantibus adesse rebus videatur; quo pacto
solertia opponitur mentis avocationi per il-
lum saltem temporis articulum, ubi ejusdem

*Solertiæ
interpretatio.*

U

imperio

imperio opus est. Hic quippe cogitandi modus Græcis familiaris olim fuit; unde ex hoc fonte dictio vulgò derivatur, quo nomine hanc dotem (a) appellârunt; ubi mentem in proximo & juxtâ sitam esse, minimè divagantem at veluti præsentem indicârunt. Nec tamen tacenda nominis illa (b) notatio, quæ mentem, hujusce vi eam quasi in nodum complexâ, coërceri innuit. Siquidem præcipua in periculis imminentibus solertia est, non modò arctè attendere ad præsentia, sed nunc imperio regere impetum, ac effrænem esse nequaquam sinere; nunc & omni nisu, qui rebus mœstis occurrat, insuper uti; quique per angorem mentis (c) aptè exprimitur. Unde patet eminentissimum solertiæ gradum duci in belli tumultu competere, quo opus est ad similia tractandum, qualium facies quovis horæ momento immutari solet.

(a) Ἀγχινοια, quæ vox solertiam denotat, conflata esse fertur ex ἀγχι, propè vel brevè & νοια, mens.

(b) Ab ἀγχω coërcéo, fræno.

(c) Aut ad humum mœrore gravi deducit, & angit.

Hor.

Duo nimirum sunt solertiae officia, aut occasionem arripere aut amissam redintegrare. Quocirca illud Xenophontis (a) monitum legitur; Ita semper paratum esse ducem oportet, quasi si jam nuntiatum sit, hostes adventare. Licet enim valde fideles sint exploratores, in eo tamen difficultas est, ut aliquid in tempore nuntient, quum multa in bello accidere impedimenta soleant. Postea verò scribit; Bonum esse dari operam, ut res hostium per exploratores cognoscantur. Ego verò esse omnium optimum existimo, ut aliquis ipse, si (b) de tuto quopiam loco liceat hostes alicunde contemplari, num in aliquo peccent inspicere conetur. Cujus dein exem-

Prima
ejus pars.

(a) Ἰππάρχου.

(b) Turenus dux Gallicus (narrante legato suo) hunc perpetuò morem servare solitus est; quo ipsius more duci exercitus adversi Montecuculio cognito, circumspexit senior ille imperator qualis editus est locus, tam prope castra situs, ut exinde Turenus omnia contempletur; atque ad eundem locum tormenta bellica direxit: Quò factum est, ut ipse hanc rem ignorans, ibi globo ferreo percussus fuerit, quamprimum copiam sui fecit.

plum in alijs animantibus exhibet putà
milvi luporùmque; qui si quid incustoditum
sit, rapere nòrunt, & prius in tuta se recipere,
quàm capiantur. Nempe prima est hæc
solertiæ pars, occasionem exploratam &
clarè perceptam arripere.

*Occasionis
descriptio.*

Quoniam autem occasio, quamprimum
sefe offert, captanda est, veteres eam fin-
xère (a) pedibus pennatis rotæ volubili
insistentem, vertigine quasi velocissimâ se
in orbem circumagentem, anteriore capitis
parte capillosâ, posteriore glabrâ, comitem
verò ejusdem pœnitentiam; hæc nimirum
remanet, postquam ipsa effugerit. Quin-
etiam huc liceat transferre pulcrè apud
Phædrum (b) delineatum tempus, quate-
nus ad occasionem spectat,

Cursu volueri pendens in novaculâ,

Calvus comosâ fronte, nudo corpore,

Quem si occupâris, teneas; elapsum semel

Non ipse possit Jupiter reprehendere:

Occasionem rerum significat brevem.

(a) Auson. in Epigramm.

(b) Lib. V. Fab. 8.

Effectus impediret ne segnis mora,

Finxere antiqui talem effigiem temporis.

Siquidem ab hâc imagine in novaculâ pendente crediderim Hippocratem (a) occasionem dixisse acutam: Quare & medicorum filij illud acutum morbis tribuentes, non modò vehementiam, verùm & temporis brevitate signant, locumque, ubi occasio critica consistit, veluti in aciem consurgere exilem, qualis latitudine, quæ moram transeundo trahat, propemodùm destituatur.

In hunc modum solertia medica se habet; dum morbos ad crisin assurgentes curet, symptomata advertendo, quæ eandem antecedere, & quæ comitari solent. Si quando enim à naturâ occasio prius detur, eandem arripere novit; neque sanè expectat dum vitium diutius insidens novum malumque introduxerit niorem; verùm idipsum mox tollere nititur, antequam humores in partes suas traxerit, aut viscera

*Exempla
solertia
prima.*

(a) Ἡ δὲ τέχνη μακρὴ, ὁ δὲ καιρὸς ὀξύς. Ars in longum excurrit; occasio verò in acutum.

partesve solidas corruerit. Scilicet hoc artis medicæ est, quod facere eum oportet, cui ægrorum malis invigilare, & dehinc occurrendo felici evadere liceat. At raro nec nisi apud paucos, qui amicorum nomine salutantur, tam auspiciò medicinam illi faciunt beati hujusce scientiæ professores, quibus prudentiores experiri ægros contingit. Primum quippe, quod in occurrendis morbis venientibus versatur, medici munus ijs cedit ut plurimum, quibus causæ minoris momenti, quales nimirum morborum initia haberi solent, committuntur. Ac propterea hisce, quibus non ita beatis esse licet, ulteriora prospiciendum morborum tempora, quando radices jamjam egerint, atque adoleverint, & pejora indies metuenda mortem minitentur. Ac proinde quid in gremio naturæ præsidij situm sit serotinis istis horis perquirere sæpenumero opus est. Ubi quidem positi advertent primum medici, quousque morbi naturalis ordo turbatur; aut an ægrum flatim velut è flammis eripere fas sit. Et quandocunque per hæc rerum discrimina medicina exercenda est, solertiâ etiam imperatoriâ haud minore opus erit. Ad quam sanè officij partem exequendam conducunt consilia

consilia ex sagacitate provenientia, antehac memoriae prodita: Eodem enim pertinent omnia, quæ ex Crisi laudabili speranda veniunt, quo in opere medicus naturam adjuvabit. Et si morbus istiusmodi invaserit, qualis est Cholera, cujus nisi remedijs sublata intra paucas horas exitus fatalis est, efficacissima in promptu auxilia suppeditare medicus singulari solertia dotatus norit; cujus exemplum (a) invenire est apud medicum sæpe laudatum.

Altera itidem solertia pars est quæ, Pars solertia altera.
etiāsi occasio elapsa aut nondum data fuerit, aliam ejusdem similem, pariter usûs & momenti vel novam planè parere novit. Quali quidem generi non semper locus est; attamen rerum humanarum conditio adeò in orbem circumagi solet, ut perpetuò in veterem figuram revolvatur; atque si non facie & habitu eadem, non tamen multum diversa in scenam occasio reducat. Quæ autem talis nascatur, exemplo tradit laudatus autor; (b) *Egregium hoc*
U 4 *arti-*

(a) Ἐπιδημ. Βιβλ. Ε΄.

(b) Xenoph. ibid. Qui & Græcæ Historiæ Libro quinto ostendit exemplo Teleutiæ, quantum momenti

artificium est, si possit, quum ipse viribus inferior est, metum hostibus incutere, ne se adoriantur: Quum potior ipse viribus; eorundem animis indere fiduciam, ut aggrediantur. Sic enim & ipse minimum detrimenti acciperit, & in primis hostes in errore deprehendere possit. Ubi sanè hinc metum, illinc fiduciam excitare docet, ut occasio ex hostium errore in utrâvis fortunâ, ubi viribus inferiori cuiusvis vel superiori esse contingit, pariatur.

*Hæc solertia pars
Medicinae
utilissima.*

Quoniam occasio frequenter præterijt priusquam Medicus ad ægrum accersitus fuerit, professio plurimum huic posteriori solertiae parti debet. Exinde ad occasionem denuo pariendam se accingit; ut, quamvis natura ad sanitatem rectâ tendens impediatur, quò minùs eventum felicem conaminis sui sortiatur, ad alios tamen nixus incitetur; &, si unico nequeat adortu hostem superare, per plures ut idipsum aggrediatur. Similiter unum opus, ratione virium habitâ, in varia partitur solertia;

momenti sit in irâ regendâ; quæ, cum occasionem plerumque præbet, tum nequa data occipitur, impedit.

& quod per unum aliquod itineris genus pelli non potest, nec quamdiu unitum sit omnino superari aut tolli, jamjam immutatum, fractum domitumque per mille canaliculos excernere annititur. Cæterum ejusmodi solertiæ exempla per medicorum libros ubique sparsa reperiuntur, ad qualia proinde digitum duntaxat intendere impræsentiarum opus est.

Ex prædictis porrò liquet solertiam forem esse ex facultatibus ad summum ex-
cultis natum, qui earundem dotes in se
complectitur; cujus etiam vis ac pulchritudo à singularum præcellenti integritate atque harmoniâ inter se pendent. Quædam proinde ingenij dexteritas est, quæ omnium vires in unum collectas concinnat, atque adaptat negotiis, quod occupat, feliciter tractando; sive hoc sit jamjam parta tueri, vel nova quærere; ex difficilibus semet expedire, vel mala defendere; incerta stabilire, vel fixa convellere; in ordinem confusa redigere, aut ordinata turbare; denique quæcunque mens cogitanda suscipit, eadem opera peritè conficere, atque omni arte absoluta reddere. Ut solertia enim vigeat, perceptio sit acuta celerissimaque

*Solertia
enitet ex
ceteris do-
tibus.*

lerrimâque necesse est; ut imaginatio statim res vividè depingat, utque memoria errores æquè ac causas eorundem fideliter ac distinctè teneat. Siquidem hâc dote prædita mens errores priùs detectos fugit, subitoque excogitat quo pacto, si quando iter ejusmodi transeundum est, gressus aliò dirigere licet, atque incommoda undiquaque urgentia devitare. Quo in negotio discernendi facultas eximiè prodest, quæ à noxijs utilia nunc distinguit, sagaci priùs habitu edocta, qualiter res habent.

*Exempla
ad medi-
cinam spe-
ctantia.*

Ad hunc modum Medicina contempla-
tur ævum istud quod hominibus degitur,
unà cum omnibus, qui eidem accidunt,
morbis, atque exinde discit nullam sanandi
rationem esse adhibendam, quæ vel ætatis
vel itidem morbi ipsius tempori minimè
conveniat; quæ nec in discrimen tale ad-
ducat, quale morbi ingenium in se mini-
mè comprehendit. Nimirum qui Arthri-
tidis dolorem sævientem sedat, atque ex
articulis in viscera sive intestina repellit,
in tempus saltem hominem doloris exper-
tem reddit, at malum adauget; quo facto
sæpius occasio auxilia administrandi amit-
titur. Sicut etiam qui pueros puellasque
tan-

tanquam puberes tractat, nã ille curat, ut
vix unquam ad virorum mulierumque per-
fectam ætatem provehantur.

Huic proinde doti opponitur mentis in-
ertia, quæ iterum duplex videtur, quate-
nus ex adverso respondet huic vel illi so-
lertiæ parti: Priori nempe, quæ occasio-
nem prætervolantem seque offerentem ar-
ripere novit, à contrarijs stat partibus istud
inertiæ genus, ubi peccatur hinc ob rudi-
tatem atque imperitiam, aut etiam pra-
vum ex consuetudine morem; illinc prop-
ter ignaviam aut ejusmodi stupiditatem, à
quâ rerum in præsentia utilium necessaria-
rumve sensus abest: Posteriori verò quæ
apud animum reperit, quo pacto occasio
parienda sit, alterum inertiæ genus adver-
satur, quæ licet præsentia de facie nōrit
commoda, atque illico eadem sibi conci-
liare acprehendere studet, non tamen in
rerum penitiùs naturam inspicere, aut cum
præteritis præsentem conferre potest; ideo-
que occasionem, quæ nascitura est, non
prævidere, neque eidem adeò imminere
solet; nedum cogere res ipsas dimicare,
atque ex sibi felici futuro earum conflictu
commoda aucupari, aut incommoda de-
pel-

*Visum
eidem op-
positum
inertia.*

pellere à se novit. Illa quidem inertia in priore casu haud absimilis isti corporis vitio videtur, quod naturæ minimè excultæ deberi consuevit, dum incompósitos arte & consilio carentes dat motus; & in posteriore casu non multùm à segnitie abludit, qualis corporibus subinde morbidis agilitatem prohibet, & ex quâ quoad celeritatem graviter ac ineptè ipsa se habent, atque ad labores perferendos onerâque sustinenda prorsus inhabilia cernuntur. Hæc verò mentis inertia, quæ occasionem parere omnino nescit, sterilitatis corporeæ vitium potiùs refert.

Affectus.

Ex illâ dein inertîâ duplex affectuum genus; ex hac non nisi unum nascitur. Ex illâ quippe prius affectuum genus in eo consistit, quòd mens læva sit, atque omnia pravè agat & interpretetur. Quale quidem junioribus magis accidit; ac proinde, antequam confirmetur, tolli potest. Cui sanè educatio remedium accommodum est; præsertim si sodalium atque amicorum dexteritas in auxilium vocetur. Utus dein rerum adhibendus, & quidem experientiæ crebræ scuticâ (ut ita dicam) sæpe ad amovendum opus est; nec quidquam

quam præsentius ferè compertum est, quam sic habentem occasionis amissæ conscium fieri; unde felicius ac plenius docetur, quanti hæcce præterita valet. Hinc enim prompta ingenij dexteritas innascitur, mentisque præsentia tanquam necessaria cogitur, ne dein occasio, si fortè renovetur, rursus elabatur. Quinetiam in posteriore casu, qui ignavâ mentis hebetudine usque ad stupiditatem afficitur, hunc eâdem uti magistrâ oportet; eoque plus acerbitalis requiritur, quò remissius sentit, & quò gravius hebet. Educationi interim ac bonorum societati conjungenda est nervei generis confirmatio, non modò diætâ tenui ac parcâ, sed & frequentiore inediâ. Imò & peregrè proficiscatur, ut familiariter versetur cum alienarum regionum incolis; variisque & sibi invicem contrarijs hominum moribus ignavus ejusdem animus arigatur. Ac denique, in universum quæcunque mentem fortissimè exacuere valent; hîc eadem usui futura sunt. Alterum autem istud inertiae genus, quæ infœcunditas quædam mentis videtur, vix auspiciatius amovetur, quàm amoris operâ; cujus quidem flammæ in pectore suscitare foeminæ pulcherrimæ ingeniôque florentissimæ dos est,

est, cui sale sermonem condiendi, ac dulci omnia lepore contingendi peritissimæ esse liceat.

*Solertia
varior, vel
plurium
communis.*

Ut autem solertiæ gradus est, quæ ab alijs parta sunt, hisce oblatis frui, ac nobismet tradita tueri; ita plures huc conscendunt; verum non cuius contingit esse occasionis artificis; ac proinde ad illum superiorem gradum non posse se evehere, rarò inter vitia hominis numeratur; neque affectus exinde orti curatio ferè desideratur; utpote qui perpaucis innotescere soleat. Idque sanè non immerito, quoniam sæpe pendet à penetralibus naturæ, probè perspectis; cuius exemplum prodiderunt (a) antiqui in historiâ Thaletis, quem ferunt, præcognitâ futurâ ubertate conduxisse olearia, pecuniâsque innumeras sibi comparasse. Quod paulò aliter Cicero: Eum nempe, omnem oleam, antequam florere cœpisset, in agro Milesio coëmisse. Plinius (b) verò hæc; Ferunt Democritum, qui primus intellexit,

(a) Hieronymus Rhodius apud Laërtium, & Aristoteles.

(b) Hist. Nat. l. 18. c. 28.

ostenditque cum terris cæli societatem, sper-
nentibus hanc curam ejus opulentissimis civi-
bus, prævisâ olei caritate ex futuro vergilia-
rum ortu, quâ diximus ratione, ostendemisque
jam plenius, magnâ vilitate tunc propter spem
olivæ coëmisse in toto tractu omne oleum, mi-
rantibus qui paupertatem & quietem doctri-
narum ei sciebant in primis cordi esse. Atque
ut apparuit causa & ingens divitiarum cur-
sus, restituisse mercedem anxie & avidæ do-
minorum pænitiæ, contentum ita probasse,
opes sibi, quum vellet, in facili fore. Hoc
Sestius postea è Romanis sectatoribus Athenis
fecit eadem ratione. Ut interim plura sunt
solertiæ inventa utilissima, quæ plerumque
in disciplinis conclusa reconduntur, sic
quædam ex hisce ad artes singulares per-
tinent: Ex quibus etiam quædam vix
ullis nisi artis suæ peritissimis cognita sunt;
alia dein rudioribus satis intellecta. Artes
autem vel tales sunt, quales propter de-
monstrandi facilitatem, omnibus ferè ape-
riri queunt; vel quales singulari ingenio
præditos, ut ritè ac cum laude exercean-
tur, requirunt: Prioris generis sunt artes
litteras depingendi, ac voces singulatim le-
gendi; pariter atque numerandi secundum
regu-

egulas vulgatissimas; posterioris sunt O-
ratoria & Poëtica, necnon Medicina.

*Solertia
circa sco-
pum ver-
satur.*

Solertia dein alia scopum proponit; alia
consilia ad eundem spectantia dirigit. Sco-
pus interim dignior ac cellior est; aut vi-
lior ac humili sorte hominibus convenien-
tior: Interdum etiam latior atque amplior
est; interdum angustioribus terminis con-
tinetur. Et in hisce singulis præcipuum
solertiæ munus videtur, ut nequid propo-
nat, nisi quod humeri ferre valeant, & cui
se ipsam haud imparem esse tandem ex-
periatur. Quò sanè spectat celeberrima
illa Hippocratis observatio, (a) *Quidam*

(a) Εἰσὶ δὲ τινες, οἳ καὶ διὰ τὰς μὴ ἐθέλοντας
ἐγχειρεῖν τοῖσι κεκρατημένοισιν ὑπὸ τῶν νοσημάτων
μέμφονται τὴν ἱητρικὴν, λέγοντες ὡς ταῦτα μὲν καὶ
αὐτὰ ὑφ' αὐτῶν ἀν' ἐξυγιάζοιτο, ἂν ἐγχειρέεσιν ἰᾶσθαι
ἂν δ' ἐπιπορίης δεῖται, ἔχ' ἄπτονται· δεῖν δὲ, εἴπερ ἦν ἡ
τέχνη, πάνθ' ὁμοίως ἰᾶσθαι. Οἱ μὲν ὅν ταῦτα λέγον-
τες, εἰ ἐμέμφοντο τοῖς ἱητροῖς, ὅτι αὐτῶν τοιαῦτα
λεπόντων ἐν ἐπιμελῆνται ὡς παραφρονούντων, εἰκότως
ἀν' ἐμέμφοντο μᾶλλον, ἢ ἐνεῖνα μεμφόμενοι. Εἰ γάρ
τις τέχνην, ἐς ἃ μὴ τέχνη, ἢ φύσιν, ἐς ἃ μὴ πέφυκεν,
ἀξιώσειε δύνασθαι, ἀγνοεῖ ἀγνοίην, ἀρμόζουσαν μανίᾳ
μᾶλλον ἢ ἀμαθίᾳ. Περὶ Τέχνης.

sunt,

sunt, qui ob eos, qui victis à morbis curam adhibere nolunt, medicinam ipsam reprehendunt, dicuntque, quòd morbi, quos sanare aggrediuntur illi, per seipsos fuissent sanati. Qui verò auxilio opus habent, eos non contingunt. Oportebat autem, inquiunt, siquidem ars erat, omnibus æquè morbis sanitatem afferre. Qui igitur hæc dicunt, si medicis indignarentur, quòd ipsorum talia dicentium non ut delirantium curam habeant, meritò sanè succensuerint magis, quàm quòd illa reprehendunt. Si quis enim ab arte potentiam in ea quæ non proficitur, aut à naturâ facultatem in ea ad quæ nata non est, exigat; is ignorat insaniam dementiæ potiùs quàm ignorantie convenire.

Nempe primum curat solers, ut propositum assequendi securus evadat, ac dein ut consilia eòdem propriè pertinentia ineat; ideòque viam, quæ per consilia aperitur, undiquaque muniat, ne causæ velut ex insidijs adortæ transitum inhi-beant. Hinc igitur invenit, quibus rem totam, dum transigitur, celet, & cœpta, aliâ ab eâ quæ apparet specie, prætexat. Hinc & consilijs imperatorijs species vel jugiter diversa à verâ facie ostenditur, vel tam frequenter,

quenter, ut minimè eidem fidendum sit: Ac propterea Xenophon (a) disertè prodit; *Nihil adeò fructuosum in bello, quàm deceptio.* Qualem scilicet solertiam aucupes in volucris notant, dum nidos celent, hosce quærentes abducendo à locis ubi siti sunt, procul nimirum ab iisdem volitando, atque aliò iter aëreum faciendo. Ad eundem pariter modum solertia medentium absinthij, dum pueris exhibet, (b) amaritiem fallit.

*Consilia
consilij
opponit.*

Verùm non rarò evenit ut consilij contraria consilia sint, atque exinde eorum conflictus nascantur; haud secùs ac qui

(a) Ἰππαρχ.

(b) — Veluti pueris absinthia tetra medentes
Cum dare conantur, priùs oras pocula circum
Contingunt mellis dulci flavoque liquore,
Ut puerorum ætas improvida ludificetur,
Labrorum tenuis, interea perpotet amarum
Absinthij laticem, deceptaque non capiatur,
Sed potiùs tali facto recreata vale scat.

Lucret. Lib. i.
trans-

transversis cuniculis hostium cuniculos excipiunt. Idem propè solertiæ accidit, quam subinde irritam reddere alienum consilium oportet; antequam sibi cogitatum exequi queat. Enimvero hîc magnopere annitendum videtur; tam aperta coràm omnia habere, ut quæ abdita sunt non ultrà metuere par sit. In hunc modum Palamedes Ulyssis furorem solummodò fictum retextit; dum, quò graviùs insanire videretur, junctis diversæ naturæ animalibus salem ferebat. Telemachum quippe filium objecit, quo viso Ulysses aratum subito suspendit, ne eum læderet, seque non furiosum esse, prout simulârat, prodidit. Quo in genere periculum, contra quod maximè munientum est, exinde imminet, quod etiamsi hoc consilij irritum reddatur, aliud tamen integrum manere forsan possit. Atque ita quamvis Palamedes tectum Ulyssis consilium frustratus fuisset, & ad bellum coëgisset, ei tamen solummodò occasionem præbuit, vitæ suæ insidias postea struendi. Nec hujus quidem solertiæ exors est Medicina; utpote quæ frequenter monet, inter symptomata atque morbos ipsos multum, quod ad curationes, interesse; ideoque cavendum, ne, dum symptomatis ali-

cujus vehementia mitigatur, morbus interim aggravescat.

*Solertia
juniorum
ac seniorum.*

Quoniam autem irrita frequenter optima redduntur consilia, ideo hæc solertia, quæ dum juniores sunt, novis adhuc excogitandis exequendisque probatur, non sine cautione provecâ jam ætate in operibus versatur: Idque quia hæcce didicit bona rariùs, mala verò sæpius expectare; ac dein prorsus nova vix tentare audet, at notioribus sibi que omnino perspectis contenta manet. Ac proinde solertia intra fines coërcetur angustiores, prout magis magisque indies cautionem fidum sibi comitem asciscit. Quippe quò maturiori quispiam solertiâ dotatus fuerit, eò plenius clariùsque artes fallendi consiliaque, quibus doli artifices illudere soliti sunt, novit; eò scilicet frequentiùs incertam omnium consiliorum conditionem expertus fuit. Quare solertes jam seniores minimum negotij fortunæ posthac transigendi volunt permittere: Ac propterea id ultimum in votis habent, ut sese sibi que parta tueantur; & secum in primis sedulo perpendunt, quâ ratione securi iisdem fruendi evadant; & dein si qua sibi nova optant,

tant, ut viâ ipsis notissimâ ad eadem accedant, in quâ nimirum eos nullum adire periculum abunde constiterit. Sagacitas enim, quæ, nisi natura neget, largâ experientiâ adaugetur, crescitque prout res ipsæ quotidie exhibitæ atque coràm aperta semet signis manifestas faciunt, ad justam maturitatem unâ cum solertiâ confurgit; ac dein sub auspicijs illius hæc ipsa in posterum militat, nihilque injussu ejusdem audet. Suspicio quippe magis solertiæ jam seniori dominatur, & quæ sola periculis fida satis nôrit, ea veluti indicia reponit, ex quibus futura innotescant. Adeò ut solertiæ labores suspicionibus perpetuò recurrentibus ad sagacitatem perducant, eaque certa suppeditent indicia; unde itidem nulla nisi sagacitati probata solertes ultimum affectare solent. Ex ordine demum earundem dotum sic dispositarum melioris ea naturæ fors nascitur, cujus expertes evasisse medicinæ peritissimos, ipsiusque operum felicissimos memoriæ nullibi, quod sciam, proditum est.

CAP. XIX.

*De Imperatrice facultate.**Qualis sit.*

IMPERATRIX facultas, quoniam in eâ mentis potestas summè elucet, totius titulo frequenter insignitur. Siquidem ipsius est, dum omnia intus bene habent, non modò reliquas mentis facultates, verùm etiam animum pariter regere. Sub eâdem itidem militat Locomotrix; omnesque corporis copię eidem aliquatenus parent. Quanquam illud non diffitendum sit, hanc facultatem plus apud alios, apud alios minus valere, non solum ob naturam, sed & institutionem, ac eorum præcognitionem, quæ actiones consecutura sunt. Hæc ipsa interim ab initio dux (a) est,

(a) Græcis τὸ ἡγεμονικὸν dicitur.

perpetuóque agendis rebus mentis instat, monitáque & consilia, qualia probat, exequitur : Atque ita prout sponte ex hisce oritur, Voluntas (a) nominatur. Quæ quoniam sui (b) juris est, legibúque adeò soluta, ut omnibus alijs facultatibus frænum injicere, atque animadversionibus earum non solum reniti, sed & contraria amplecti penes eandem sit, arbitrium in hâc situm videtur.

Profectò idipsum hîc situm esse palàm fit observando, ipsam vel non omnino res rationesque ipsarum advertere, vel quòusque solum vult; ideóque in partes judicis ire, aut animi affectuum. Prius est rationis iter; posterius verò, quale sine ratione placuit : Prius naturæ æquabiliter temperatæ plurimum debet, ac dein institutioni rectæ, rerúmque longo usui; dum alterum æstuantis atque incultæ naturæ soboles est, qualis restat indomita, ac frana rationis depellere sæpe solita est.

*Munus
ejusdem.*

(a) Βελομαι [unde & Volo] ἀπὸ τῶν βελῶν.

(b) Αὐτεξέσιον, suæ potestatis.

Proinde quicquid hoc imperium ratione solutum auget, non sanè dubitandum, quin idipsum robur corpori, virèsq̃ locomotrici facultati, imò & sensibus externis addat, hominèmq̃ ad bruta animantia propiùs deducat; mentem verò quatenus rationis particeps est eatenus lædit, ac in errores procliviores atque contumaciores reddit, imò ita propositi tenacem, ut ab eodem nullâ ratione abduci queat.

Vitia.

In vitium proinde currit imperatrix, quandocunque sese permittat imaginationi malè sanæ affectibùsve animi rapiendam in omnia alia ab ijs, quæ judicandi ac recognoscendi facultates declarant. Duplici enim nomine peccat; vel eò quòd nunquam ab hoc, quod temerè & sine ratione vult, dimoveri queat, vel è contrario, quòd ab optimè institutis facilè seducatur. Prior siquidem ea obfirmata voluntatis pertinacia sæpius animi cuidam affectui debetur, ac proinde donec ejus vehementia resederit, mens in alterius quasi potestatem redacta, eidem omnino paret. Posterior verò tractabilis hæc voluntatis mollities in alteram inclinat partem non minus

minùs periculofam; ubi hæc facultas ductilis & in quemvis habitum fequax, veluti cera impreffam aliam ab aliâ imaginem capit, omniûmque dein formarum eft, neque fibi conftans, nec, quæ ab alijs difcit, diutius retinens.

Inter utrumque autem extremum felix *Sanitas.* ea arbitrandi libertas interjacet, quæ non nifi rationum momentis in has vel illas partes inclinatur; neque ullius verbis eòufque fidem habet, ut ab ijs potestas diffentiendi, quandocunque res aliter habeat, minuatur. Enimvero nullum infignius aut certius fanitatis integerrimæ documentum imperatrix dare poteft, quàm quod ipfius libertas prodit; ideòque omnia, quæ hanc præcidunt, eatenus etiam illam perdunt. Interea undecunque fit ut aliquid facere imperatrix addicta fit, quod aut confilijs monitiſve facultatum reliquarum mentis ſuperiorum adverſatur, aut ex ijsdem non deducitur; exinde fanè libertas adimitur. Eâ quippe lege imperat, ut in primis fui ipfius ſaluti in univerſum conſulatur, & ut quicquid eò tendere videtur, ne illud repudiare, nedum

dum eidem repugnantia amplecti velit. Huc autem pertinent non modò ea, quæ ad sui conservationem primâ facie rectâ conducunt, verùm itidem, quæ, ut ipsi bene sit, faciunt. At si novum aliquid hisce adversum tentet, renitendi & reprehendendi studia singularum facultatum hinc sensura est, eoque fortiora quò accuratori sanitate eadem fruuntur. Quo tandem pacto talis illius libertas est, quale imperium; hoc verò nullâ aliâ ratione constare potest, quàm quâ vota convenientia sunt naturæ suæ dictatis; unde hæc facultas aliena ab hisce ipsis nonvult, dum liberrima est.

Libertas.

Libertas proinde hujusce facultatis non ultra fines naturæ extenditur; qualis corpori liberè se moventi accidit, dum extraneâ quâvis vi, aut etiam desuetudine habitûve malo, aut aliquo alio morbo minimè impeditur, quin pro naturæ modo ultro ad hoc vel illud loci illæsum pervenire potest. Neque sanè idipsum liberiùs movetur, quoniam velociùs violentiùsve aut diutius, quàm natura ferre queat, se homo proripit & exagitur, & quia

quia si id fiat læditur; propterea quòd hoc ad naturæ solutam lege licentiam pertineat. Ad eundem quippe modum vera arbitrij libertas intra naturæ suæ fines subsistit; secùs ordo naturalis facultatum turbatur, & earum repugnantia voluntati inde initium sumens, harmoniæ vincula abrumpit; unde etiam pœnas naturæ violatæ se in ejusmodi libertatem vindicantes pendunt.

Quod autem vi extrinsecus illatæ ut *Libertatem adimentionia extrinsecus.* & desuetudini corporis libertatem adimentibus respondet, hoc ignorantia veluti vincula referunt; quoniam ut res externæ motibus corporeis obsistunt, ac desuetudo exinde ortum ducit; ita etiam imperatrix ab incitiâ tanquam devincitur, ceteræque mentis facultates coërcentur & quasi incarcerantur; unde neque dotes suas ampliare, nec munij suis fungi, si quid proponitur, possunt. Ac porro res ipsa sæpe in causâ est, vel ob hanc intelligendi atque interpretandi difficultatem, vel etiam ob varias ejusdem multiplicique rationes, quibus mens impeditur; quare circa eandem evolvendam cum

cum libertate versari nequeat. Tam varia quippe ac multiplex est quarundam rerum rationumque ad eas spectantium natura, ut, haud secus ac labyrinthi ostia atque ambages, aperturis passim novis numero carentibus huc illuc mentem avocent; quorum omnia, unicum si excipias iter rectum, à vero deflectunt.

*Et intrin-
secus præ-
judicia.*

Præterea imperatrix frequenter præjudicijs adeò occupatur, angustatur, atque ad eadem quasi religatur, ut dehinc libertas ab hisce alia meditando adimatur. Præjudicia quippe respondent malo corporis habitui, ex quo imbecillitas libertatem præcidit. Hoc autem casu captiva hæc facultas servire his, quæ jam occupârunt, & ex illis omnia eidem subiecta æstimare propè cogitur. Quo quidem animadverso, philosophi in libertatem discipulorum suorum mentes vindicare aggressi sunt, omnemque anticipationem rei cujusvis ab ijs amovere; ut hæc tanquam tabulæ rasæ evaderent. Neque sanè liberas esse easdem agnoverunt, quæ opinioni cuivis assensum præbuerant, cui recta ratio non prorsus astipularetur.

Hinc

Hinc propterea orta est ingeniorum distributio, quæ vel liberis vel servis accensentur: Hæc vel talia sunt naturâ, vel libertatem pristinam amiserunt; illa naturâ sunt libera, at non sine culpâ suâ servitutem patiuntur. Alia itidem mediocria frequenter occurrunt, quæ nec totam servitutem pati possunt, nec totam libertatem.

Morbis itidem ea libertas præciditur, *Et morbi.* ac nonnunquam prorsus amittitur; idque diversimodè accidit. Est enim ubi nunquam postea recipitur; est ubi aliquatenus, non tamen in integrum. Morbi verò, per quos liberæ huic facultati esse non licet, aut ij sunt, qui facultates aliquas mentis afficiunt, vel tollunt; idque aut statis temporibus periodicè recurrendo, aut per vices incertas: Quemadmodum prioris casûs exemplo sunt febris intermittens; cui per paroxysmos certò reversuros frequenter delirium accidit; ut & Epilepsia, cujus insultu durante cogitandi libertas adimitur. Est etiam ubi ea libertas præciditur per accessionem unicam, quale in Apoplecticâ cernitur; quæ
modò

modò non fortis fit, sed curationem perfectam admittat, minimè per paroxysmos reverti solet. Idem & Comati accidit. Quin & libertatem pariter adimunt Phrenitis; cæteræque insaniam species: Et ex hisce itidem sunt, quæ quibusdam tempestatibus exacerbantur. De quibus sanè omnibus quatenus varia morborum genera sunt, nunc non est agendi locus.

*Morbis ejus
peculiares.*

Morbi proinde, qui ad hanc facultatem peculiariter spectant, ex vitijs ejusdem prius nominatis ut plurimum oriuntur. Illius siquidem pertinaciæ ac perseverantissimo pravæ cujusvis rei studio malus iste habitus plerumque debetur, qui Mania dici solet: Sicuti alteri cereæ ipsius molitiei accidit stoliditas. Ac propterea prior iste affectus, ut ad inferiorem sanitatis corporeæ gradum deducatur necesse est: Ad quem sanè finem utilis cibus potioque infirmissima; utilis itidem aër humidus. Mens interim à studio eodem hujusce rei pervicaci avocanda est, quam tam obstinatâ antè vehementiâ amplexata fuerat. Quod quidem vix fieri potest sine variarum voluptatum irritamentis, perinde atque

atque dolorum acerbitate. Remedijs verò posteriori sunt, quæcunque vim menti addunt, ipsamque acuunt. Qualia sunt corporis exercitatio per siccum purumque aërem, temporumque sæpe inedia congruentium interpositio; talisque per omnia regiminis observatio, quale ad corpus attenuandum conducatur; neque vitiosis humoribus procreandis inserviat, qui crassi segnèsvæ aut inertes minimè latices corporis circumfluos onerent, neque mentem exinde prægravent.

F I N I S.

**Books Printed and Sold by J. WALTHOE over-
against the Royal-Exchange in Cornhill. 1726.**

Adventures of *Telemachus*, translated by Mr. Littlebury. The Eleventh Edition, with Cuts, and an Alphabetical Index to each Volume, 2 Vols. 12mo.

Advantages of the *East-India Trade to England*, 8vo.

Alvarado's Spanish and English Dialogues, containing an easy Method for learning either of those Languages, 12mo.

Addison's Works.

Aralantis, 4 Vols. 12mo. with the Key.

Art of Criticism, translated from the French of Father *Boboury*, 8vo.

Aphorisms of *Hippocrates*, Engl. by Sir C. J. *Sprengell*, M. D. 8vo.

Athenagoras's Apologeticks, Engl. by Mr. *Humphreys*, 8vo.

Abridgment of the Philosophical Transactions, 5 Vols. 4to.

----- of the Statutes, 6 Vols. 8vo.

Burchett's History of the most remarkable Transactions at Sea. Publish'd with his Majesty's Royal Licence, Folio.

Bingham's Antiquities, and other Works, 2 Vols. Folio.

Blackerby's Justice of Peace's Companion, 12mo.

----- Common-Law Cases relating to Justices of the Peace.

Lord Bacon's Essays, 8vo.

Burnet's Theory of the Earth, 2 Vols. 8vo.

Brucere's Characters, 2 Vols. 8vo.

Boyer's French and English Dictionary, 8vo. — French Grammar, 8vo.

Bossu of Epic Poetry, 2 Vols. 12mo.

Tom. Brown's Works, 5 Vols. 12mo.

Beccace's Novels, 8vo.

Bailey's English Dictionary, 8vo.

Behn's Novels, 2 Vols. 12mo. — Plays, 4 Vols. 12mo.

Bradley of Gardening, 8vo.

Beveridge's Private Thoughts, 12mo.

----- of Prayer and frequent Communion, 12mo.

----- Thesaurus Theologicus, 4 Vols. 8vo.

Boyle's Philosophical Works, abridg'd, 3 Vols. 4to.

Boerhaave's Method of studying Physick, 8vo.

Barrow's Works, 2 Vols. Folio.

----- on Contentment, 12mo.

Blackmore's Poems on various Subjects, 8vo.

Boileau's Works, 3 Vols. 8vo.

Drunken Barnaby's four Journeys, in Latin and English Metre, 12mo.

Archbishop of *Cambray* of Eloquence, &c. translated from the French and illustrated with Notes, &c. by Mr. *Stevenson*, 8vo.

Clergyman's Law, by *W. Watson*, 3d Edit. Folio.

A Common-Place Book to the Bible, 3d Edit. improv'd, 4to.

Compleat Geographer, with Maps, by *H. Moll*, 4th Edit. Folio.

Carhesse's Book of Rates, Folio, 1726.

Chamberlayne's State of Great Britain, 8vo.

Lord Clarendon's History of the Rebellion, 6 Vols. 8vo.

Cato's Letters, publish'd in the London and British Journals, 4 Vols. 12mo.

Congreve's Plays and Poems, 2 Vols. 12mo.

Cowley's Works, 3 Vols. 12mo.

Cole's Latin and English Dictionary, 8vo.

Cole's English Dictionary, 8vo.

Cesar ex Recensione Tho. Parsell, 12mo.

Collection of Novels, 6 Vols. 12mo.

Croxall's AEsop's Fables, 12mo.

Christian Pattern, by *Tho. à Kempis*. Engl. by Dr. *Stanhope*, 8vo. and 12mo.

Cramer's two Orations on the Doctrine of the Cross.

Lady Chudleigh's Essays, 8vo.

Crawford's Novels, 8vo.

Cassington's Interest, 24mo.

Censor, 3 Vols. 12mo.

Cassandra;

Cassandra, a Romance, 3d Edit. 5 Vols. 12mo.

Coke's Reports, in English, with References, 6 Vols. 8vo.

Catalogue of the Common and Statute Law Books, 12mo.

D *Esaguliers's System of Experimental Philosophy*, 4to.

Dupin's Universal Library of Historians, 2 Vols. 8vo.

Dryden's Fables—Miscellanies, 6 Vols.—*Virgil*, 3 Vols.—*Juvenal*, 12mo.

Derham's Physico-Theology, 6th Edit. 8vo.

----- *Astro-Theology*, 5th Edit. 8vo.

Drelincourt on Death 8vo.

Drexelius on Eternity, Engl. by Dr. *Dunster*.

E *Velyn's Parallel of Architecture*, 3d Edit. Folio.

Echard's Roman History, 5 Vols. 8vo.

----- *History of England*, Folio.

----- *Gazetteer*, in two Parts, 12mo.

Examiners, 12mo.

Erasmi Colloquia, 8vo.

F *Reind's History of Physick*, 3d Edit. 2 Vols. 8vo.

Fontenelle's Plurality of Worlds, Engl. by *Gardiner*, 12mo.

Felton's Dissertation on the Classics, 12mo.

Frezier's Voyage to the South-Sea, 4to.

Fanshawe's Letters, during his Embassies in Spain and Portugal, 8vo.

Bishop Fleetwood's plain Method of Christian Devotion, 25th Edit. 12mo.

----- *Reasonable Communicant*, 12mo.

Female Falsehood; or, the Life and Adventures of a late French Nobleman, written by himself, and digested by M. *St. Evremont*, 3d Edit. 2 Vols. 12mo.

B *Isirop Gibson's Visitation Charges*, 8vo.

Gwillim's Display of Heraldry, 6th Edit. enlarg'd, Folio.

Goodman's Winter-Evening Conference, 8vo.

Gordon's Geographical Grammar, 8vo.

Lord Grey's Love-Letters, 3 Vols. 12mo.

Gentleman's Dictionary, 8vo.

----- *Recreations*, 2d Edit. enlarg'd, Folio.

Gregory's Account of the Sepulchres of the Antients, 8vo.

H *Arris's Lexicon Technicum, or Universal Dictionary of Arts and Sciences*, 2 Vols. Folio.

Hope's Compleat Horseman. Folio.

----- *Horseman abridg'd*, 8vo.

Lord Haverham's Miscellanies, 8vo.

History of Herodotus, Engl. by *Littlebury*, 2 Vols. 8vo.

History of England, 3 Vols. Folio.

Hudibras, with new Cuts, 12mo. 1726.

History of the Four first Years of the Reign of King George, 8vo.

Horneck's Crucified Jesus, 8vo.

----- *Great Law of Consideration*, 8vo.

Hawkins's Treatise of the Pleas of the Crown, 2d Edit. Folio.

----- *Abridgment of Coke on Littleton*, 3d Edit. 12mo.

Hale's History and Analysis of the Common Law, 8vo.

History of the Chancery, relating to the Judicial Power of that Court, and the Rights of the Masters, 12mo. 1726.

Heylin's Help to English History, 12mo.

The Hive: A Collection of the most celebrated Songs, 3 Vols. each Volume containing near 300 Songs, 3d Edit. 12mo.

B *EN. Johnson's Works*, with Cuts, 6 Vols. 8vo.

Justin ex Recensione Tho. Parsell, 12mo.

K *ING's Constitution, Discipline, and Worship of the Primitive Church*, 8vo.

----- *History of the Apostle's Creed*, 8vo.

Kenner's Roman Antiquities, 8vo.

Kerthwell's Works, with his Life, 2 Vols. Folio.

----- of the Sacrament, 8vo.

L *ETTERS between Dr. Wood (the Pretender's Physician) and Whitlocky Bullstrode Esq.* publish'd with a Preface by Mr. Bullstrode, 8vo.

Le Clerc's compleat Surgeon, 2 Vols. 12mo.

• *Lucretius*

Lucretius translated into English Verse, by *Theo. Creech*. The sixth Edit. with Notes, 2 Vols. 8vo.

Locke's Works, 3 Vols. Folio.

--- of Human Understanding, 2 Vols. 8vo.

Lee's Plays, 3 Vols. 12mo.

L'Estrange's Æsop's Fables, 8vo.

Life and Adventures of Laxavillo de Tormes, with Cuts, 12mo.

Littleton's Latin and English Dictionary, 4to.

Laws of Poetry: Being a Commentary on the Duke of *Buckingham's* Essay on Poetry, and the Earl of *Roscommon's* Essay on translated Verse; with Notes on the Lord *Landdown's* Poem on unnatural Flights in Poetry. The Commentary written by Mr. *Gildon*, and revis'd by the Duke of *Bucks*: The Notes wrote by Lord *Landdown*, 8vo.

Letters of Abeland and Heloise, 12mo.

Laws concerning Juries, 3th Edit. by *G. Duncombe* Esq; 8vo.

--- concerning Trials in High-Treason, &c. By *W. J.* Esq; 2vo.

--- concerning Husbands and Wives, 2d Edit. 8vo.

--- concerning Landlords and Tenants, 8th Edit. 12mo.

--- concerning Bankrupts, by Serjeant *Goodinge*, 8vo.

--- concerning Masters and Servants, 8vo.

Legal Provisions for the Poor, by *S. Carter* Esq; 4th Edit. 12mo.

Machiavel's Works, Folio.

Misson's Voyage to Italy, 4 Vols. 8vo.

Memoirs of Anne of Austria, 5 Vols. 12mo.

Manual of Devotions, 12mo.

Mortimer's Art of Husbandry, 2 Vols, 8vo.

Manley's Novels, 8vo.

Milton's Paradise Lost and Regain'd, 2 Vols. 12mo.

Moyle's Works, 2 Vols. 8vo.

Morden's Introduction to Astronomy, Geography, and Navigation, 8vo.

Molloy's Treatise of Affairs Maritime and of Commerce, 6th Edit. 8vo.

Nichols's Conference with a Theist, 3d Edit. with Additions, 2 Vols. 8vo.

Nelson's Feasts and Fasts of the Church, 8vo.

--- on the Sacrament, 12mo.

--- Address to Persons of Quality and Estate, 8vo.

Newton's Opticks, 8vo.

--- *Philosophiæ Naturalis Principia Mathematica*, 3d Edit. 4to.

Nelson's Office and Authority of a Justice of the Peace, 8vo.

Otway's Plays, 2 Vols. 12mo.

Osborn's Works, 2 Vols. 12mo.

Oldham's Works, 2 Vols. 12mo.

Ovid's Epistles, 12mo.

--- Art of Love, 12mo.

--- Metamorphoses, 2 Vols. 12mo.

Puffendorf's Law of Nature and Nations, Folio.

--- Introduction to the History of Europe, 8vo.

Pomer's History of Drugs 4to.

Prideaux's Connection of the History of the Old and New Testament, 4 Vols.

--- Life of *Mahomet*, 8vo.

Plutarch's Lives, 5 Vols.—*Morals*, 5 Vols. 12mo.

Pointer's Miscellanea, in usum Juventutis Academicæ, 8vo.

Bishop Pearson on the Creed, Folio.

Bishop Potter's Antiquities of Greece, 2 Vols. 8vo.

Pope's Miscellanies, 2 Vols. 12mo.—*Hamer*, 12mo.

Pharmacopœia Collegii Regalis Medicorum Londinensis, 12mo.

Prior's Poems, 2 Vols, 12mo.

Bishop Patrick's Devout Christian,—*Christian Sacrifice*, 12mo.

Philips's Plays, viz. the Distress'd Mother, the Briton, *Humphry Duke of Gloucester*, 12mo.

--- Free-thinker, 3 Vols. 8vo.

Plot's Natural History of Oxfordshire, Folio.

The Pantheon, representing the fabulous Histories of the Heathen Gods, 8vo.

Pomfret's Poems on several Occasions, 6th Edit. 12mo.

Prælegia Londini, or the Rights, Liberties, Privileges, Laws, and Customs of the City of London, 3d Edit. 8vo.

Quincy's

Quincy's Dispensatory, 8vo. — Lectures in Pharmacy, 4to. — Physical Dictionary, 3d Edit. 8vo. — Sanctorius, 8vo.
Quarles's Emblems, 12mo.

Rimer's General Representation of Revealed Religion, 8vo.

Religion of Nature delineated, 4to.

Ray's Wisdom of God in the Creation, 8vo.

— Physico-Theological Discourses, 8vo.

Roscommon and Duker Poems, 8vo.

Rapin's Critical Works, 2 Vols. 8vo.

Rushworth's Historical Collections, 8 Vols. Folio.

Rochester's Works, 12mo.

Rowe's Plays and Poems, 2 Vols. 12mo.

Rochefoucauld's Moral Reflections and Maxims, 12mo.

Selden's Works, published by Dr. Wilkins, 6 Vols. Folio.

Lord Shaftesbury's Characteristicks, 3 Vols. 8vo.

Seneca's Morals, english'd by Sir R. L'Estrange, 8vo.

Sherlock's Practical Discourse on Death, 8vo and 12mo. — on a future Judgment, 8vo. — on a future State, 8vo. — concerning the Divine Providence, 8vo. — Sermons upon several Occasions, 2 Vols. 8vo.

Stanhope's Commentary upon the Epistles and Gospels, 4 Vols. 8vo.

Steele's Tatlers, 4 Vols. — Spectators, 8 Vols. — Guardian, 2 Vols. — Englishman — Lover and Reader — Political Writings — State of the Roman Catholic Religion — Romish Ecclesiastical History — Miscellaneous Poems — Ladies Library, 3 Vols. — Christian Hero.

Sydenham's Works, 8vo.

Sorbiere's Voyage to England, with Bishop Sprat's Observations thereon, 8vo.

Sprat's History of the Royal Society, 3d Edit. 4to.

Schrevelius's Lexicon, 8vo.

Spanish Rogue, or Life of Guxman, 2 Vols. 8vo.

Swift's Miscellanies. — Tale of a Tub, with Cuts.

Southerne's Plays, 2 Vols. 12mo.

Scarron's Novels, 8vo.

Solitary Gardiner, 8vo.

Sturmy's Plurality of Worlds, 8vo.

Sanderfont's Praelectiones de Conscientia, 12mo.

Secret Instructions of the Jesuits, in Latin and English, 12mo.

Tillotson's Works, 3 Vols. Folio.

Temple's Works, 2 Vols. Folio.

Turkish Spy, 8 Vols. 12mo.

Turner's Discourses of the Skin, 8vo.

— Treatise on the Venereal Disease, 8vo.

Treary of Reswick, 8vo.

Talent's View of Universal History, Folio.

View of the Dutch Trade in all the States, Empires, and Kingdoms in the World. By M. Huer, 8vo.

Veneroni's Italian Grammar, 8vo.

Vauguier's Body of Surgery, 8vo.

Verri's Revolutions of the Roman Republick, 2 Vols. 8vo.

— in Sweden, 8vo. — in Portugal, 8vo.

Vanbrugh's Plays, 2 Vols. 12mo.

Vaiture's Works, 2 Vols. 12mo.

WOOD's survey of Trade, 8vo.

Wells's Maps and Geography.

Whiston's Astronomical Principles, 8vo.

Wiseman's Surgery, 2 Vols. 8vo.

Wake on the Church-Catechism, 8vo. — Sermons, 3 Vols. 8vo.

Weeks Preparation, 12mo.

Wall's History of Infant Baptism, 2 Vols. 8vo.

— Defence of his History, against the Reflections of Mr. Gale, &c. 8vo.

Wilkins's Principles and Duties of Natural Religion, 8vo.

Winstanley's Historical Rarities and curious Observations, 8vo.

Wycherley's Plays, 2 Vols. 12mo.

Willed's Epistles, Odes, &c. with a Translation of Longinus on the Sublime, 8vo.